پښتني قبيلې او روايتي ريښې

ليکوال:

محمدمعصوم هوتک

بسم الله الرحمن الرحیم

د کتاب ټول چاپي حقوق په خپروونکي اړه لري

✴ **پښتني قبیلې او روایتي ریښې**

✴ لیکوال: محمدمعصوم هوتک

✴ خپروونکی: **علامه رشاد خپرندویه ټولنه**

✴ کندهار – افغانستان

✴ تلیفون : ۰۷۰۰۳۲۶۰۱۱

✴ ایمیل: mrohyal@yahoo.com

✴ کمپوز او ډیزاین: **روهیال نشراتي مؤسسه**

✴ کچه: ۱۳/۵۰ × ۲۱ سانتي متره

✴ لومړی چاپ: ۱۳۷۹ ش

✴ دوهم چاپ: ۱۳۹۰ ش

✴ چاپ شمېر: زر ټوکه

✴ د مخونو شمېر: ۱۲۰

✴ د خپرونو لړ: ۴۸

فهرست

۱. د خپرونکي یادښت ۵
۲. کتابی کوچک بامحتوای بزرگ... اکادمیسین سیستانی ۶
۳. د دې رسالې د دوهم چاپ په باب ۸
۴. د لومړي چاپ د سر خبري........................ ۱۰

لومړی څپرکی

۵. پښتانه څوک دي؟ ۱۲
۶. پښتون–افغان–پټان........................ ۱۲
۷. پښتون........................ ۱۲
۸. افغان........................ ۱۹
۹. پټهان........................ ۲۳
۱۰. پښتو ۲۴

دوهم څپرکی

۱۱. د پښتنو اصل و نسب........................ ۲۷
۱۲. د پښتنو د بني اسرائیلیت نظریه........................ ۲۷
۱۳. مخزن افغاني ۲۸
۱۴. قیس څوک وو؟ ۳۴
۱۵. د پښتنو د بني اسرائیلیت د نظریې کمزوري اړخونه........ ۳۷
۱۶. د بني اسرائیلیت د نظریې د منځته راتګ عوامل........ ۴۳

دريم څپرکی

۱۷. په تورات کې د خزن افغاني د تېر روايت په باب زما څېړني ۴۷
۱۸. تورات ۴۸
۱۹. د تورات برخيا د مخزن افغاني له برخياو و سره سر نه ۵۰
۲۰. د تورات آصف او د مخزن افغاني آصف هم نه سره وايي .. ۵۵
۲۱. د تورات ارميا او د مخزن افغاني ارميا هم نه سره وايي ... ۵۷

څلرم څپرکی

۲۲. روايتي شجرې ۶۴
۲۳. شجره څه ته وايي؟ ۶۴
۲۴. اودل-ابدال-اپتل-هفتل-يقتل ۷۲
۲۵. الکو، اراکو، الکوزي، اراکوزي........................ ۷۴
۲۶. اڅک-اڅکزي ۷۶
۲۷. برېڅ-پروټ-ډاسو-اپربدي........................ ۷۹
۲۸. ساک-سهاک-ساکزی-اسحاق زی ۷۹

پنځم څپرکی

۲۹. غرزي-غلزي-خلجي-غلجي ۷۲
۳۰. غلجي څوک دي؟ ۸۷
۳۱. اصل و وصل........................ ۹۳
۳۲. مور ته منسوب قومونه تر نورو لرغوني دي........................ ۹۶
۳۳. خلجي او غلجي ۹۹
۳۴. له پياوړي استاد محمد معصوم هوتک سره ۱۱۰
۳۵. د ليکوال چاپ او ناچاپ آثار........................ ۱۱۷

د خپرووνکي یادښت

د پښتنو د اصل و نسب په باب خورا ډېرو داخلي او خارجي پوهانو او څېړونکو تحقیقات او څېړني کړي دي، خو په تأسف سره باید ووایو چي د دغه ډول تحقیقاتو ډېره برخه د خپل وخت و زمان د مسلطو شرایطو څخه متأثره سوې او د دغه تأثیر له اسیته خورا ډېر غیر واقعي افواهات او روایات په ګډ سوي دي.

دغه حاضره څېړنه د پښتو ژبي د تکړه او احتیاط کاره څېړونکي استاد محمدمعصوم هوتک د اوږدو پلټنو او تحقیقاتو نتیجه ده، چي د پښتنو د اصل و نسب په باب خورا نوې او پر واقعیتونو بنا څېړنه ده، د هغوی دغه څېړنه په لومړي وار په ۱۳۷۹ش کال په جرمني کي (د افغانستان د کلتوري ودي ټولني) له خوا د (پښتني قبیلې او روایتي شجرې) په نوم چاپ سوه، د دې اثر د بیا چاپولو په برخه کي د کتاب لیکوال د لومړي چاپ له خپرووνکو سره تفاهم کړی دئ او هغو هم له دوهم چاپ سره موافقه کړې ده. اوسنۍ حاضره بڼه ئې د محتویاتو په لحاظ د پخوانۍ په پرتله خورا ډېر اضافات لري، چي دریم څپرکی ئې د یوه بڼه مثال په توګه یادولای سو.

موږ د جرمني له کلتوري ټولني څخه په مننه د استاد محترم دغه غنیمت څېړنه بیا چاپوو، خو دا ځل ئې د (پښتني قبیلې او روایتي ریښې) په نوم ټولني ته وړاندي کوو، څو زموږ څېړونکو او نسب پېژندونکو ته د دغي رسالې د محتویاتو څخه د یوه باوري سند په توګه د استفادې پراخه زمینه مساعده سي.

مطیع الله روهیال

د علامه رشاد خپرندویه ټولني مشر

د دې کتاب په باب د کاندیداکادمیسن
اعظم سیستاني د نظر (لنډیز):

کتابی کوچک بامحتوای بزرگ

ازمحقق و دانشمند دقیق النظر افغان، محمدمعصوم هوتک، رساله یی کوچک (بامحتوای بزرگ) دریافت کردم زیر نام "پښتني قبیلې او روایتي شجرې" که نظیر آنرا تاکنون من از هیچ نویسنده ومولف دیگر افغان ندیده ام. "پښتني قبیلې او روایتي شجرې" رساله کوچکی است باقطع جیبی که بمناسبت ۱۲مین سال پیروزی افغانها در جنگ میوند بر دشمن متجاوز از طرف "د افغانستان د کلتوري ودې ټولنه" تحت نظر آقای زرین انځور در جرمنی، در چهار فصل و ۸۶ صفحه در سال ۲۰۰۰ به نشر رسیده است. (شمار فصول و صفحات در چاپ دوم زیاد شده است. ناشر) این نویسنده رساله را باقدردانی به مادر بزرگوار خویش اهداء کرده، که کاری بسیار بجا و قابل نموده است. زبان رساله، پشتو و به لهجه شیرین قندهار به نگارش آمده که برای هر فرد افغان ولو بهره کمی از پشتو داشته باشد قابل فهم و درک است.

مولف در بمیان آوردن این رساله از معیارهای پذیرفته شده تحقیق کار گرفته و با مراجعه به آثار متعدد داخلی و خارجی، اثری بکر و مستند و مستدل بامنطق و استدلال قوی ارائه داده است که بسیار دلچسپ و قابل فیض بردن است ...

هر یکی از فصول چهار گانه فوق دارای نکات تازه، بکر و آموختنی است (آقای سیستانی درینجا قسمت قابل ملاحظه فصل دوم رساله رابه زبان دری ترجمه نموده است که ما آنرا درین چاپ نگرفته ایم. ناشر).

با بیان فرازهای ازین رساله، معلوم خواننده شده باشد که مولف در اثبات و یا ترديد نظريات و تيوريهای ارائه شده در مورد اصل و نسب افغانها، چقدر وقت گذاشته و چقدر دقت بخرج داده تا چنین اثر گرانبهایی را به هموطنان عرضه کند. بدون تردید با خواندن این اثر تمام جعلیات و جفنگیات محققین داخلی و خارجی نقش براب میشود. توفیق مزید این نویسنده باحوصله را در نوشتن و بمیان آوردن آثار دیگر از این دست آرزومندیم.

گوتنبرگ – سویدن

۱۰ اپریل ۲۰۰۶

د دې رسالې د دوهم چاپ په باب

دا کوچنوټې رساله ما څو کاله پخوا خپره کړې وه او تر کمه ځايه چي راته معلومه سوې ده، لومړی چاپ ئې ډېرو کسانو ته رسېدلی نه وو. دوستانو هر وخت زما تر غوږه رارسوله چي که دغه رساله بيا چاپ سي، ښه به وي. له بلي خوا په دې څو تېرو کلونو کي د افغاني پوهانو ځيني داسي آثار خپاره سول چي د هغو له مخي مي بايد د خپلي دغي رسالې د متن پر ځينو برخو باندې، په تېره بيا د يوناني مورخ هيرودتس د ليکنو په ارتباط، نوې کتنه کړې وای. په دې حاضر چاپ کي مي دغه برخه له سره ترتيب کړه او څه زياتوني مي پکښې راوستلې. دغه راز مي په تورات کي د خپلو څېړنو محصول هم په يوه بېل څپر کي پر زيات کړ. درسالې نوم مي هم وراړولی دئ، ځکه پخوانی نوم ئې ډېر دقيق نه وو.

زه، زما د نزدې نيمي پېړۍ له اشنا ښاغلي حاجي اخترمحمدخان څخه د زړه له کومي ممنون يم چي د دې اثر د بيا چاپ لګښت ئې پر خپله غاړه واخيست. نوموړی د کابل پوهنتون د ساينس پوهنځي له ممتازو فارغانو څخه دئ او ښه ډېر کلونه ئې د کندهار او کابل په معارفو کي د وطن د اولاد په روزنه کي تېر کړي دي. د ده د هيواد پالني لوی ثبوت دا دئ چي له هيواد څخه د وتلو

د هر راز امکاناتو له مساعدت سره سره ئې د مصیبت تېري څو لسیزي د سر او مال د درنو تلفاتو په قیمت دننه په هیواد کي ګاللي دي.

دغه راز له علامه رشاد خپرندویي ټولني او ګران مطیع الله روهیال څخه هم منونکی یم چي د دې اثر د دوهم چاپ چاري ئې په ښه توګه سر ته رسولي دي.

د پخوا په شان مي خپلو پښتنو وروڼو ته سپارښتنه دا ده چي که د پښتو پر مختګ غواړئ، پښتو آثار خپاره کړئ. د پښتوآثارو د کمیت زیاتوالی د کیفیت پله هم ورسره درنه کوي.

په درنښت

م. هوتک

اوکویل - کاناډا

۶ مه د فبروري ۲۰۱۱ع

د لوی خدای په نامه

يَـٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَـٰكُم مِّن ذَكَرٍ وَأُنثَىٰ وَجَعَلْنَـٰكُمْ شُعُوبًا وَقَبَآئِلَ لِتَعَارَفُوٓا۟ ۚ إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِندَ ٱللَّهِ أَتْقَىٰكُمْ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ﴿١٣﴾ [الحجرات: ۱۳]

د لومړی چاپ د سر خبري

د پښتنو د نسبي شجرو او رواياتو په باب ښه ډېري څېړني سوي دي. د هروي نعمت الله له مخزن افغاني رانیولې بیا زما تر دغي ليکني پوري ټولو د دغي موضوع پر يوه يا بل اړخ خبري کړي دي. په تېره بیا په دې وروستيو وختو کي په دې برخه کي ځيني درنې ليکني هم سوي دي چي په هغو کي دارواښاد سرمحقق دوست شینواري،استاد محمدانور نوميالي او پوهاند دوکتور حبيب الله تږي له خوا د ليکل سوو رسالو او کتابو يادونه لازمه ده.

ما د پښتنو د ايتنيکي جوړښت او نسبي شجرو په باب له اوږدې مودې څېړنه کړې ده چي د (ډېوې) مجلې د دوهم او دريم

کال په ګڼو کي خپره سوې هم ده. دغه راز مي د ښاغلي پوهاند دوکتور محمدحسن کاکړ د غوښتني له مخې د دغو ځېړنو لنډيز د دوی له خوا په نوي تدوين او تاليف سوي کتاب (رڼا او دفاع) کي هم خپور کړ.استاد محمد انور نوميالي د يوه ليک په ترڅ کي زما دغه ځېړنه خوښه کړې وه او راته کښلي ئې وه چې: "کاشکي مو خپلي ځېړني سره شريکي کړي وای". د تېر کال په پای کي زما ګران دوست او د پښتو ژبي پياوړي ليکوال ښاغلي زرين انځور راځخه وغوښتل چي دغه ځېړني که د يوه ځانګړي اثر په توګه خپرې سي، ښه به وي. د چاپ په برخه کي ئې ده په جرمني کي د افغانستان د کلتوري ودي د ټولني په نمايندګي ځيګر (ټټر) وټکاوه. ما پر خپلو يادابنتو او خپرو سوو ليکنو باندي له سره غور وکړ. ځيني سموني او زياتوني مي پکښې راوستې او په دغه اوسنۍ بڼه مي سره راغونډې کړې.

درنو لوستونکو ته بايد عرض کړم چي زما دغه ليکنه د پښتنو د نسبي شجرو بشپړه کره کتنه نه ده خو د هغې پر لور يو ګام دئ او يو شمېر کُلي نتيجې پر بنا دي. که په دې برخه کي زه پر کره تللی يم، هيله لرم چي دوستان خپل نظر راځخه ونه سپموي.

په درناوي

محمدمعصوم هوتک

ټورنټو – کاناډا

۲۰ مى ۲۰۰۰م

لومړی څپرکی

پښتانه څوک دي؟

پښتون – افغان – پټان

الف – پښتون:

د نړۍ د اولسونو په ټولۍ کې پښتون یو لرغونی قوم دئ چې د زمانې ډېرې سړې او تودې پر راغلي دي، د سترو یرغلګرو تاړاکونه ئې لیدلي او مقابلې یې ورسره کړي دي او تر ډېرو سختو ازمویښتونو سرلوړی او بریالی راوتلی دئ، له تېرو زیات و کم دېرشو کلو راهیسې بیا دا قوم له یوه بنیادي ازمویښت سره مخامخ دئ چې لا تر اوسه هم پکښې ولاړ دئ، دښمنانو ئې د تاریخ، ژبې او هویت د پایمالولو له پاره ناکام تلاښونه کړي دي.

له څلورمې هجري پېړۍ را وروسته مؤرخینو د پښتنو بیان په څرګند ډول کړی چې تفصیل به ئې وروسته راسي خو تر میلاد نږدې یو زر و پنځه سوه کاله وړاندې موږ د هندي آرینو په ویدي سرودونو کې د (پکهت) پر نامه پېښېږو چې د زیاترو کورنیو او بهرنیو پوهانو په نظر دغه کلمه د (پښت) معادله کلمه ده او زیاتره

افغاني پوهان د (پښتون) نوم له همدې کلمې څخه راوتلی ګڼي.

مشهور یوناني مؤرخ هیرودوتس (۴۸۴ ق م) چې په حقه سره یې (د تاریخ د پلار) لقب ګټلی دئ، د هخامنشیانو د بحث په ترڅ کې د شاوخوا سیمې د اوسېدونکو په باب بیان لري او د هغو د مشرانو نومونه راوړي، د کړو وړو په باره کې ئې ږغېږي. نوموړی لیکي چې: "آرینان Arians د میدیانو Medes په شان غشي لري خو نور وسایل ئې باختریانو Bactrians ته ورته دي. د ګندهاریانو جامې هم د باختریانو په شان دي[1]".

په دې لړ کې د پکتیس Pactyes یادونه هم کوي او لیکي: "پکتیس واسکټونه Cleaks[2]اغوندي، محلي لېندۍ او نېزې له ځانو سره ګرزوي[3].بل ځای د کوچیانو بیان راووړي چې دی ورته Sagartians وایي او لیکي: "د دوی ژبه پارسیانو ته ورته ده خو وسایل ئې تر پارسیانو پکتیسانو ته نزدې دي، اته زره اسونه لري[4]".

د هیرودتس Herodots پکتیان لکه وړاندي وویل سوه، تر ډېره وخته پوري د زیاترو مؤرخینو په نظر همدغه نننې (پښتانه)

---

(۱) د هیرودتس تاریخ: اووم فصل – ٦٦ ګڼه، ۴۹۳ مخ – انګرېزي ژباړه. دا یادانښتونه پیاوړي مؤرخ پوهاند دوکتور محمدحسن کاکړ رالېږلي دي چې مننه ورڅخه کوم.

(۲) کلاکس Cloaks یو ډول بې لستوڼو جامې دي چې ارتې غاړې لري او ما (واسکټ) ورته مناسبه ژباړه وبلله.

(۳) هماغه اثر: اووم فصل – ٦٧ ګڼه، ۴۹۳ مخ.

(۴) هماغه اثر: اووم فصل، ۸۵ ګڼه، ۴۹۷ مخ.

بلل کېدل. (د تفصل له پاره اسلامي دايرة المعارف – لومړی ټوک – د (افغان) بحث وګورئ). د هيرودتس دغه رانقل سوي روايت ته د هغو پوهانو په لړکي چي هغه ته ئې د تاييد سر ښورولی وو، د "The Pathans" د مولف سراولاف کرو نوم مخي ته راځي. د ده په نظر د هيرودتس پکتيس له اوسنيو پښتنو (پختنو) سره مطابقت لري. ما (هوتک) د دې کوچنوټي رسالې په لومړي چاپ کي خبره پر همدې ځای پرې ايښې وه. د اروابښاد کانديد اکاډميسن محمدانور نوميالي دا خبره ډېره ژوره اودقيقه ده چي وايي "تر هغه ځايه چي د ژبي او قوم رابطه د بشري تاريخ په سابقه کي په عمومي توګه تعقيب کېدای سي نو له يوې خوا څخه ليده کېږي چي يو شمېر ژبي د خپل اصلي قوم د اقتصادي، اجتماعي، کلتوري او سياسي انکشاف په دليل له خپلي ايتنيکي محدودې څخه وتلي او نور بېلابېل ايتنيکي هويتونه ئې په خپله حوزه کي راکښې ايستلي وي. خو بل پلو ته بيا داسي ژبي په مخه راځي چي دغه راز انکشاف ئې نه وي په برخه سوی بلکي د قوم نوم او د ژبي نوم ئې يو له بل سره تړلی پاته وي او په هم دې اساس ئې (ژبنی جمعيت) له (ايتنيکي هويت) سره بشپړ مطابقت کوي"، (وګ: د پښتنو د ټولنيز تاريخ مبادي – ۱۸مخ). له دې بيان څخه داسي نتيجه اخيستل کېدلای سي چي که څوک د پښتو ژبي تاريخ څېړي، په حقيقت کي د پښتنو پر تاريخ باندي تحقيق کوي. اوس چي د نوي ژبپوهني په برخه کي ښه مغزن پرمختګونه راغلي دي، د هغو له برکته د پښتنو د تاريخ ډېر تاريک او ګونګ اړخونه هم روښانه

سوي او په هغو کي د هيرودتس د پکتويس په باب هم نوي تحليلونه او برداشتونه رامنځ سوي دي. د ښاغلي ډاکټر عبدالرازق پالوال صاحب په قول د کېمبرج پروفيسور بيلي(Bailey) او د اوسلو پروفيسور مارګن ستيرنه د هيرودتس د پکتيس او پښتون نومو مطابقت ته د شک په سترګه کتلي دي. ډاکټر پالوال د پروفيسور بيلي له خولې ليکي چي: "د فيلالوجۍ (Philology) پر اساس باندي پکتويس (Paktues) له پښتون (Pashtun) سره پيوندېدلای نه سي... او پختون (Pakhtun) په مقايسوي توګه سره يو نوی نوم او لهجوي شکل دئ"، (وګ: کندهار مجله – د ۱۳۸۷ل کال دريمه ګڼه، ۸مخ). ډاکټر پالوال صاحب په دې باب د پروفيسور مارګنستيرنه هغه نظر رااخيستی دئ چي "پښتون" ئې د شمال ختيځي لهجې تر "پختون" لرغونی او کلاسيک شکل بللی دئ.

پوهاند دوکتور مجاوراحمد زيار صاحب هم په دغه باب د فقيد مارګنستيرنه نظر تاييد کړی دئ او ليکلي ئې دي چي د جنوب لوېديځي لهجې پښتون او پښتو د ختيځو لهجو تر پختون او پختو لرغونی برېښي، (وګ: پښتو او پښتانه د ژبپوهني په رڼاکې: ۱۹۴مخ).

ډاکټر پالوال صاحب د خورا پاخه ژبني منطِق پر اساس دا خبره څېړلې ده چي سر اولاف کرو ولي د هيرودتس پکتويس له پښتون سره معادل نوم ګڼلی دئ. پالوال صاحب ليکي: "د کِرو لوی مشکل دا و، چي دء د /ښ/ او /ش/ تر منځ توپير کولای نه

سوای چې هر کله ئې پښتون د پشتون په شان کښلی دئ. که ده د /ښ/ فهم لرلای، دء به هم د بیلي او مارګنستیرنه سره ملګرتیا کړې وای.

بل لا دا چې ترومپ، ګریرسن او کِرو /خ/ هم د /ک/ غوندي ویله، او پختون به ئې پکتون باله. نو "پکتون" او "پکتوی" خو سم دم سره وايي... دوی ځیر سوي نه دي چې دغه نوم "پکتون" نه دئ، تش د انګلیسي ژبې تلفظ ئې داسي دئ.

مارګنستیرنه او بیلي چې د /ښ/ او/ش/ په توپیر پوهېدل، دوی په دې هم پوهېدلي ول چې د پښتو کلاسیک شاعران لکه خوشحال، رحمان او نور په بېله لهجه رږغېدل، نه د پېښور صوبې په اوسنۍ لهجه. نو ځکه ئې دغه لهجه وروستنۍ او نوې بللې ده".

له دې بیانه څخه د ژبپوهني د معاصرو اصولو پر اساس داسي نتیجه راوزي چې د هیرودتس پکتویس به له پختون کلمې سره ورته والی لري، مګر له پښتون سره مطابقت نه سي لرلای، او څرنګه چې پختون د پښتون کلمې نوی شکل دئ، په دې اساس نو د هیرودتس پکتویس باید له پښتون سره یو شاني ونه ګڼل سي اودپښتون دنامه ریښه بایدبل ځای ولټول سي.

پوهاند دوکتور زیار صاحب د پښتون او پختون د اوښتون جریان بیان کړی دئ او د بیان په ترڅ کي ئې کښلی دي: "... (پښتون) او (پښتو) له خپل اړوند فونېتیکي قانون سره سم له مخنیو بڼو پرسوانا – parswana– او پرسوا –parsawa– څخه پښتون او پښتو ته رااوړي، را وروسته دغه دواړي بڼې بیا په

منځنۍ پښتو کې – paxtun – او –paxto– او په ختیزه پښتو کې پختون – paxtun – او پختو –paxto– ته رااوړي" (۱۹۳ – ۱۹۴مخونه).

دوکتور زیار صاحب ورپسې زیاتوي: "د هېرودت (۴۲۵ – ۴۸۵ز) پکتویس یا ویدي پکتها له ټول تاریخي – جغرافیايي زبات سره سره له پښتو او پښتون سره د دغو ژبنیو آرونو له مخي اړخ لګولای نه شي او پر ځای ئې پرسوا او پرسوانا پخوانۍ بڼې باوري برېښي...."، (۲۳۰مخ).

د هیرودتس پکتویس چي پوهانو یو وخت له پختون، پښتون سره یو شان باله، دا د هغه وخت مشخص تحلیل وو. اوس چي د پښتو ژبپوهني د ساینټفیکو اصولو پر اساس د پښتنو د اصل و منشاء په باب نوي نظرئې میدان ته راوتلي دي، نور نو له پکتویس سره د پښتون کلمې تړل ګویاعلمي تاداو نه لري.

د پښتنو اصلي ټاټوبی یوه پراخه سیمه وه چي د نني افغانستان زیاتره برخي او د پاکستان شمال شرقي خواوي پکښي شاملي وې. د دې پراخي اورشو پخوانی نوم (روه) وو. د تاریخ فرشته د بیان له مخي (روه) هغو سیمو ته ویل کېده چي له سواته نیولې د سیوۍ تر ښاره او له حسن ابدال څخه تر کابل و کندهار پوري غزېدلي وې. ریاض المحبت د (روه) پولي له ایلمن (نني هلمند) څخه تر قشقار پوري، له براهوي بلوچستان څخه تر کشمیر پوري ښودلي دي. ګویا په دې ډول په (روه) کي د اصلي

افغانستان ټولې سيمې شاملې وې[(۱)]. له تاريخي اسنادو څخه داسې ښکاري چې پښتانه د اسلام په اوايلو کې له بادغيس او هراته نيولې بيا د غور تر غرو پورې او دغه راز له زابلستان، ګندهارا او د ختيځې پښتونخوا په غرنيو سيمو کې مېشته ول او هغه د خوشحال خان خبره (سر يې هورې کندهار لم يې دمغار کې) وو. په پښتو کلاسيک ادب کې د (روه) يادونه ډېره سوې ده. اشرف خان هجري وايي:

قاصدان له روهه نه راځي مدت شو
سلام باد را رسوي منت يې تم دی

کاظم خان شيدا وايي:

په هندي ادا يې وکړې په ما چاري
زه شيدا په زړه ساده د روه افغان يم

په معاصرو غيرپښتنو مؤرخينو کې ارواښاد مير محمدصديق فرهنګ د خپل کتاب (افغانستان در پنج قرن اخير) اول ټوک په دريم باب کې د (افغان، پشتون و پتهان) تر نامه لاندې يو لړ مطالب راغونډ کړي دي چې زياتره حکمونه يې سر نه سره خوري. دی ليکي: "کلمات پشتو و پشتون که افغانها بر زبان و قوم خود اطلاق ميکند تا سدهٔ هفدهم تنها در محاورهٔ زبانی بين مردم معمول بود و در آثار کتبی به نظر نرسيده است". تر دغه عبارت يوولس کرښې وروسته ليکي: "... و هر سه کلمه (افغان، پشتون و

---

(۱) کاکړ – پوهاند ډاکټر محمد حسن – افغان، افغانستان و افغانها و تشکيل دولت در هندوستان، فارس و افغانستان: ۱۳ مخ، پېښور – ۱۹۸۸م.

پتهان – م. هوتک) از سدۀ شانزدهم به بعد در کتابت راه یافته و در معنی واحد به کار رفته است". او تر دې بیان اته ویشت کربشي وروسته بیا لیکي: "اکثر مورخان، محل رهایش نخستین پشتونها را کوههای سلیمان و سرزمینهای مجاور آن در غرب رودخانۀ سند شمرده اند که در آنجا به علت دشوارگذار بودن اراضی و نظام قبیله ای، به شکل منزوی و نیمه مستقل زندگی میکردند. ازینجاست که در نبشته های دورۀ اسلامی تا هجوم مغولان بجز اشارات مختصر ... تفصیل بیشتری دربارۀ چگونگی زندگی ایشان به نظر نمی خورد. اولین شرح تفصیلی راجع به ایشان (پشتونها – م. هوتک) در خارج آن خطه در تاریخنامۀ هرات سیف بن محمد هروی آمده است که در اوایل سدۀ چهاردهم میلادی تالیف شده است" (پر کلماتو تاکید زما دئ – م. هوتک). یو ځای تر اوولسمي پېړۍ پوري (پشتو و پشتون) یوازي د خلکو په ژبنیو محاورو کي معمولي کلمې بولي او بل ځای بیا په خپله د دغو کلمو لیکل سوي مثالونه تر خپل دمخني حکم دوې پېړۍ وړاندي راوړي. زه نه پوهېږم چي دغه تناقض باید څه راز تعبیر سي؟

ب – افغان:

پښتانه په مجموع کي نورو اقوامو د (افغان) په نامه بللي دي. دوی خپل ځانونه پښتانه او خپله ژبه پښتو بولي. د افغان کلمې په باب پوهانو بېلابېل نظرونه ورکړي دي. ځینو د مهاباراته اسواکا Asvaka ته نزدې بللې ده. اسواکا د ګندهارا سیمي ته منسوبه کلمه ده چي د آس د سپرلیو معنا ورکوي. ځینو د سانسکریت له

اسواغانه ځخه راپیداسوې کلمه ګڼلې ده چي معنا ئې د سورليو ټاټوبی (سرزمین سواران) دئ. په دې ډول وینو چي افغان هم د خلکو او هم د سیمي نوم دئ[۱]. ځیني ځېړونکي بیا د اېران د نقش رستم په کتیبه کي د راغلي (ابګان) یا (اوګان) له پاره (افغان) ډېر ښه معادل بولي[۲]. داسي نظر هم سته چي اغوان په ارمني ژبه کي د غرو اوسېدونکو ته ویل کېده او دا نوم پښتنو ته د ارمني ګاونډیانو له خوا ورکړه سوی دئ[۳]. البته په ارمني ژبه کي اغوان د غرو اوسېدونکو ته وایي خو دا چي دا نوم دي په خاص ډول د افغانانو له پاره استعمال سوی وي، نوره ځېړنه غواړي. (د زیات تفصیل له پاره وګورئ: پښتانه – د پوهاند دوکتور حبیب الله تږي اثر – ۵۳ – ۵۴ مخونه).

په اسلامي عصر کي به حدودالعالم لومړنی کتاب وي چي د افغان نوم ئې یاد کړی دئ (۳۷۲ ق) د اروانښاد علامه حبیبي په قول د حدودالعالم مولف "په هغه ځای کي چي د پښتونخوا ښارونه لکه ګردېز، لغمان او نور ذکر کوي په سول او بنیهار نومو ځایو کي د افغانانو استوګنه ښیي او داسي ښکاري چي پښتانه په ښارو کي هم اوسېده او مشهور وو[۴]". تر دې یادوني وروسته نو د علامه ابو ریحان البیروني په ګډون د غزنوي دورې د ځینو لیکوالو او شاعرانو په آثارو کي د افغان او افغانانو بیانونه موندلای سو. د غزني د دربار

(۱) هماغه اثر: ۱٦ – ۱۷ مخونه.

(۲) تږی – پوهاند دوکتور حبیب الله – پښتانه: ۵۲ مخ.

(۳) کاکړ – پوهاند ډاکټر محمد حسن – افغان ...: ۱۵ مخ.

(۴) حبیبي – پوهاند عبدالحی، د پښتو ادبیاتو تاریخ: دوهم ټوک – ۱۵ مخ، ۱۳۴۲ ش.

شاعر فرخي له نن څخه څه دپاسه زر کاله مخکي ویلي دي:

بگونهٔ شل افغانیان دو پره و تیز
چو دسته بسته بهم تیرهای بی سوفار

فردوسي په شهنامه کي زابل ته نږدې د (دشت خرگاه) د اوسېدونکو په باب ډېري خبري لري چي تفصیل به ئې وروسته ولولئ. دی وایي:

چنین گفت دهقان دانش پژوه
مر این داستان را از پیشین گروه
که نزدیک زابل به سه روزه راه
یکی کوه بد، سرکشیده به ماه
ییک سوی او دشت خرگاه بود
دگر دشت زی هندوان راه بود
نشسته دران دشت بسیار کوچ
زاوغان و لاچین و کرد و بلوچ

تر دې را وروسته نو د سیفي هروي تاریخنامه (تالیف: ٧١٨ – ٧٢١ هجري) هغه اثر دئ چي د (افغان) او (افغانستان) نومونه یې په پېخر راوړي دي. نوموړي مولف د هغه وخت د (افغانستان) ټول غیر پښتانه وګړي لا هم (افغانان) بللي دي[1].

د روښاني غورځنگ ستر مخالف اخوند درویزه ننگرهاري په مخزن الاسلام کي د (افغان) او حتی افغانستان یادونه کړې ده. د ده خپله وینا داسي ده: "الحاصل هر که میخواهد خود را از بلای

---

(١) تړی – پوهاند دوکتور حبیب الله – پښتانه: ٥٧ مخ.

هر دو جهان نگهدارد و در اسلام ثابت باشند و در کفر نه افتند، از پیران این زمانه احتراز بکنند و مرید نشوند و الا همچنان احوال او را پیش خواهد آمد چنانکه دیده می شود درین ایام اکثر هر که از افغانستان و بلایی که درآمده است از پیری و مریدی درآمده است[۱]".

د پښتو ژبي پخوانیو شاعرانو هم د (افغان) نوم په خپل کلام کي راوړی دئ. خوشحال خټک وایي:

د افغـــان پـــه ننـــګ مـــي وتړلـــه تـــوره
ننګیـالی د زمـانې خوشـحال خټـک یـم

رحمان بابا وایي:

چـــي کـــشور د افغانـــانو معطـــر شـــي
د هر بیت مصرع مي زلفي د خوبان کړې

کاظم خان شیدا وایي:

پـه هنـدي ادا یـې وکـړې پـه مـا چـاري
زه شـیدا پـه زړه سـاده د روه افغـان یـم

د شلمي پېړۍ په سر کي د افغان نوم له افغاني ملت سره د میني او په افغانیت باندي د ویاړلو یوه نخښه سوه. زیاترو منورینو له خپلو نومونو سره د (افغان) لقب هم کیښی. دې نامه نو نور یوازي د پښتنو تمثیل نه کاوه، بلکي د هر افغاني تبعه له پاره کارېدله.

له څه مودې راهیسي په خارج کي ځیني افغاني نشرات د ایرانیانو په پیروۍ د (افغانستاني) بېخونده او مضره کلمه کاروي

---

(۱) اخوند درویزه، مخزن الاسلام: ۲۰۷ مخ، دهلي – ۱۳۰۰ ق.

چي په هيڅ صورت د افغانيت مفهوم نه افاده کوي. زما په فکر د دغي کلمې رواج به د افغانيت وياړلي صفت ته زيانمن تمام سي.

لکه مخکي چي مي وويل د افغان نوم پښتنو ته نورو ورکړی دئ خو وروسته يې د پښتنو ليکوالو او شاعرانو په ليکنه او کلام کي رواج موندلی دئ. (په نړۍ کي نور قومونه هم سته چي د بل چا له خوا ورکړه سوی نوم ئې تر خپل نامه ډېر عام سوی وي. ويل کېږي چي المانيانو ته د [جرمن] نوم د سلټيانو له خوا ورکړه سوی دئ او د دوی تر خپل نامه [دويچن] ډېر عام او تاريخي سو)(۱). خو پښتنو ځانو ته تل پښتون ويلي دي او له پښتونولۍ څخه ئې د خپل ژوند له پاره د يوه وياړلي اجتماعي قانون په توګه کار اخيستی دئ او اخلي ئې.

ج - پټهان:

پښتنو ته د (پټهان) لقب هم ورکړه سوی دئ. دا لقب د هند په پراخه سيمه کي منځته راغلی او پسې عام سوی دئ. تر ايجاد وروسته ئې د ريښې معلومولو له پاره راز راز توجيهات سوي دي. په مخزن افغاني او له هغه وروسته په ځينو هغو آثارو کي چي د مخزن اغېزه پر پرته ده، پټهان د (بطان) اوښتی شکل بلل سوی دئ او پر زيات سوي دي چي دا لقب د آنحضرت صلی الله عليه وسلم له خوا قيس عبدالرشيد ته ورکړه سوی دئ. بطان يې د بېړۍ د ملا تير بللی دئ(۲). د ځينو په نظر د پټهان د نامه ريښه په

---

(۱) نوميالی - محمد انور - د پښتنو د ټولنيز تاريخ مبادي: ۳۳ مخ، مسکو - ۱۹۹۷م.

(۲) دا مطلب په خلاصة الانساب، تواريخ خورشيد جهان، پښتانه د تاريخ په رڼا کښې او ځينو نورو کتابو کي راغلی دئ.

هند کي د پښتنو له لومړني ټاټوبي سره تړلې ده. فرشته ليکي: پښتانه چې د غور له غرونو څخه د هند سيمو ته ولېږدېدل، د بهار ايالت په پټنه کي يې واړول. هنديانو په پټنه کي د هغوی د مېشته کېدو له امله هغوی پټهانان وبلل[۱]. مشهور ناروېژي ختيځ پوه مارگنسترن په پټهان کي د (پښتانه - پښتان) ريښه دخيله بولي[۲]. د پټهان توجيه چې هر راز وي، زما د څېړني موضوع نه ده خو دونه ويلای سم چې دا نوم په هند کي ايجاد سوی دئ او د پښتنو آثارو ته ئې لاره کړې ده. حقيقت دا دئ چې پښتون، افغان، پټهان د يوه قوم درې نومونه دي. شاعر وايي:

اسمانه ښه ئې واوره په وازکومي درته وايم
فغان پښتون پټهان دی يو مفهوم يوه نامه ده
ښايست حسن ښکلا ټوله د ميني تعابير دي
توپير دی د الفاظو مسمی ټوله يوه ده

د- پښتو:

د پښتنو ژبه (پښتو) ده. لکه د افغان نوم چې د غير پښتنو له خوا دې قوم ته ورکړه سوی دئ، دغه راز غيرپښتانه اقوام پښتو ژبې ته (افغاني) وايي. دا نوم همدا اوس د تاجکو، هزاره وو، اوزبکو او نور سره ورونو قومونو په عوامو کي د پښتو له پاره کارېږي. په پښتو ادبياتو کي د پښتو له پاره د افغاني نوم راوړلو ډېري پخواني

---

(۱) ظفر کاکاخېل – پښتانه د تاريخ په رڼا کښې: ۱۰۴ مخ – پېښور.
(۲) تاريخ تلفظ صرف پښتو: د دوکتور روهان فرهادي ترجمه – د استاد عبدالحي حبيبي له تعليقاتو سره – لومړی ټوک، ۲۱۱ مخ، کابل – ۱۹۷۷م.

بېلګې سته. د روښاني افکارو مبلغ شاعر دولت لواڼی وايي:

افغاني لفظ مشکل و لوست کوېښ نه شه
ورتــه وشــوه کننــده ديــا رلس حرفونــه

له افغاني لفظ څخه ئې مراد پښتو ژبه ده. د نړۍ د زیاترو پوهانو په عقیده، پښتو یوه آریایي ژبه ده چي د هندواروپایي ژبو د کورنۍ د هندوارياني څانګي د اوستا په ښاخ پوري تړلې ده. د پټې خزانې د روايت له مخي ئې د ادبي آثارو څرکونه د هجرت په دوهمه پېړۍ کي ليدلای سو.

اوس پښتو ژبه د يوه ژوندي قوم ژبه ده، چي د نوي او معاصر ادب ټولو اصنافو ته ئې په خپله لمن کي ځای ورکړی دئ او د چا خبره "د سيالانو سياله ژبه ده".

په دې شپو ورځو کي د ځینو کسانو له خولې اورو چي د ملګرو ملتو په کومه خپرونه کي ويل سوي چي په يويشتمه پېړۍ کي د نړۍ ځيني ژبي له منځه تلونکي دي او پښتو هم پکښې شامله ده. ما ته دا خبره معلومه نه ده چي د ملګرو ملتو د دغي خپروني د ليکوال استناد به پر کومو دلايلو ولاړ وو. تر کومه ځايه چي د ژبو د مرګ و ژوند مسئله ده نو دا يوه نوې خبره نه ده. په نړۍ کي موږ لکه د ژبو زېږېدل چي ليدلي دي دغه راز مو د ژبو مړينه هم ليدلې ده. خو د پښتو ژبي د مرګ له پاره زه هيڅ راز توجيهي دلايل نه وينم. په دې ژبه باندي د شپېتو مليونو په شاوخوا کي وګړي خبري کوي. د نړۍ د تقريباً ټولو ادبي ژانرونو بېلګې په پښتو کي موندلای سو او له نړيوال ادبي بهير سره د دې ژبي د اوږه پر اوږه

يون شاهد يو. كه څوک وايي چي دا يون سوكه دئ، وي به. خو همدا سوكه يون د دې حقيقت ښكارندوى دئ چي پښتو ژبه په خپل ذات كي له دغه يون سره د تگ وړتيا لري. پاته سوه د ژبي د بدلون و پشپړتيا و تكامل خبره. دا حقيقت بايد موږ ومنو چي ننني پښتو د روښاني عصر له پښتو سره هم د شكل له مخي او هم د محتوى له رويه توپير لري. د راتلونكو پېړيو پښتو به په هغه صورت كي چي په خپله پښتانه د مرگي له خوبه راويښ سي، تر نننۍ پښتو ډېره بډايه او متكامله وي. خو دا كار بايد د ژبي د مړيني په توگه تعبير نه سي. د پښتو ژوند د پښتانه له ژونده سره تړلى دئ. كه پښتون ژوندى وو دا به ژوندۍ وي[1].

(١) په كوټه بلوچستان كي په ١٩٩١م كال د پښتو (عالمي كانفرنس) جوړ سوى وو او تر څلوېښتو زياتي مقالې پكښې لوستل سوي وې. د غونډې د مقالو مجموعه چاپ سوې هم ده چي ښه د خوند مطالب پكښې دي. د دغي غونډې يوه برخه وال په خپله مقاله كي غوښتي دي ثابته كړي چي پښتو ژبه نوره ژوندۍ نه سي پاتېدلاى او هرومرو به مري! دا خو د ليكوال نظر وو، چي د احترام وړ دئ خو ما ته د حيرانتيا ځاى دا دئ چي د (كانفرنس) په پاى كي د دغه (دلخراشه) مضمون ليكوال ته انعام هم وركړه سو!

دوهم څپرکی

د پښتنو اصل و نسب

د پښتنو د بني اسرائيليت نظريه:

لکه د پښتنو د نامه په برخه کي چي د پوهانو نظرونه بېلابېل دي، دغه راز د پښتنو د اصل و نسب په باب هم راز راز خبري سوي دي. چا د بني اسراييلو د ورکو قبيلو بقايا بللي، چا قبطيان، چا ارمنيان، چا بيا تاتار او ځينو نور څه ګڼلي دي. ليکلي اسناد ښيي چي دې موضوع ته د لومړي ځل له پاره د زرمي هجري پېړۍ په شاوخوا کي منظم کار پيل سوی دی. د مغول جهانګير د دربار منشي خواجه نعمت الله هروي نورزي د نواب خان جهان خان لودي په سپارښتنه او د سمانا د حاکم هيبت خان په مرسته د (مخزن افغاني) په نامه يو کتاب په ۱۰۲۰ هجري قمري کي وکيښ. په دې کتاب کي د پښتنو د اصل و نسب په باب مفصله څېړنه سوې ده او د پښتنو قبيلو د روايتي شجرو چارټونه ترتيب سوي دي او په دې برخه کي شفاهي روايتونه په ليکلې توګه ثبت سوي دي. دمخه تر دې چي د پښتنو د اصل و نسب په باب د مخزن افغاني روايتونه

بیان کړم ما ته دا غوره ایسي چي دغه کتاب او مؤلف ئې درنو لوستونکو ته وروپېژنم.

مخزن افغاني:

د نورزي نعمت الله هروي په قلم په ۱۰۲۰هـ ق کال کښل سوی دئ. نعمت الله هروي د خواجه حبیب الله هروي زوی دئ، وایي چي خواجه حبیب الله هروي د اکبر پاچا (جلال الدین محمداکبر) له درباریانو څخه وو او ۳۵ کاله ئې په شاهي محکمه کي خدمت کړی دئ. ډاکټر محمدبشیر حسین د اکبرنامې په حواله لیکي چي دا سړی هماغه حاجي حبیب الله کاشي دئ چي د اکبر په درباریانو کي منلی شخص وو. له اکبر سره په یوه تجارتي هیات کي ګوا ته هم تللی وو. کله چي اکبر په ۹۹۱هـ ق کي د ځینو خوراکي موادو د بیو د جګوالي په خاطر یو لړ تدبیرونه ونیول همدغه حبیب الله ئې پر بوره (شکره) باندي د نګران په توګه ودراوه[1]. حبیب الله د اکبرنامې له قوله په ۱۰۰۳ هجري قمري کال په اګره کي مړ سوی دئ.

د نورزي نعمت الله د ژوند په باب چي څه مواد په لاس کي لرو هغه زیاتره د ده د مخزن افغاني له سریزي او متن څخه په لاس راغلي دي او له هغه څخه څرګندېږي چي نوموړی په اګره یا د هندوستان په کوم بل ښار کي زېږېدلی دئ. د وړوکتوب د زده

(۱) مخزن افغاني: اردو ژباړه (اردو ژباړونکی ئې ډاکټر محمدبشیر حسین دئ) – د سریزي ۱۳ مخ، ۱۹۷۸م.

کړې په باب ئې په څه نه يو خبر خو دومره پوهېږو چې په ۹۹۳ هـ ق کې د عبدالرحيم خان خانان د کتب خانې ناظم وو. خانخانان عبدالرحيم د جلال الدين اکبر سپه سالار وو. کله چې تر اکبر وروسته شهزاده سليم د (جهانگير) په نامه پر تخت کښېنوست (۱۰۱۴ هـ ق) نعمت الله ئې د منشي په توگه وټاکه. يوولس کاله ئې خدمت وکړ او وروسته ئې د خانجهان لودي ملازمت ته ملا وتړله. خانجهان ورباندې د پښتانه ورور په توگه ډېر باور درلود. نعمت الله له خانجهان لودي سره په هغه سفر کې ملگرى وو، چې په ۱۰۱۸ هـ ق کال ئې د مرهټه وو د ارامولو په خاطر دکن ته کړى وو. په دې سفر کې نعمت الله له يو بل درانه پښتون هيبت خان کاکړ سره پېژندلې دي. د همدغه هيبت خان کاکړ پېژندگلوي او مرسته وه چې نورزى نعمت الله ئې د مخزن افغاني پر کښلو بريالى کړ. هيبت خان کاکړ د خانجهان لودي نژدې ملگرى وو او د هغه د ژوند ډېر حالات ورته څرگند ول. ده له نعمت الله نورزي سره د پښتنو د ژوند و ژواک، اصل و نسب په معلومولو کې ډېره مرسته وکړه او ويل کېږي چې د مخزن افغاني په پاى کې چې د هيبت خان کاکړ د پلار و نيکه حالات بيان سوي دي،هغه د ده په خپل قلم پر زيات سوي دي. بايد وويل سي چې د مخزن په کښلو کې تر ټولو زيات د خان جهان لودي هڅونه او تشويق ډېر اغېزمن وو او ځيني څېړونکي د دې کتاب د ليکلو اصلي مشوق خان جهان بولي[1].

نعمت الله هروي نورزى د فارسي ژبې شاعر هم وو. د دېوان

---

(۱) محمد حيات خان – حيات افغاني: پښتو ژباړه – لومړى ټوک، ۱۷۰ مخ، کابل.

څرګ ئې نسته خو په مخزن افغاني کي ئې يو دوه شعره راغلي دي. دغه راز په مخزن افغاني کي د پښتو شعرو سته والی د دې خبري دليل کېدای سي چي نعمت الله په پښتو ژبه پوهېدی که څه هم په هندوستان کي زېږېدلی او لوی سوی وو خو خپله مورنۍ ژبه ئې زده وه.

مخزن افغاني يوه دېباچه او مقدمه لري ورپسې په اووه بابه او خاتمه کي کتاب پای ته رسېږي هر باب او خاتمه ئې بيا پر بېلو بېلو فصلونو وېشلې ده. د کتاب د خاتمې په درو فصلونو کي ئې د سړه بنو، بېټنو او غرغښتو په قبيلو کي د مشهورو صوفيانو حالات راوړي دي. کتاب په لوی سر کي د پښتنو اصل و نسب څېړي. (دا برخه ئې اوس د انسابو پوهانو په نزد د منلو وړ نه ده ځکه پښتانه بني اسرايلو ته منسوبوي؟) بيا د لوديانو او سوريانو حالات بيانوي او ورپسې د خان جهان لودي د ژوند کارنامې ليکي. که تر دې خبري ورتېر سو چي د پښتنو د اصل و نسب په باب ئې ناسم او له ځانه جوړ سوي نظرونه راوړي دي نور نو مخزن افغاني په هند کي د پښتنو ستانه وو په باب ډېر ګټور اثر دئ.

د دې کتاب ځيني ځانګړتياوي به د نوموړي اثر د اردو ژباړونکي له خولې دلته رانقل کړو. تر ټولو لومړۍ ښېګڼه ئې دا ده چي مصنف د پښتنو د حسب و نسب شجرې د لومړي ځل له پاره راغونډې کړي دي چي د تاريخ په کوم بل کتاب کي په دومره تفصيل نه دي بيان سوي.

د خان جهان لودي د حالاتو او فتوحاتو بيان ئې ډېر مستند او

د باور وړ دئ ځکه د کتاب ليکونکي ډېر کلونه او په ډېرو کارونو کي د هغه ملګری وو.

د سوري شېرشاه د سترو کارنامو بيان که څه هم په (تاريخ شېرشاهي) او (واقعات مشتاقي) کي راغلی دئ مګر د مخزن افغاني معلومات بايد يو داسي اضافت وبولو چي د هغه په مرسته موږ د شېرشاه ستر شخصيت نور هم ښه ترا پېژندلای سو. په دې برخه کي ئې معلومات ثقه او مستند دي.

د دې کتاب يوه بله ځانګړتيا لا دا ده چي د لوديانو او سوريانو د زمانې بيان ئې له عقله ليري نکلو او افسانو څخه راايل کړی دئ.

د کتاب په خاتمه کي چي د پښتنو ستانه وو او د خدای د دوستانو کوم معلومات راغونډ سوي دي،ځيني داسي کسان موندلای سو چي په نورو ماخذونو کي ئې څرک نه لرو.

تر مخزن افغاني وړاندي موږ پر همدې موضوع باندي په دغه کم او کيف کوم منظم اثر نه لرو. د پوهاند دوکتور حبيب الله تږي په قول د ابوالفضل (آيين اکبري) تر ټولو پخوانی ليکلی سند دئ چي د پښتنو د سترو قبايلو يادونه ئې کړې ده[1]. آيين اکبري په ۱۵۹۷ – ۱۵۹۸ کلونو کي ليکل سوی دئ. نوموړی پوهاند په دې باب د اخوند درويزه ننګرهاري د تذکرة الابرار والاشرار روايت هم رانقلوي. ما ته د تذکرة الابرار والاشرار او مخزن افغاني ليکني همزولي ښکاري او داسي مي لا هم په زړه کي راګرزي چي د اخوند درويزه ماخذ دي د نعمت الله هروي اثر وي (والله اعلم). د نعمت

(۱) تږی – پوهاند دوکتور حبيب الله – پښتانه: ۲ مخ.

الله هروي زيار په خپل وخت کي یو نوښت (ابتکار) دئ او د مولف او همکارانو هڅه ئې د ستاینې وړ ده.

د مخزن افغاني د روایتو له مخې پښتانه بني اسراییل دي او په بني اسراییلو کي د ساول (طالوت) له نسله ګڼل سوي دي. ساول د حضرت یعقوب علیه السلام په دوولسو زامنو کي د ابن یمین له اولادې څخه وو. وایي ساول د حضرت اسماعیل علیه السلام په زمانه کي د بني اسرایلو پاچا وو. دوه زامن ئې ول چي (ارمیا) او (برخیا) نومېدل، لور ئې د حضرت داود مېرمن وه، برخیا د حضرت داود علیه السلام وزیر او ارمیائي سپه سالار وو د ارمیا زوی افغنه نومېدی چي د حضرت سلیمان علیه السلام سالار وو او د برخیا د زوی نوم اصف وو چي د وزارت منصب ئې درلود. افغنه ته خدای څلوېښت زامن ورکړل او اصف تته اتلس. د حضرت سلیمان د وفات پر وخت د دې وروڼو (افغنه – اصف) له اولاده دومره پیاوړې قبیله جوړه سوه چي په ټولو بني اسرائیلو کي ئې ساری نه وو.

وایي چي بني اسرائیلو د حضرت سلیمان علیه السلام تر وفات وروسته د خدای نافرمانۍ ته ملا وتړله. خدای د بابل پاچا (بخت نصر) پر مسلط کړ او د بني اسرائیلو ځیني قبیلې حجاز ته او ځیني غور ته مهاجري سوې حجاز ته د مهاجرو بني اسرائیلو وروستی مشر خالد بن ولید دئ چي د ځینو پښتنو مورنی نیکه بلل سوی دئ او د غور د بني اسرائیلو متاخر سری قیس دئ.

د مخزن افغاني دغه روایت د ټولو هغو آثارو له پاره د یوه قوي

ماخذ حیثیت لري چې په دې برخه کې لیکل سوي دي. تاریخ مرصع، خلاصة الانساب، صولت افغاني، شوکت افغاني، توزک افغاني، تواریخ خورشید جهان، د پښتنو تاریخ او نورو د مخزن افغاني محتویات اخیستي دي. دغه راز یو شمېر لوېدیځو مولفینو هم د مخزن افغاني پر روایتو تکیه کړې او منلي ئې دي. په غربي څېړونکو کې د بنګال د ایشیاټیک ټولني مشر سرویلیام جونز William Jones، الکساندر برنس Alexander Burnes، ویلیام موکرافټ William Moorcroft، چارلس مېسن Charles Masson، جورج روز G. H. Rose، والټر بیلیو H. W. Bellew او هنري جورج راورټي H. G. Raverty د پښتنو د بني اسرائیلیت د نظریې پلویان دي او په دوی کې جورج روز د دغې نظریې د خورا جدي مدافعینو څخه دئ. (د ده د حکمونو په باب به وروسته وړغېږو). په مقابل کې منسټوارټ الفنسټن Mountstuart Elphinston، جان ملکم John Malcolm او برنارډ ډورن Bernard Dorn ئې بیا کلک مخالفین دي او پښتانه اریاییان بولي (د دغو څېړونکو د نظریاتو له پاره د ښاغلي پوهاند دوکتور حبیب الله تږي د درانه اثر [پښتانه] لوستل له لوستونکو سره فوق العاده مرسته کوي).

په پښتنو لیکوالو کې ښاغلیل خان روشن خان د دغې نظریې په ملاتړ ډېر څه لیکلي دي. په دې برخه کې د ده د مشهور اثر اردو نوم (تذکره – پټهانون کی اصلیت اور انکی تاریخ) دئ.

د دغې نظریې له مخې د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم

په ژوند کي حضرت خالد ابن وليد رضي الله عنه خپل هغه تربرونه چي په غور کي اوسېدل، د اسلام دين ته راوبلل. د غور پښتنو د قيس په مشري يو وفد (جرگه) مدينې منورې ته ولېږه. دغه وفد هورې د اسلام مقدس دين ومانه او په ايمان مشرف سول. آنحضرت صلى الله عليه وسلم پر قيس باندي د عبدالرشيد نوم کښېښوو. قيس عبدالرشيد د مکې د فتح په غزا کي برخه واخيستله او د خپلو جنگي کارنامو په وجه ئې د (بطان) لقب وگاټه. حضرت خالد خپله لور بي بي ساره په نکاح کړه. قيس له خپلو يارانو سره غور ته ستون سو او د اسلام ددين تبليغ ئې پيل کړ. په ۴۰ ق يا ۴۱ ق کي مړ سو. د همدې نظريې اغېزه د ملا عبدالباقي افغان کندهاري په دې لاندي بيتونو کي ليدل کېږي.

پټهان قيس عبدالرشيد زموږ بابا نوموني دري
د وحدت پياله يې نوش کړه له مشرکه شو راپرې
زه د ده تر لبو جار سم د حبيب خپړ يې مچ کړ
اولاده يې بهره مند سوه د اباوو دين يې پوچ کړ
(تهذيب الواجبات: پنځم مخ، ۱۴۰۸هـ ق)[1]

قيس څوک وو؟

د مخزن افغاني د ليکني له مخي او په پښتنو کي د يوې مسلطي عنعنې له رويه، قيس د اسلام د مقدس دين د بعثت پر

(۱) دا بيت ما څه دپاسه پنځوس کاله مخکي د لومړي ځل له پاره له خپلي مور څخه اوريدلی وو.

وخت د غور د پښتنو مشر وو. د اسلام تر منلو او له آنحضرت صلی الله علیه وسلم سره تر مشرف کېدلو وروسته یې نوم عبدالرشید سو دا ځکه چي وایي (قیس) عبراني نوم وو. مرگ ئې په ۴۰ یا ۴۱ ق کي واقع دئ. د ارواښاد دوست محمد کامل او فاضل استاد پوهاند عبدالشکور رشاد د څېړنو له مخي د قیس په نامه یو صحابي هم سته. خو دا چي دغه قیس دي هماغه وي چي د جوړ سوي افسانوي روایت له مخي دي د غور د پښتنو په نمایندگي مدینې منورې ته تللی وو او هورې ئې د اسلام دین منلی وو، بیا وروسته بیرته غور ته راستون سوی وواو درې زامن (بېټ، سړه بن او غرغښت) ځني پاته ول، هغه مسایل دي چي د ثبوت دلایل ئې کافي نه دي. علامه عبدالحي حبیبي لیکي: "کیس پښتو کلمه ده ... ملایانو دغه نوم معرب (قیس) کړ او په مخزن افغاني کي یې د عربیت افسانې وتراشل سوې چي د قیس عبدالرشید د خالد له خپلوانو څخه و او د حضرت رسول صلی الله علیه وسلم په حضور مشرف سوی و مگر دا افسانه حقیقت نه لري او نه په اسلامي تاریخ او سیر یا د احادیثو په کتابو کي د قیس عبدالرشید نوم راغلی دئ او نه په بل قدیم کتاب کي دا افسانه سته او نه قدیم سند لري. د حضرت رسول صلی الله علیه وسلم د ژوندون ټول وقایع او هغه وفود چي له نورو هیوادونو څخه د دوی مبارک حضور ته راغلي وه، ټول وقایع یې د سیر او مغازي او فتوح په کتابو کي منضبط دي خو دا قیس بالکل نسته. نو دا ویلای سو چي دا کیسه فقط د زرم

هجري کال په حدودو کې پیدا سوې او تاریخي اصالت نه لري[۱]".

د مخزن له روایت سره سم د قیس درې زامن (سړه بن، بېټ او غرغښت) پاته سول چې اوسني پښتانه د همدغو درو تنو اولاده ده. خوشحال خان خټک وایي:

پښتون په اصل کې سړه بني دي
یا غــــور غښت دي یا بېټني دي
لودي غلجي دي د بېټني له لوره
په سړه بن پوري بیا کـــرلاڼي دي

دا وو د هغې نظریې لنډیز چې په مخزن کې ثبت سوې ده او وروسته ئې پلویان او مخالفین پیدا کړل او تر نونسمي پېړۍ پوري د یوې مسلطې او منل سوې نظریې په توګه وچلېده. پلویانو ئې پښتو ژبه د عبراني ژبو یو اوښتی شکل وباله او سامي ژبه ئې وګڼله. د دې نظریې له مخې پښتانه پنځو نیکونو ته رسېږي د سړه بن، غرغښت او بېټ اولادې ته (اصلي افاغنه) او (متوزیو او کرلاڼیو) ته (وصلي افاغنه) وایي. د نونسمي میلادي پېړۍ په اوله نیمایي کې اروپایي پوهانو د پښتنو د بني اسرائیلیت نظریه تر پوښتني او څېړني لاندي ونیوله او تر اوږدو ژبنیو تاریخي او ایتنیکي څېړنو وروسته دې نتیجې ته ورسېدل چې د پښتنو د بني اسرائیلیت نظریه پر پاخه علمي تاداو ولاړه نظریه نه ده او افسانوي اړخ ئې له ورایه څرګند دئ. البته د تاریخ په ځینو پړاوو کې به د سامي اقوامو ځیني افراد او ګروپونه له پښتنو سره یو ځای سوي او پکښې

---

(۱) حبیبي – عبدالحی – د پښتو ادبیاتو تاریخ، دوهم ټوک، ۱۰۲ – ۱۰۳ مخونه.

منحل سوي وي (اوسني سادات او تر هغو وړاندي مثالونه) خو حقیقت دا دئ چي نه پښتانه سامي قوم دئ او نه پښتو سامي ژبه ده (تفصيل ئې وروسته راځي).

د پښتنو د بني اسرائيليت د نظريې کمزوري اړخونه او تناقضات

پښتنو محققينو د دې نظريې د شنلو او څېړلو په نيامت د تورات[1] د روايتونو پر بنا اوږدې څېړني کړي دي او په نتيجه کي ثرگنده سوې ده چي:

– د ساول (طالوت) په زامنو کي د ارميا په نامه هيڅوک نسته او زوی ئې (افغنه) يو خيالي موجود دئ. د ظفر کاکاخېل د وينا له مخي خو د افغنه نوم په ټول تورات کي نه دئ موندل سوی[2].

– د ساول په زامنو کي د برکيا په نامه يو تن سته چي زوی ئې آصف دئ خو دا چي نوموړی دي د حضرت سليمان عليه السلام په وخت کي وزير مقرر سوی وي، په تورات کي هيڅ راز اشاره نسته.

---

(۱) تورات چي په لغت کي قانون ته وايي، د هغه اسماني کتاب نوم دئ چي پر حضرت موسي عليه السلام نازل سوی او له هغو څلورو کتابونو څخه دئ چي مسلمانانو ايمان پر راوړی دئ. په قرآن مجيد کي د تورات پر نامه ډېر پېښېږو. عيسويان د مقدس کتاب لومړيو پنځو برخو ته تورات وايي. دا پنځه برخي ئې په انگرېزي کي Pentateuch بولي چي په فارسي متونو کي ورته (خمسه موسی) ويل سوي دي(د لومړي چاپ حاشيه. په دې باب تفصيلي بيان وروسته راځي).

(۲) ظفر کاکاخېل – سيد بهادر شاه – پښتانه د تاريخ په رڼا کښي: ۳۵ مخ – پېښور.

فاضل استادعلامه پوهاند عبدالشکور رشاد(رح) د (الدرس التام فی التاریخ العام) په حواله لیکي:

"د شاول (طالوت) د پاچا کېدلو کال ۱۰۹۲ ق م او د مرگ کال یې ۱۰۵٦ ق م ښودل سوی دی او تر شاول وروسته حضرت داود علیه السلام د بني اسرائیلو مشر وټاکه سو او تر څلوېښت کاله واکمنی وروسته په ۱۰۱٦ ق م ومړ ... د وروستنی لیکني په رڼا کي هم د درایت په حکم د مخزن افغاني دا لیکنه زړه ته نه لوېږي چي وایي (برخیا او ارمیا د ساول دوه پس مرگي زامن وو او د هغو زامن آصف او افغنه د حضرت داود وزیر او سپه سالار سول) دا ځکه چي که موږ د برخیا او ارمیا زوکړه په ۱۰۵٦ ق م یا ۱۰۵۵ ق م کي فرض کړو نو د هغو د زامنو (آصف او افغنه) زوکړه که د پلرو په شل کلنی کي پېښه سوې وي نو آصف او افغنه باید په ۱۰۳۵ ق م یا ۱۰۳٦ ق م زوکړي او تر شل کلنی په کم عمر کي د حضرت داود غوندي برمیالي پاچا له خوا د وزارت منصب ته دغه آصف او د سپه سالاری منصب افغنه ته ورکول له عقل و عادته لیري ښکاري[۱]".

– حضرت خالد بن ولید یو پیاوړی صحابي وو او په اسلامي تاریخو کي ئې د ژوند حالات پوره بیان سوي دي مگر د ده د هغه دعوت بیان هیڅ نه سو موندلای چي د غور پښتنو ته دي ئې ورکړی وي او گویا هغوی ئې د اسلام دین منلو ته رابللي وي او که فرض محال دغه روایت ومنو هم، بیا هم د خالد بن ولید په برخه

(۱) محمد حیات خان – حیات افغاني: پښتو ژباړه – دریم ټوک، تعلیقات – با مخ، کابل – ۱۳۷۰ ش.

کي د پښتنو د بني اسرائيليت د نظريې د جوړونکو څخه غلطي پېښه سوې ده او هغه دا چي د دوی په نظر خالد بن وليد د امويانو په وخت کي د کابل والي وو، د حجاج بن يوسف له خوا چي د امويانو مشهور ظالم حکمران وو، مرکز ته وغوښت سو. خالد د حجاج له بېري مرکز ته نه ولاړ، په پښتنو ننووت، له هغو سره ئې خپښي وکړه او اوسني خالدي پښتانه چي ځيني کسان دا نسبت (بنګښو) ته کوي د ده اولاده ده. د فاضل استاد رشاد د څېړنو له مخي بايد وويل سي چي د کابل والي خالد بن وليد نه بلکي خالد بن عبدالله القسري وو. دغه خالد د يزيد لمسی د عبدالله زوی وو چي د عربو په بجيله قبيله کي د قسر بن عبقر له اولادې څخه وو او د دغه نسبت په واسطه ئې خالد بن عبدالله القسري بولي. په داسي حال کي چي د مخزن د روايت خالد نومی د وليد مخزومي زوی او لقب ئې سيف الله وو. ده د کابل د والي په توګه وظيفه نه لرله. د پښتنو د بني اسرائيليت د نظريې له جوړوونکو څخه دا دوه خالد نامي سره ګډ سوي دي[1].

- د بني اسرائيليت نظريه راته وايي چي قيس پر څلوردېرشم پښت افغنه بن ارميا ته او پر اووه دېرشم پښت ساول ته رسېږي[2] که اوسني پښتانه يوازي د افغنه له نسله وي نو تر قيس پوري د دغو ۳۴ پښتنو اولاده څه سول؟ هغوی خو به هم پښتانه يا پښتنو ته نزدې قبيلې وې. موږ تر اوسه پوري په کوم

---

(۱) هماغه اثر: هماغه ټوک، تعليقات – يج مخ.

(۲) پښتانه د تاريخ په رڼا کښي: ۲۵ مخ – پېښور.

تاریخ کي د هغوی د اولادې په باب څه نه دي لوستي. له قیس څخه تر نن پوري د ډېرو دقیقو شجرو له مخي ٢٦ پښته ټاکل سوي دي. په ٢٦ پښته کي په میلیونونو انسانان منځ ته راغلل، په ۳۴ پښته کي خو به هرومرو تر دې زیات وای. دا په میلیونونو انسانان چیري تري تم سول؟

– د آنحضرت صلعم حضور ته که د غور د پښتنو له خوا یو هیات د حضرت خالد بن ولید رضي الله عنه په تشویق تللی هم وي او مشري ئې د قیس عبدالرشید پر غاړه هم وي نو د دغه هیات، وفد یا جرګې د نورو غړو اولادونه څه سول؟ دا هیات خو د غور د پښتنو په نمایندګۍ تللی وو، چي تر راستنېدلو وروسته ئې د غور په پښتنو کي د اسلام د دین تبلیغ ته ملا تړلې وه. نو بیا د دغو پښتنو اولاد څه سول؟ دې پوښتنو ته هم چا جواب نه دئ موندلی.

– د افغنه له زمانې څخه بیا د حضرت رسول صلی الله علیه وسلم تر هجرته (٦٢١م) پوري نزدې شپاړس سوه کاله تېر سوي دي. په دې اوږده موده کي به د افغنه له زوزاتو څخه ځومره پراخ اولس جوړ سوی وي او دا اولس خو به هم د پښتنو تربرونه ول. دا اولس څه سو؟ د دې پوښتني جواب هم نسته.

– قیس په یوه روایت په ۴۰ ق (تاریخ سلطاني) او په بل روایت په ۴۱ ق کي مړ سوی دئ. د مړیني پر وخت ئې عمر ۸۷ کاله وو (پښتانه د تاریخ په رڼا کښي). وایي چي د ایمان تر راوړلو وروسته ئې د حضرت خالد له لور (بي بي سارا) سره واده وکړ. واده ئې باید د ۷ – ۱۰ق کلونو تر منځ سوی وي او د واده پر وخت ئې

عمر باید د ۵۷ – ٦٠ کلو تر منځ وي. په پښتنو کي مسلط دود داسي دئ چي د قوم سرداران او خانزاده ګان په کم عمر (په اوله ځواني کي) واده کوي. قیس به هم له بي بي سارا سره تر واده دمخه بله ښځه یا ښځي کړي وي ځکه د سردارۍ په حالت کي هغه هم بیا د پښتنو د سردارۍ په حالت کي د یوه سردار له پاره تر ٦٠ کالو پوري مجرد پاته کېدل له عُرف و عادته لیري خبره ده. نو له دې بلي ښځي یا ښځو څخه پیدا سوې اولاده څه سوه؟ او که پښتانه یوازي د بي بي سارا اولاد وي نو بیا مورې ولي ځینو پښتنو ته خالدي پښتانه وایو؟ د پورتني استدلال له مخي خو ټول پښتانه باید د مور له خوا حضرت خالد ته ورسېږي. دا پوښتني هم ټولي بې جوابه پاته دي.

– د پښتو ژبي په باب علمي څېړنو دا خبره ثابته کړې ده چي پښتو سامي الاصله ژبه نه ده او لکه وړاندي چي مي وویل دا ژبه د هندو اروپایي ژبو په کورنۍ اړه لري. دا څرنګه کېدای سي چي ژبه دي اریایي وي او قوم دي بیا بني اسرائیل[1].

– د پښتنو د بني اسرائیلیت په باب د لوېدیځو مؤلفینو

---

(۱) ځیني کسان وایي دا خبره ممکنه ده چي قوم دي بني اسراییل وي او ژبه دې هندواروپایي. په مثال کي ئې د Yeddish ژبه راوړي. دا ژبه د هندواروپایي ژبو په جرمانیک ښاخ پوري تړل سوې او یوه ډېره نوې جوړه سوې ژبه ده چي د Early German او Hebrew یو مخلوط دئ. دا ژبه ګویا د عبراني ژبي یوه نوې راپیدا سوې لهجه ده. نن ورځ ان د ایټالیا، ترکیې، هسپانیا، شمالي افریقا او امریکا یو زیات شمېر یهودان خولا پرې پوهېږي هم نه. (وګورئ What is a Jew? د Morris N. Kertzer لیکنه – ۱۱۷ مخ، څلرم چاپ، متحده ایالتونه – ۱۹۷۸م.

ادعاګاني هم جدي تناقضات لري. ما وړاندي دا خبره کړې ده چي په لوېدیځو مؤلفینو کي جورج روز د دغي نظریې له کلکو پلویانو څخه دئ. تاسي د ده هغو خبرو ته ځیر سئ چي ارواښاد پوهاند دوکتور حبیب الله تږي د خپل وروستي کتاب (پښتانه) په ۱۲ مخ کي راوړي دي. دی وایي:

"روز په پای کي د ژبي خبره یادوي (مراد ئې د ورکو سوو یهودو قبایلو ژبه ده – م. هوتک) او وایي دا څه عجبه خبره نه ده چي پښتنو دي خپله اصلي عبراني ژبه بایللې وي. ځکه دی وایي کله چي د یوه ولس یو څو قبیلې له خپل ملک او خلکو نه جلا او په یوه بل ملک کي د یوه غښتلي او ګڼ ولس په منځ کي میشتې شي، هلته نو بیا دا څه د تعجب خبره نه ده چي دغه قبیلې خپله ژبه بایلي ..." (پر کلماتو تاکید زما دئ – م. هوتک) تږی صاحب د همدغه جورج روز له خولې لیکي:

"د اسرائیلو لس قبیلې ... په نهایت کي افغانستان ته تللي او پښتانه د همدغو لسو قبیلو اولاده ده".

یو ځای پښتانه "د همدغو لسو قبیلو اولاده" ګڼي او بل ځای وایي چي "یو څو قبیلې له خپل ملک او خلکو نه جلا او په یوه بل ملک کي د یوه غښتلي او ګڼ ولس په منځ کي میشتې سوې ..." (تاکید زما دئ م. هوتک) که پښتانه د "همدغو لسو قبیلو اولاده" وي نو بیا "دغه غښتلی او ګڼ ولس" څوک وو؟ چي "دغو لسو قبیلو" پکي خپله عبري ژبه بایلوده او اوس په پښتو ګړېږي. د دغه ولس ژبه خو به هرومرو پښتو وه. آیا دا حکم پر دغه حقیقت باندي

اعتراف نه دئ چي د دغو لسو قبيلو تر ورکېدو دمخه دلته يو ګڼ او غښتلى ولس وو او ژبه ئې پښتو وه.

پوهېږو چي د دې نظريې جوړوونکي په مغولي واکمني کي اوسېدل. د دې واکمنۍ په حدودو (هند) کي تر پښتون د (افغان) کلمه ډېره مروجه وه. د هغه وخت د پښتنو په نزد هم د افغان نوم تر پښتون لرغونى ښکارېده. ځکه ئې نو ساول هم په کورنۍ کي د ارميا او افغنه افسانه جوړه کړه. که دوى ته دا معلومه واى چي پښتون نوم تر افغان لرغونى دئ، هيڅکله به ئې د ارميا پر زوى د افغنه نوم نه واى ايښى بلکي پښتون ته ورته نوم به ئې ورته تراشلى واى.

د بني اسرائيليت د نظريې د منځته راتګ عوامل:

د پښتنو د اصل و نسب او د هغو د قبيلوي شجرو کتابي ثبت په ۱۰۲۰ق کي سوى دئ او په دې کال نورزي نعمت الله هروي د (مخزن افغاني) په نوم کتاب وکيښ. دا وخت مغول جهانګير پر تخت ناست دئ. نعمت الله هروي د خانجهان لودي ملازم وو او کتاب ئې د همدې خانجهان په تشويق کښلى دئ (تفصل ئې مخکي بيان سوى دي). د حيات افغاني ليکوال ډپټي محمد حيات خان د مخزن افغاني په حواله کاږي چي خانجهان لودي د افغانانو (پښتنو) د (سلسلۀ نسب) د معلومولو له پاره خپل ملازمان (قطب خان، سرمست خان ابدال، همزه خان توخى، عمرخان کاکړ، ظريف خان يوسفزى) افغانستان ته ولېږل. هغوى د نسب دا

سلسله له ساوله رانیولې بیا تر قیس عبدالرشید پوري نوم په نوم په مفصله توګه لیکلې راوړه[1]. د حیات افغاني مولف د دغې نسبنامې په باب خپل تردید په واضحو ټکو بیان کړی دئ او پوښتي چي د ساول له مړیني څخه دوه نیم زره کاله وروسته به آیا دا ممکنه وي چي د دومره اوږدې زمانې مفصله نسبنامه دي سینه پر سینه په سمه توګه رارسېدلي وي؟ جواب ئې ده منفي ورکړی دئ. نوموړی مؤلف وایي د مخزن افغاني هغه قلمي نسخه چي ده ترې استفاده کړې د کابل د یوې معتبري کورنۍ له کتب خانې څخه ورته غلام حسین علیزي ورلېږلې وه. په دغه نسخه کي د کتاب د تصنیف علت دا راز بیان سوی دئ. د جهانګیر دربار ته د اېران یو ایلچي راغی او د پښتنو د نسب ریښه ئې له دېبانو (دېوانو) سره تړلې وبلله او حواله ئې پر یوه معتبر کتاب ورکړه. پر خانجهان لودي باندي دا خبره درنه تمامه سوه د خپلو ملازمانو یوه جرګه ئې چي نومونه ئې وړاندي بیان سول، د پښتونخوا بېلابېلو برخو ته ولېږله او دغه نسبنامه او د پښتنو د بني اسرائیلیت نظریه ئې بیان کړه. په دې وخت کي د پښتنو له لاسه پاچهي وتلې ده. نه هغه پخوانی برم ورپاته دئ او نه مقام. د مغولو په دربار کي پاته پښتانه هم په بېلابېلو ډولونو سره تر روحي شکنجې لاندي دي. په دغسي حالت کي چي د خپل اصل و نسب په باب دا راز له سپکاوۍ ډک توجیهات اوري، څرګنده خبره ده چي د زغملو توان ئې نه سي

---

(۱) خپل – هارون – آفریده های مهجور علامه حبیبي – ۱۲۹ – ۱۳۸ مخونه، کابل – ۱۳٦۷ش.

لرلای. د پاچهۍ د اعادې له پاره خو ئې د توري کمی نه محسوساوه او خپلو هلوځلو ته ئې امید لاره خو د اصل و نسب د سپکاوۍ چاره ورته درنه تمامېدله. په دغه راز یوه فضا کي د قیس عبدالرشید سره د ټولو پښتنو د تړلو افسانه میدان ته سوه. دا افسانوي نظریه هسي د عادي خلکو له خوا وضع سوې هم نه ده. ډېر دقت پکښې سوی دئ. زیار ایستل سوی دئ چي افسانوي روایتوته د هغي عیني زمینې له مخي چي تفصیل به ئې وروسته راسي، لږ څه منطقي او واقعي رنگ ورکړه سي او د هغه وخت د مسلط تفکر پر اساس باید د پښتنو د اصل و نسب سلسله د حضرت نوح علیه السلام دریو زامنو (حام – سام – یافث) ته ورسول سي. باید وویل سي چي دریو تنوته د انساني ټولیو د رسولو عنعنه یوازي په پښتنو پوري منحصره نه ده. په شهنامه کي راغلي دي چي فریدون هم درې زامن (سلم، تور او ایرج) درلودل او جهان ئې پر دریو برخو ووېشه، هر زوی ته ئې یوه برخه ورکړه. د تاریخ پلار هیرودوت له خولې روایت دئ چي د اروپا په پراخه نااستوگنه سیمه کي چي واردواره یو سړی پیدا سو، تارژیتائوس نومېدی او درې زامن ئې پیدا سول (لیپوخائس، ارپوخائیس او کولاخائیس). د اوستا د روایتو له مخي زردشت هم درې زامن درلودل (ایست واستره، اوروه تت نره، هوره چیتره)[1]. چي بیرته خپل اصلي مطلب ته راوگرزم، د پښتنو د سامیت د نظریې د منځته راتگ پر وخت په هندوستان کي د پښتنو اړیکي له دوو قوتونو سره وې. مغول او

---

(۱) حیات افغاني – پښتو ژباړه: لومړی وک – ۱۷۰ مخ.

هندوان. د ظفر کاکاخېل په عقیده مغولو او هندوانو د خپل نسب لړۍ حام او یافث ته رسول. پښتنو له مغولو سره سیاسي رقابت درلود او له هندوانو سره مذهبي دښمني. د دې له پاره چي له دوی دواړو سره ئې اړیکي شلولي او خپل خط ئې بېل کړی وي، ځکه ئې نو خپله شجره سام ته ورسوله. دې کار دوې ګټې ورته وکړې. یو ئې د خپلي مذهبي عقیدې د تسکین له پاره ځانونه له هندوانو رابېل کړل او عربو ته ئې چي د دوی په نظر ډېر مقدس ول ،ورسول او بل ئې له خپلو سیاسي سیالانو سره د مخالفت له پاره تیوریک تاداو جوړ کړ. د دې له پاره چي خپلو شجرو ته ئې علمي او منطقي رنګ ورکړی وي، نو ئې د ساول په زوزاتو کي د افغنه په نامه یو شخص ور زیات کړ او پښتانه ئې ورسره وتړل.

دریم څپرکی

په تورات کې د مخزن افغاني د تېر روایت په باب زما څېړني:

یوولس کاله مخکې چې ما دا کتابګوټی کیښ، په تورات کې د مفصلې څېړنې امکانات راته میسر نه ول، ځکه مې نو د مخزن افغاني روایتونه د هغو پوهانو د تحقیق په استناد وڅېړل چې په تورات کې ئې مطالعه درلوده. د کتاب تر چاپ وروسته ما په خپله د تورات د مطالعې په مرسته ځینې حقایق وموندل چې د مخزن د روایتو په رد کې استناد په کېدلای سي. دغه موندل سوي حقایق به په دې څپرکي کې له لوستونکو سره شریک کړم.

د مخزن افغاني د تېر روایت په باب ما د بایبل انګرېزي متن وکوت. دغه متن (A New Translation of THE BIBLE) نومېږي چې د (James Moffatt) په زیار خپور سوی دئ.

جېمز موفاټ (۱۸۷۰-۱۹۴۴ع) د ګلاسکو پوهنتون له فارغانو څخه دئ. ده په ۱۹۱۱ع کال کې د عهدجدید (New Tesaments) مواد، د ده په نظر پر تاریخي نظم باندي سره واوړل او دغه متن ئې، چې اوس زما مخ ته پروت دئ، په ۱۹۲۶ع کال کې بشپړ کړی دئ او زه ئې د همدې لیکني پر وخت د ۱۹۳۵ع کال چاپ څخه استفاده کوم.

د موفاټ هدف دا وو چي د بايبل متن په ډېره ساده انګرېزي ژبه برابر کاندي. د ده په لاس دغه برابر سوی متن په رشتيا سره هم په ډېره ساده انګرېزي ژبه ژباړل سوی دئ. ده د بايبل فصلونه هم سره لاندي باندي کړي دي چي دا کار ئې د ډېرو پوهانو د اعتراض سبب ګرځېدلی دئ خو له دې اعتراضو سره سره د ده ژباړي، د چا خبره "عامه قبول" ګټلی دئ.

د بايبل له مطالعې څخه ما ته ځيني مسايل روښانه سول چي هغه به له درنو لوستونکو سره شريک کړم. خو مخکي له دې چي اصل موضوع ته ورننوزم ، د تورات په باب به هم څه ناڅه وړغېږم.

تورات:

تورات هغه کتاب وو چي د خدای پاک له خوا پر موسی عليه السلام باندي نازل سوی وو. دغه کتاب اوس د يهودو مذهبي کتاب دئ چي د بايبل په سر کي د (Old Testament) په نامه راغلی دئ او په فارسي او اردو ترجمو کي ئې د (عهدعتيق) په نامه بللی دئ په اولډ ټېسټمنټ کي پنځه کتابه (Genesis, Exodus, Leviticus, Numbers, Deuteronomy) شامل دي او له همدې خاطره ورته کله خمسه موسی يا "اسفار پنجګانه" يا (Pentateuch) هم وايي. "اسفار" د "سِفر" جمع ده او سِفر د (کتاب، ليک) معنا لري (وګ: غياث). د دغو پنځو کتابو په لومړي کتاب (Genesis) کي د کائناتو د پيدايښت (تکوين) بيان راغلی دئ او په مصر کي د عبرانيانو تر ځای پر ځای کېدو پوري حالات بيانوي. په دوهم

کتاب (Exodus) کي د جلاوطنۍ بیان راغلی دئ، په دریم کتاب (Leviticus) کي مذهبي احکام بیان سوي دي او د طهارت، اخلاق، مقدسو ورځو په باب د یهودانو زیاتره قوانین له همدې کتابه اخیستل سوي دي، په څلرم کتاب (Numbers) کي په دښتو کي د بني اسرائیلو د اته دېرش کلني سرگردانۍ بیان راغلی دئ او پنځم کتاب (Deuteronomy) ته "تثنیه" یا د یادسوو کتابو بشپړوونکی ویل سوی دئ (وګ: لغتنامه دهخدا). په قرآن کریم کي د تورات یادونه اتلس ځایه سوې ده. په سوره آل عمران کي شپږ ځایه، په سوره المائده کي اووه ځایه، په سوره الاعراف کي یو ځای، په سوره التوبه کي یو ځای، په سوره الفتح کي یو ځای، په سوره الصف کي یو ځای، او په سوره الجمعة کي یو ځای. (وګ: المعجم المفهرس لالفاظ القرآن الکریم – انتشارات بیدار – قم – ۱۳۶۶هـ ش) تورات ته په انګرېزي منابعو کي (Torah) وایي چي د (قانون) معنا لري. د (Torah) کلمه ما په بایبل کي نه ده په سترګه سوې خو د (Pentateuch) لغت د هغو کلماتو په لیست کي ثبت دئ چي په بایبل انسایکلوپیډیاکي د Complete Bible) (word list په نامه ضبط دئ. دغه متن چي اوس د بایبل (انجیل) په سر کي راغلی دئ له هغي یونانۍ نسخې څخه رانقل سوی دئ چي ویل کېږي د دوهمي او دریمي عیسوي پېړۍ په اوږدو کي منځ ته راغلی دئ.

(وګ: "The Bible,A New Translation" د " James Moffatt" په قلم – د سریزي – xvi مخ).

په پښتو آثارو کې د تورات نوم واردواره د اخونددروېزه ننګرهاري په مخزن الاسلام کې راغلی دئ او په پښتو ژبه ئې لومړی ترجمه د ویلیام کېري په قلم سوې او په ۱۸۲۴ع کال په کلکته کې چاپ سوې ده (وګ: په هند کې د پښتو ژبې او ادبیاتو د ایجاد او ودې پړاوونه - ۴۷۴مخ).

د تورات د اوسني متن په باب ځیني منقدین داسې نظر لري چې دا متن د یو څو لیکوالو په قلم لیکل سوی دئ او هغه متن نه دئ چې حق تعالی پر موسی علیه السلام باندې نازل کړی دئ.

د تورات برخیا د مخزن افغاني له برخیاوو سره سر نه خوري:

د مخزن افغاني د روایت له مخې برخیا د ساول (طالوت) زوی وو. زما د مطالعې له مخې په تورات (Old Testament) کې د بر کیا (Berechiah) په نامه څلور تنه سته. په دې ډول:

۱- دغه بر کیا نومی د زیرو بابیل (Zerubbabel) زوی وو او د جودا (Judah) په شاهي کورنۍ پوري ئې اړه درلوده. د دغه بر کیا یادونه د عهدعتیق (Old Testament) په دیارلسم کتاب ۱ Chronicles - دریم باب شلم آیت کې راغلې ده. ما دلته د باب او آیت اصطلاحات د ظفرکاکاخېل په پیروۍ راوړي دي خو نه پوهېږم چې دقیق به وي که یا؟

(وګ: انګرېزي بایبل د جېمزموفټ (James Moffat) ترجمه - ۴۵۶مخ).

۲ - د دغه بر کیا نوم په هغو اوو تنو مشرانو کې راغلی دئ چې

په عهدعتیق کې د (Ephraimite Chieftains) په نامه راښوول سوي دي. د دغه برکیا د پلار نوم (Meshillemoth) وو او یادونه ئې د عهدعتیق په څورلسم کتاب اته ویشتم باب او ۱۲ آیت کې راغلې ده. (وګ: انګرېزي بایبل – ۵۱۵مخ). د میشلموت په نامه په تورات کې دوه تنه سته چې یو ئې همدا د برخیا نومي پلار وو او بل ئې یو مذهبي مشر ملا وو چې پلار ئې اِمر (immer) نومېدی (وګ: ۱۳: ۱۱– Nehemiah). د (اِمِر) په نامه هم څو تنه په تورات کې سته.

۳ – وايي د زکریا علیه السلام د پلار نوم هم برکیا و. په انګرېزي بایبل ۵۳۴ مخ او ۵۳۵ مخونوکې (د Ezra کتاب پنځم باب اول آیت او شپږم باب ۱۴ آیت) د زکریا علیه السلام د پلار نوم (Iddo) راوړی دئ. محققین په دې عقیده دي چې (Iddo) د زکریا د نیکه نوم وو. د زکریا علیه السلام د ژوند زمانه تر میلاد پنځه سوه شل کاله وړاندې ګڼل سوې ده او د پارس د واکمن داریوش د واکمنۍ له وخت سره سمون خوري (وګ: بایبل انسایکلوپیډیا د – Zechariah – بحث).

۴ – څلرم برکیا نو د (Shimea) زوی او د آصف (Asaph) پلار وو. د ده یادونه د انګرېزي بایبل په ۴۵۹ او۴۷۰ مخونو کې راغلې ده. (وګ: – 1 Chronicles – شپږم باب ۳۹ آیت او پنځلسم باب ۱۷ آیت).

دا سړی د مخزن افغاني له روایتي برخیا سره یو څه ورته والی لري او په دې سبب زه یو څه زیات پر ږغیږم. په مخزن افغاني کې

چي برکیا د آصف د پلار په توګه راپېژندل سوی، د ساول (طالوت) په زامنو کي بلل سوی دئ. په داسي حال کي چي د تورات په روایت دغه برکیا د (Shimea) زوی وو. د انګرېزي تلفظ او عربی و عبراني تلفظونو توپیرونه زیات دي.

د (Shimea) په نامه په عهدعتیق کي څلور تنه پېژنو چي عبارت دي له:

۱ – د داود علیه السلام یو زوی چي یادونه ئې د انګرېزي بایبل په ۴۵۶مخ کي سوې ده (– Chronicles ۱– دریم باب پنځم آیت).

۲ – د (Levite) له قبیلې څخه د (Merari) د کورنۍ چي یادونه ئې د انګرېزي بایبل په ۴۵۹ مخ کي سوې ده (– ۱ Chronicles– شپږم باب دېرشم آیت).

۳ – د همدې قبیلې د (Gershon) کورنۍ څخه وو. یادونه ئې د انګرېزي بایبل په ۴۵۹ مخ کي سوې ده. (– Chronicles ۱ – شپږم باب نهه دېرشم آیت).

۴ – د داود علیه السلام یو ورور وو چي یادونه ئې د انګرېزي بایبل په ۳۲۵مخ کي سوې ده. (– Samuel ۱ – شپاړسم باب نهم آیت). د دغه نوم انګرېزي ثبت د (Shammah) په شکل دئ.

په دې کي دوهم او دریم نمبر شخص په لېوي (Levi) قبیله پوري اړه لري او دا قبیله د یعقوب علیه السلام اولاده ګڼل سوې ده. خو دا چي (Shimea) دي د ساول (طالوت) بل نوم وي، کوم څرګند روایت ما ونه موند.

په عهدعتیق کي د همدغه برکیا زوی آصف (Asaph) بلل

سوی دئ. خو دا چي نوموړي دي د وزارت منصب درلود، کومه صریحه اشاره نسته. د تورات د روایتو له مخي آصف میوزیشن وو (وګ: د انګرېزي بایبل ۴۵۹ مخ او ۴۷۰ مخ).

عبرانیانو (The Hebrews) له موزیک سره ډېره جوړه وه. د تورات له متن څخه داسي ښکاري چي د ساموېل، داود او سلیمان وختونه د موسیقۍ د زیات رواج زمانه وه. په دغه زمانه کي موسیقي په معبدونو کي په منظمه توګه تدریسېدله او د مسلکي سندرغاړو یوه ډله هم په همدې زمانه کي منځ ته راغله.

داود علیه السلام په خپله د ښکلي آواز څښتن وو. پر ده باندي نازل سوی کتاب زبور نومېږي چي په انګرېزي ئې (Psalms) بولي. (Psalms) د عهد عتیق (Old Testaments) نونسم کتاب دئ چي ټول یوسلو پنځوس سرودونه پکښې دي. دغو سرودونو ته په عربي ژبه کي "مزامیر" وایي چي مفرد شکل ئې "مزمار" یا "مزمور" دئ. مزمار په لغت کي نل، سورنا او ټولو هغو لرګینو آلو ته وایي چي په خوله وهل کېږي. د مزمار بله معنا "دوعا" ده او "مزامیر" د دوعاوو په معنا د "زبور" بل نوم دئ.

شیخ سعدي رحمة الله علیه فرمایلي دي:

آتشی از سوز عشق در دل داود بود
تا به فلک میرود بانګ مزامیر او

یا:

همه ګویند و سخن ګفتن سعدی دګر است
همه دانند مزامیر نه همچون داود

د شیخ سعدی اشاره هغه روایت ته ده چې موږ ئې په لغتنامه دهخدا کې د مجمل التواریخ والقصص په حواله داسي لولو: داود علیه السلام چې به زبور په خپل خوږه آواز باندي لووست، د هوا مرغانو به د ده د ښکلي آواز په خاطر په هوا کې سیلونه وتړل او پر ځرخېدل به. په همدې لغتنامه کې د حمدالله مستوفي له خولې ویل سوي دي چې داود علیه السلام د انسانانو په توکم کې تر ټولو ښه آواز لرونکی سړی وو. چا چې به د ده په آواز زبور واورېد، نور نو ځني تېرېدلای نسوای او هرومرو به ورته درېدی. په فارسي ادبیاتو کې د "نغمه داودی"، "الحان داودی" پر عبارتو باندي ډېر پېښېږو.

نظامي ګنجوي وایی:

یافته در نغـمه داود سـاز
قصه محمود و حدیث ایاز

(د دهخدا له لغتنامې څخه)

شیخ سعدی شیرازي علیه الرحمه ویلي دي:

بر این الحان داودی عجب نیست
که مرغان در هـوا حیران مـاند

د فارسي ژبي د یو بل شاعر څلوریځه، چې د زمانې له ناخوالو څخه ئې د خپل شین زړه ترسیم پکښې کړی دئ، زما په حافظه کې له زلمیتوبه څخه خوندي پاته ده خو له بده مرغه د شاعر نوم مې له حافظې څخه پاک سوی دئ. څلوریځه داسي ده:

امـروز بهای هـیزم و عـود یکیست
در چشم جهان خلیل و نمرود یکیست

در گوش کسانیکه درین بازار اند
آواز خـــر و نغـــمه داود یکیست

د تورات آصف او د مخزن افغاني آصف هم نه سره وايي:

په مخزن افغاني آصف د برخیا زوی او د ساول لمسی بلل سوی دئ. په تېر بحث کي خو خبره په اصل کي د برکیا د زوی آصف په باب وه او بیر ته به هماغي موضوع ته راغبر گ سم. د آصف (Asaph) نوم په عهدعتیق کي درې پلاراغلی دئ:

۱ – دا آصف د (Levite) قبیلې ته منسوب دئ او د داود د دربار د سندر غاړو له ډلي (Choir) څخه وو. د ده یادونه د انگرېزي بایبل په ۴۵۹، ۶۳۶، ۶۵۱، ۶۵۹ مخونو او نورو ځایونو کي راغلې ده. (وگ:–Chronicles ۱– شپږم باب ۳۹ آیت او دغه راز پنځوسم، درواویایم او درواتیایم او نور مزمارونه "Psalm"). د آصف نامه ته منسوب مزمارونه ئې آصفي سرودونه Asaphite) (Songs بللي دي. آصف او داود علیه السلام دواړه د موسیقۍ د مخکښانو (seer) په توگه معرفي سوي دي (وگ: د انگرېزي بایبل ۵۱۸ مخ –Chronicles ۱ – نهه ویشتم باب دېرشم آیت).

د دغه آصف د زامنو یادونه په انگرېزي بایبل ۴۸۰ ، ۵۰۶ ، ۵۳۱ مخونو کي سته (وگ: – Chronicles ۱– پنځه ویشتم باب اول آیت، –Chronicles ۲– شلم باب څورلسم آیت او – Ezra – دوهم باب یوڅلوېښتم آیت). خو ویل کېږي چي دغه کسان د شاعرانو او سندرغاړو یوه ډله وه چي آصف ئې د خپل استاد په

توګه منلی وو.

۲ – دوهم آصف نومی د (Hezekiah) په وخت کې د محکمې د مشر (Recorder) او په بل روایت د (Chancellor) په توګه ثبت دئ. په انګرېزي بايبل ۴۴۳ مخ کې ئې چانسلر بللی دئ (وګ: – ۲ Kings – اتلسم باب اتلسم او اووه دېرشم آيت). دی د غټې رتبې سړی ښکاري خو په بايبل انسايکلوپيډيا او نورو منابعو کې نه د ده د قبيلې يادونه سته او نه هم دا خبره چې دی د برکيازوی وو.

هيزيکيا (Hezekiah) د (Ahaz) زوی وو چې د انګرېزي بايبل په ۴۴۳ مخ کې ئې يادونه سته. د ده د پاچهۍ دوره له ۷۲٦ق م څخه تر ٦۹۷ ق م پوري ټوله نهه ويشت کاله ښوول سوې ده.

۳ – دريم آصف نامی د "پاچاهي ځنګلونو ساتونکی" وو او ويل کېږي چې (Nehemiah) د ده له پاره له (Artaxerxes) څخه يو "ليک" اخيستی وو او په هغه کې له آصف څخه غوښتل سوي وه چې د يوروشليم د معبد له پاره الوارونه (تيران) ورکړي. د ده يادونه د انګرېزي بايبل په ۵۴۳ مخ کې سته، (وګ:– Nehemiah – دوهم باب اتم آيت). زما تر مطالعې لاندي بايبل کې د ځنګله پر ځای د (پارک) کلمه راغلې ده.

وايي په يوناني منابعو کې د (Artaxerxes) نوم د پارس د ځينو پاچهانو له پاره استعمال سوی دئ. د بايبل په –Ezra– څلرم سورت اووم آيت او اووم سورت اول آيت کې يادوني سته. د دغو پاچهانو په لړ کې د داريوش (Darius) د لمسي يادونه هم سوې

ده.

(Nehemiah) د (Artaxerxes) په وختو کي د شاهي ماڼۍ شربت دار (cup-bearer) وو او له پاچا او نورو منسوبينو سره ئې ښې اړيکي درلودې. وايي دی د يوروشليم په وران حالت ډېر خواشينی وو او د همدې خاطره ئې له پاچا څخه د(Judea) د ګورنرۍ منصب وغوښت او پاچا هم له مضبوطي بدرګې او سپارښت ليکونو سره هغه ځای ته د ګورنر په توګه د ۴۴۶ ق م په پسرلي کي واستاوه (وګ: بايبل انسايکلوپيډيا). د آصف په نامه ليک، چي وړاندي مو يادونه وکړه، په همدې سپارښت ليکونو کي وو.

د دې درو سرو آصف نامو بيان د مخزن افغاني د روايتونو له منلو سره مرسته نه کوي.

د تورات ارميا او د مخزن افغاني ارميا هم نه سره وايي:

په مخزن افغاني کي ارميا د ساول (طالوت) زوی او داود عليه اسلام سپه سالار وو.

د ارمياپه باب په همدې ليکدود په عهدعتيق کي څه نه موندل کېږي. مجبور يو دې ته ورته نومونه وپلټو. ما ته چي اوس د انګرېزي بايبل کومه نسخه پر ته ده (د جېمز موفټ)، په هغې کي د ارميا ذکر نسته. ژبپوهانوته معلومه ده چي د عبراني ژبي(j) زياتره په (ی) باندي اوړي. ځکه نو ما د بايبل انسايکلوپيډيا د (j) رديف هم په دې نيت وکوت چي ګوندي د (ارميا- يرميا) نامه ته نږدې

کوم نوم پیدا کړم. هورې مي د (Jeremiah) په نامه، چې یرمیا هم تلفظ کېدای سي، څو تنه وموندل او له بده مرغه یا له ښه مرغه یو ئې هم د مخزن افغاني له ارمیا بن ساول سره سر نه خوري. په دغه نامه باندي د تورات په متن کي لس تنه راغلي دي:

۱- ډېر مشهور جرمیا (یرمیا) وو چي نوم ئې د پیغمبرانو په لیست کي سته. د عهدعتیق څلېرویشتم کتاب هم په دغه نامه نومول سوی دئ.

۲- دوهم یرمیا د بن یمین له خاندانه دئ. دی مچلوغزه ویشتونکی عسکر او له داود علیه السلام سره ملګری وو. په انګرېزي بایبل ۴۶۷مخ کې یادونه سته (وګ: – Chrinicles ۱ – دوولسم باب څلرم آیت).

۳- د پنځم یرمیا په نامه هم یادېږي. د ګادیت (Gadite) له قبیلې څخه وو او دی هم د داود علیه السلام ملګری وو. په بایبل (انګرېزي) کي د ده یادونه په ۴۶۷مخ کي سته (وګ:- ۱ Chronicles– دوولسم باب لسم آیت).

۴ – دی هم د ګادیت قبیلې سړی وو. په لسم یرمیا باندي یاد سوی دئ. عسکر وو او له داود علیه السلام سره ملګری. د نامه یادونه ئې د انګرېزي بایبل په ۴۶۷مخ کي سوې ده. (وګ: – ۱ Chronicles.دوولسم باب دیارلسم آیت).

۵ – دغه یرمیا نومی د (Libnah) قبیلې؟ څخه وو. لور ئې (Hamutal) نومېده او په (Josiah) واده وه. زوی ئې (Jehoahaz) پاچا وو. د نامه یادونه ئې د انګرېزي بایبل په ۴۴۹مخ کي سته

(وګ: –Kings ۲– درویشتم باب یودېرشم آیت).

۶ – دغه یرمیا د یوې مشهوري قبیلې (Manasseh) مشر وو. دا قبیله د اردن په ختیځ کي میشته وه. د دغه یرمیا نوم د بایبل (انګرېزي) په ۴۵۸مخ کي راغلی دئ، (وګ: – Chronicles ۱– پنځم باب ځلېرویشتم آیت).

۷ – د (Rechabite) قبیلې څخه وو. زوی ئې (Jaazanieh) نومېدی. نوم ئې په انګرېزي بایبل ۸۶۸ مخ کي راغلی دئ، (وګ : –Jeremiah– پنځه دېرشم باب دریم آیت).

۸ – یوملا (Priest) وو. یادونه ئې په بایبل ۵۵۳ مخ کي راغلې ده. (وګ: – Nehemiah– لسم باب دوهم آیت).

۹– دی هم ملا (Priest) وو.له (Zerubbable) سره (Judah) ته له تبعیده راستون سو. یادونه ئې د بایبل په ۵۵۶مخ کي سته (وګ: –Nehemiah– دوولسم باب دوولسم آیت).

۱۰ – یو مشر وو چي د یورشلیم د دېوال په اهدا کولو کي ئې برخه درلوده. بیان ئې د انګرېزي بایبل په ۵۵۶ مخ کي سوی دئ، (وګ: –Nehemiah – دوولسم باب څلوردېرشم آیت).

پر دې ټولو لسو تنوباندي پر یوه لاهم د مخزن افغاني د ارمیا خیال نه سي راتلای.

هسي خو له لویه سره د ساول په اولاده کي د ارمیا نوم نسته. د ساول (طالوت) د اولادې نومونه چي ما ته په انګرېزي تلفظ او لیکدود را معلوم دي، دا دي:

زامن: (Jonathan)، (Ishvi)، (Melchishua).

لوڼي: (Merab)، (Michal).

خو د تورات په (Samuel ۲) کتاب یوویشتم باب اتم او نهم آیت کي د (Rizpah) د یوه زوی یادونه سوې ده چي بایبل انسایکلوپیډیا ئې د ساول زوی بولي. دا شخص (Armoni) نومېدئ، (وګ: د بایبل ۳۷۳،۳۷۴مخونه). وایي ارموني د داود علیه السلام له خوا (Gibeonites) ته وسپارل سو او هغو غرغړه کړ. ریز په (Rizpah) د (Aiah) لور او د ساول مینځه (Concubine) وه. دې د (Mephibosheth) په نامه بل زوی هم درلود. (وګ: -Samuel ۲- دریم باب اووم آیت، یوویشتم باب اتم ،لسم اویوولسم آیتونه).

د ارموني د غرغړه کېدو(په دارولو) کیسه داسي بیان سوې ده: د داود علیه السلام د پاچهۍ په نیمایي کي په یوروشلیم کي یوه غمناکه کاختي (Grievous Famine) راغله. دا بخوله پر داود علیه السلام باندي د ساول له سببه نازله سوې وه ځکه چي ده جیبیونایتان (Gibeonites) وژلي ول. جیبیونایتان د (Gibeon) ښار اوسېدونکو ته ویل کېدل او وایي چي ټول غښتلي او مقتدرخلک ول. داود علیه السلام له جیبیونایتانوڅخه وپوښتل چي دوی په څه باندي غاړه باسي او پخلا کېږي؟ هغوی په جواب کي د ساول د اوو زامنو وژل وغوښتل او دواد علیه السلام دې غوښتني ته غاړه کښېښووله او د (Rizpah) دوه زامن او د (Merab) نومي ښځي پنځه زامن ئې وروسپارل. میراب (Merab) د ادرییل (Adriel) له نسه څخه د ساول مشره لور وه. په ځینو ځایو کي د

دغي ښځي نوم (Michal) ثبت سوی دئ. په دې زامنو کي ئې (Armoni) هم وروسپاره. جیبیونایتانو دغه ټول ورسپارل سوي کسان په (Gibeah) غره کي غرغړه کړل. وايي چي د ارموني مور ریزپه (Rizpah) پنځه میاشتي او په بل روایت شپږ میاشتي په دغه غره کي د خپلوزامنو مړو ته تېري کړلې چي پرې نږدي حیوانات او مرغان د دې د اولادو غوښي وخوري. د دوی لاښونه وروسته د داود علیه السلام په امر ښخ سول. زما (هوتک) د څېړني له مخي، جیبیاه (Gibeah) د یوروشلیم د شمال په درې میلۍ کي د یوه ځای نوم دئ چي اوس ئې تل الفول بولي.

د ارموني په نامه شخص که هماغه د مخزن افغاني ارمیا هم وي، نو د ده د اولاد خو اصلاً په تورات کي څه ذکر نسته.

زما د څېړني له مخي په تورات کي د نارینه وو نومونو شمېر یوزر و یوسل و یواتیا(۱۱۸۱) تنه دئ. د تورات په دغو ټولو یوزر یوسل یو اتیا نارینه نومو کي د افغنه په نوم کوم څوک نسته.

دا وو زما د هغي څېړني بیان چي په تورات کي مي کړې ده او د هغې له مخي ویلای سم چي د تورات په محتویاتو باندي د پښتنو د اصل و نسب په باب د مخزن افغاني د روایت ملاتړ نه سي کېدلای او څوک ویلای سي چي د دې روایت تر تاریخي اړخ افسانوي خوا ډېره پیاوړې ده.

***

زه د تورات د انګرېزي ترجمې د مطالعې پر وخت د اشخاصو

د نومو په برخه کي له ستونزو سره مخامخ سوم او همدې مشکل په یوه لیست کي د بایبل د انگرېزي متن د نومو د عربي معادل راوړلو ته وهڅولم، چي د نورو څېړنو له پاره به هم ښايي د لوستونکو په درد وخوري.

(Elisha) = **الیاسا**

(Andrew) = **اندراوس**

(Job) =**ایوب**

(Benjamin) = **بنیامین**

(David) = **داود**

(Ephraim) = **افرایم**

(Aaron) = **هارون**

(Eve) = **حوا**

(Abraham) = **ابراهیم**

(Elijah)=**الیاس**

(Jesus,Joshua) = **عیسی**

(Issac) = **اسحاق**

(Ishmael) = **اسماعیل**

(Israel) = **اسرائیل**

(Gabriel) = **جبرئیل**

(Gad) = **جد**

(Luke) = **لوقا**

(Mary) = **مریم**

(Matthew)= متی (متا)

(Michael,Mojad) = میکائیل

(Moses) = موسی

(Noah) = نوح

(Psalms) = المزامیر

(Sarah,Sara) = سارا

(Solomon) = سلیمان

(Obadiah) = عبیدالله

(Jacob,James) = یعقوب

(John) = یحیی، یوحنا

(Jonah) = یونس

(Joseph) = یوسف

(Zachary,Zechariah) = زکریا

څلرم څپرکی

روايتي شجرې

شجره څه ته وايي؟

شجره يا په دقيقه توګه (نسبي شجره) چې ځيني پښتانه ئې د لهجوي ځانګړتياوو له مخي (سجره) بولي، يوه عربي کلمه ده او معنا ئې درخته (ونه) ده. په انسابو کي شجره هغي جينيټيکي نقشې Genealogical Chart ته ويل کېږي چې د کورنۍ د غړو تر منځ د ويني د ګډون تسلسل پکښې بيان سوی وي. دغي نقشې ته په انګرېزي Family Tree وايي. استاد محمدانور نوميالي د شجرې تعريف داسي بيان کړی دئ:

"نسبي شجره هغه څرګندونه ده چې د يو چا يا د يوې ټولۍ د منل سوي مبدې په باره کي ويله کېږي[1]".

د نړۍ د زياترو ملتونو افراد د خپلو کورنيو چارټونو په ثبتولو سره غواړي خپله ايتنيکي لوړتيا يا اشرافيت ثابت کړي، د امريکا د متحده ايالتونو زياتره مخوري کورنۍ چې غواړي خپله خانداني

---

(۱)نوميالی–محمدانور–د پښتنو د ټولنيز تاريخ مبادي: ۳۷ مخ–مسکو–۱۹۹۰م.

لوړتیا او اصالت وښیي نو خپلي نسبي اړیکي هغو مسافرو ته رسوي چي په ۱۶۲۰ع کال د Mayflower په بېړۍ کي امریکا ته راغلي ول[1]. اروپایي اشراف د دې له پاره چي خانداني امتیازونه تر لاسه کړي، زیار باسي خپل ځانونه لرغونو اتلانو، حتی په خپل زعم خدایانو ته ورسوي. د عیسویانو په مقدس کتاب Old Testament کي هم د آدم، نوم او ابراهیم علیهم السلام شجرې راغلي دي.

پښتانه د خپلو نسبي شجرو خوندي کول د خپل قوم او قبیلې یو منلی دود ګڼي او زده کول ئې پر ځان لازم بولي. دوی ته د خپل قوم و ګدۍ د سوچه توب مساله زیات اهمیت لري. کله چي د قوم سوچه توب تثبیت سو، بیا ئې نو په کلي او اولس کي حیثیت، وقار او ټولنیز موقف ډېر دروند وي. سراولف کیرو د الفنسټون له خولې لیکي:

"... قبیلوي شجرې زیات ازرښت لري او ټول وېشونه او قبیلوي داخلي حکومتونه پر همدې باندي متکي دي". بل ځای ورپسې زیاتوي: "... پښتنو ته شجره د ژوندانه ساه ده او نور و ته ښایي د پاڼي اړول". دوی د خپل پلار و نیکه نومونه او د خپل قومي تسلسل روایتونه په سینو کي ساتي او هغوی چي بیا په لیک لوست پوهېږي، په لیکلې توګه ئې خوندي کوي. د کورنۍ شجرې معمولاً پر اوږدو طومار ډوله کاغذي تراډو باندي لیکلي وي د نسبي

(۱) په ۱٦۲۰م کال په اتلانټیک سمندر کي یو ېساري توپان پېښ سوی وو، چي ٦٦ ورځي ئې دوام درلود. له دغه توپان څخه یوه کوچنۍ بېړۍ راووته چي سپرلي ئې مذهبي مبلغین ول. دغو مبلغینو په شمالي امریکا کي یوه ټولنه جوړه کړه چي زوزات ئې د امریکایي کلتور له مخي زموږ د ځینو پښتنو په شان ځانونه (ستانه) بولي.

شجرو د ليکلي ثبت دود زياتره په اشرافي کورنيو کي باب (رواج) دئ. ښاري پښتنو او تعليم يافته قشر دا دود تر ډېري اندازې خوشي کړی دئ. خو په هيواد کي د تېرو دوو لسيزو تراجيدۍ د پښتنو يو لوی جمعيت د نړۍ پر پنځو لويو وچو سره تيت کړ او په نويو مېنو کي د هغوی ټولنيز دريځ تر ګواښ لاندي راغی نو د نسبي اصالت مړژواندې دود ئې بيرته را ژوندۍ کړاوواردراتي دموکراسۍ بيابښه پسې وپاله.

هغسي چي د پښتنو د بني اسرائيليت نظريه د لومړي ځل له پاره په مخزن افغاني کي په مفصله توګه ثبت سوه، دغه راز د هغوی د نسبي شجرو لومړنی مفصل ثبت هم په دغه کتاب کي واردواره پيل سو. مخزن افغاني د پښتنو له عمومي عنعنوي روايت سره سم ټولي پښتني قبيلې او قومونه د بيټ، سړه بن او غرغښت له لاري قيس عبدالرشيد ته رسولي دي او لکه وړاندي چي وويل سول قيس د اسلام د اوايلو د زمانې سړی ښوول سوی دئ او دا لا هم وايي چي صحابي وو. زما په فکر که د قيس نيکه صحابي توب ثابت هم وي، بيا هم دا درې پښې د ده زامن نه سي کېدلای ځکه چي تر اسلامي عصر ډېر وړاندي نومونه دي. که دا درې پښې موږ د قيس زامن وګڼو نو دڅ وند زمانه به ئې د لومړۍ هجري پېړۍ شاوخوا وي يعني په دغه وخت کي بايد پښتانه د ټولنيز جوړښت له مخي د افرادو يا کورنيو په حالت کي وي او د قوم يا قبيلې سطحي ته بايد ډېر وروسته رسېدلي وي. پر دې خبره خو تقريباً اتفاق سته چې په دوو، درو پېړيو کې له يوه فرد څخه د زرګونو يا

لکونو کسانو زېږېدل د عقل و عادت پر خلاف حکم دئ. خو تاریخ موږ ته وايي چي د پښتنو د دغو درو نیکونو تر زمانې دوې درې سدۍ وروسته پښتانه د یوه داسي جنګي ځواک په توګه منل سوي دي چي ستر واکمنان حساب ورباندي کوي. په دې برخه کي به بده نه وي چي دا څو بېلګې ولول:

- وايي چي سبکتګین (د ٣٦٦ ق شاوخوا) د خپل جنګي ځواک د پیاوړتیا او د خپلي پاچهۍ د ټینګښت له پاره له پښتنو سره خپښي وکړه او د زابل (زاول) د پښتنو د یوه مشر لور یې ځان ته وغوښته. اروانښاد علامه حبیبي لیکي چي: "چون سبکتګین داماد افغانان شد، تمام افغانان در لشکر او میجنګیدند[1]". داسي یو ځواک چي سبکتګین غوندي برمیالی پاچا دي ئې په زومواله پیاوړی کېږي، باید د شمېر په لحاظ هم زیات او مؤثر وي. خو د روايتي شجرو له مخي په دغه وخت کي نه د ابدالیانو مورث اعلی (ملک اودل) زېږېدلی وو او نه د غلجیو د موجد اعلی بولګه وه! چې دا پښتانه به نو څوک ول؟ (د ابدالیانو د مشر نیکه ملک اودل د ژوند زمانه د ۴۴۰ هـ ق حدود ټاکل سوي دي او په همدې اساس باید د غلجیو د مشر نیکه زمانه هم د ۴۰۰ق حدود وي) د تېري پوښتني جواب دا دئ چي د سبکتګین خپښان د همدغو اوسنیو پښتنو اسلاف ول خو روايتي شجرو او د هغو پر اساس د قومونو د موجدانو د ژوند د زمانو اټکلي ټاکلو موږ ناسمي لاري ته رهنمایي کړي یو.

---

(١) حبیبي – پوهاند عبدالحی – تاریخ مختصر افغانستان – ١۴١ مخ.

– د روايتي شجرو له مخي د بېټ نيکه د لور بي بي متو دوه زامن ول چې غلجی او ابراهيم (مشهور په لودي) نومېدل او د بېټ زمانه بايد د دوهمي هجري پېړۍ شاوخوا وي ځکه وايي پلار ئې قيس عبدالرشيد په ۴۰ – ۴۱ ق کي مړ دئ او بېټ هم معمر سړی معرفي سوی دئ. د لودي او غلجي زېږېده هم بايد د دوهمي هجري پېړۍ حدود ومنو (که څه هم روايتي شجرو په کتابو کي لودي د خپل تربور ابدال يا اودل همزولی ښوول سوی دئ او د ابدال د ژوند زمانه ئې د ۴۴۰ق ټاکلې ده). خو په حيرانتيا سره وينو چې د همدې لودي اولاده د خپل موجد تر زېږېدو په يوه حساب يو نيم سل کاله دمخه او په بل حساب اويا کاله دمخه د شمېر او قوت په لحاظ دومره پياوړي کېږي چې په ملتان کي پوره نيمه پېړۍ پاچهي کوي داسي پاچهي چې حدود يې شمالاً او جنوباً له لغمانه تر ملتانه ول. وايي ملتان په هغه وخت کي د يوه ښار نوم نه وو بلکي يوې پراخي سيمي ته ويل کېده، دومره پراخه سيمه چې يو سل شل زره کلي ئې درلودل[1]. د دې پاچهۍ بنسټ ايښوونکی حميد لودي وو چې له سبکتگين سره ئې د دوستۍ تړون درلود او سبکتگين ئې پاچهي په رسميت پژېندلې وه[2].

د نسب پوهني پوهانو يوه پېړۍ د دريو نسلونو له پاره ټاکلې ده او يوه نيمه پېړۍ له نيکه څخه تر کودي پوري زمانه نيسي يعني

---

(۱) رشاد عبدالشکور – لودي پښتانه – ۱۳ مخ.

(۲) تاريخ سلطاني ۲۳ مخ، تواريخ خورشيد جهان: ٦٧ مخ، لودي پښتانه: ۱۲ مخ، د تاريخ فرشته د لومړي ټوک ۱۸ مخ په حواله.

پنځه نسله. په پنځه نسله کي انساني زېږېدنه دومره نه سي ډېرېدلای چي له خپل ټاټوبي (کسي غر) څخه په زرګونو ميله ليري (ملتان) کي دي د يوې درنې پاچهۍ بنسټ کښېږدي، داسي پاچهي چي د سلطان محمود غزنوي د لښکرو په مخ کي خنډ وي او سلطان مجبور ېږي هغه په زياته قوه له منځه يوسي (۴۰۱ق).

- غوري پاچا علاوالدين (مشهور په جهانسوز) پر غزنوي دولت باندي په ۵۴۵ – ۵۴٦ق کي برى وموند، او د بست و تخارستان تر فتح کولو وروسته له سلجوقي سلطان سنجر سره ونښت. خلک ځني خواتوري سوي ول ځکه ئې له لښکرو څخه شپږ زره تنه غلجي و تورک سلطان سنجر ته تسليم سول[1]. که د غلجي د ژوند زمانه لکه څرنګه چي د روايتي شجرو څېړونکو ټاکلې ده څلور سوه هجري قمري ومنو نو دلته بيا هم د تولد و تناسل له نامکن ډېرښت سره مخامخ کېږو. په يو سل و پنځوس کاله کي له يوه فرد (غلجي) څخه دومره اولاده منځ ته راغله چي يوازي درې زره تنه ځوانان ئې سلطان سنجر ته تسليم سول. د دې ځوانانو کورنۍ (مور و پلار، خوندي و وروڼه) چي پر زيات کړې، خبره لکونو ته رسېږي. عقل دومره زياته زېږېدنه په يوه لنډه زمانه کي نه سي منلای.

- په روايتي شجرو کي متوزي او کرلاڼي پښتانه (وصلي افاغنه) بلل سوي دي. د اصل و وصل خبره به وروسته وڅېړو، خو که د اصل و وصل (جزء و کل) مفهوم په پام کي ونيسو نو بايد

---

(۱) حبيبي – پوهاند عبدالحی – تاريخ مختصر افغانستان: ۱۵۷ – ۱۵۸ مخونه.

اصلي قومونه تر وصلي د شمېر له مخي زيات وي. مګر اوسنۍ شمېرني موږ ته برعکس معلومات راکوي. د پښتنو د قبيلوي ترکيب په باب نسبتاً جامع څېړنه په يوه کتاب کي سوې ده چي د (پښتني قبيلې) په نامه د پښتنو څېړنو د نړيوال مرکز له خوا په ۱۳۷۰ ش کال په کابل کي خپور سوی دئ. په دې کتاب کي د پښتنو قومونو په باره کي تفصيلي خبري سوي دي، تر يوې اندازې ئې د ډاډ وړ احصائيې ورکړي دي او د اوسېدنو ځای ځايګی ئې ښوول سوی دئ. ما چي دا قومونه وشمېرل نتيجه ئې په لاندي ډول راووتل:

سړه بني (اصلي) = ٦١ لوی قومونه.

غرغښتي (اصلي) = ١٦ لوی قومونه.

متوزي (وصلي) = ۷۱ لوی قومونه.

کرلاڼي (وصلي) = ۲۹ لوی قومونه.

اروابښاد سرمحقق دوست شينواري په مخزن افغاني کي ټولي درج سوي قبيلې (۳۹۵) او په هغو کي ئې سړه بني (۱۰۵)، بېټني (۲۵)، متوزي (۵۲) او کرلاڼي (۱۲۰) شمېرلي دي[1]. په دې ډول وينو چي د وصلي شمېر تر اصلي واوښت. دا کار خو له ناممکناتو څخه نه دئ، خو عادت و درايت ئې نه سي منلای.

د روايتي شجرو په عنعنه کي اساسي تېروتنه دا ده چي هلته د پښتني ټولني د جوړښت واحدونه د افرادو په توګه منل سوي دي په داسي حال کي چي دا واحدونه افراد نه بلکي د افرادو لويي لويي

(۱) شينواری – سرمحقق دوست – پښتانه څوک دي؟ – ٦٨ مخ، پېښور – ۱۹۹۸ مخ.

ټولې دي. ابدال، غلجي، وردک، ځاځي، منګل، اڅک، سليمان ... او نور د افرادو نومونه نه دي بلکي د لويو لويو اتنيکي ټوليو نومونه دي. استاد نوميالی ليکي:

"د پښتنو ايتنيکي مجتمع د يو بشپړ اورګانيزم په توګه تش د منفردو وګړو مجموعه نه ده بلکي يو اجتماعي – اقتصادي سيستم دئ چي د مادي او معنوي عناصرو له تاريخي ترکيبه څخه د اوږدې زمانې په دوران کي د تشکل او تکامل پر لار باندي منځ ته راغلی دی. د دې اورګانيزم واحدونه وګړي نه دي بلکي لويي لويي قبيلې يا ټبې دي چي د هري يوې تشکل او تکامل د خورا ډېر وخت مولود دئ... [(۱)]".

پوهاند دوکتور حبيب الله تږی ليکي، چي:

"... په پخوانو تاريخونو او آثارو کي رښتيا هم ډېر زيات داسي خيالي او جعلي روايتونه او خام مطالب راغلي دي چي يو ئې هم د اصولي کره کتني او منطقي استدلال تاب نه لري. يو مثال د پښتنو په باره کي د افغنه او قيص عبدالرشيد افسانه او د هغې په اساس باندي د پښتنو د نسب جوړه شوې شجره ده، چي هم د منطقې پخواني او ځيني اوسني تاريخونه پرې ډک دي، او هم په پښتنو کي له ډېر پخوا نه په شفاهي ډول رايجه شوې ده. خو که دا او داسي ډېر نور د پخوانو تاريخونو او آثارو مطالب د اصولي، اجتماعي او تاريخي کره کتني د معيارونو په اساس وڅېړل شي نو يقين دئ چي افسانوي اړخ به يې په واقعي اړخ دومره غالب شي

---

(۱) نوميالی – محمد انور – د پښتنو د ټولنيز تاريخ مبادي: ۴۶ مخ – مسکو، ۱۹۹۰م.

چي دا ټول روايت به باد يوسي[۱]".

سراولف کيرو وايي: "د دې کيسي خيالي اړخ پوره څرګند سو. حتی د قيس او د ده د ملګرو نکل هم د ځينو باوري اسلامي منابعو له خوا رد سوی دئ. مشهور سياح البيروني او درباري العُتبي (Alutabi) دواړه د محمود غزنوي د يوولسمي پېړۍ د زمانې خلک دي او د قيس نکل ردوي. د دوی ليکني ښيي چي له قيس څخه څلور پېړۍ وروسته د کابل ولايت لا مسلمان شوی نه وو".

نوموړی زياتوي: "... له دغو کيسو څخه د ډهلي د څراغ د تيلو بوی ځي. د دربار افغانانو خپلي شجرې بيانولې او ځان ته ئې کريډټ ورکاوه حال دا چي پښتو ئې نه وه زده او په پاړسي به غږېدل. دوی د مغول پاچا د خوشحالۍ او خندولو لپاره هر څه ويل[۲]".

اوس به د پورتني حقيقت په پام کي نيولو سره د پښتون قوم يو شمېر ستري څانګې د مستندو تاريخي پېښو په رڼا کي وڅېړو او وبه ګورو چي د دغو څانګو څرک د روايتي شجرو پر خلاف تر اسلامي عصر ډېر وړاندي موندلای سو.

اودل - ابدال - اپتل - هفتل - يفتل:

ابداليان د پښتنو يوه مشهوره قبيله ده د افغانستان په تاريخ کي د دغي قبيلې رول ډېر زيات دی. دې قبيلې د معاصر افغانستان د جوړېدو له وخته د دوه نيم سوو کالو په اوږدو کي واکمني کړې چي په هيواد کي د ټولو ميشته وو پښتنو او غيرپښتنو له خوا منله

(۱) تری – حبيب الله – پښتانه: شپږ مخ، پېښور – ۱۹۹۹م.

(۲) سراولف کارو – پښتانه (پټانز) – پښتو ژباړه – ۲۵ – ۲٦ مخونه، پېښور – ۱۹۹۹م.

سوې هم وه. د روسانو غیر مستقیم او مستقیم تېري د دوی واکمني پای ته ورسوله. د دغي قبیلې زیاتره مشاهیر د افغانانو او ټولو پښتنو ګډ ملي ویاړونه دي. د ابدالیانو د نامه ریښه هغو سپین پوستي اریایي قبیلې ته رسېږي چې په تاریخ کي یې د اپتل Aptal یا هفتل په نامه پېژنو. اروپایان دغو اریایي هپتالیانو ته سپین هونان وایي. د (هون، هان) اوښتی شکل اوس په پښتو کي (خان) دئ چي ځیني پښتانه ئې د (خون) په بڼه هم تلفظ کوي. د (هـ) او (خ) د اوښتون نور مثالونه هم سته. د (خوارزم) پخوانی ثبت د (هوارزم) په شکل هم لیدل سوی دئ. عربو دې قبیلو ته (هیاطله) ویله. تاریخي څېړني ښیي چي دغه سپین پوستي اریایان د اوسني افغانستان سیمو ته تر راتګ وروسته د دې ځای له لرغونو قبایلو (پکهت، پښت) سره ګډ سوي دي. د هفتالیانو ژبه چي هر څه وه خو له پکتهانو سره له ګډون وروسته ئې ژبه یو مخیزه (پښتو) سوې ده. د اپتل قبیلې د (۴۰۰ م) په شاوخوا کي په باختر او تخارستان کي یو پیاوړی دولت جوړ کړ، له ساسانیانو سره ئې جګړې وکړې او کتیبې ئې د کندهار په شمال او ارزګان کي موندل سوي دي[1]. د روایتي شجرو له مخي د ابدالیو پښتنو نیکه (ابدال) نومېدی او په اسلامي عصر کي پیدا سوی دي. د ترین زوی، د شرخبون لمسی، د سړه بن کوسی او د قیس عبدالرشید کودی وو. د ژوند زمانه ئې د ۴۴۰هـ ق شاوخوا ټاکل سوې ده. د اسلامي دورې دغه ابدال نیکه که چیري عیني موجودیت هم ولري نو به د لرغونو

---

(۱) حبیبي – پوهاند عبدالحي – تاریخ مختصر افغانستان: ۲۳۴ مخ.

اېټالیانو له زوزاتو څخه یو متاخر سړي وي. ځکه ابدالي قبیلې د اسلام د مبین دین تر بعثت څه دپاسه دوه سوه کاله وړاندي پیاوړی دولت درلود. موږ د روایتي شجرو په ګرافیکه نخشه کي پر ډېرو داسي نومونو پېښېږو چي له پوښتنو خالي نه دي. حضرت بیټ نیکه په هیڅ ډول هغه بېټنی نه دئ چي قوم ئې په نامه سته. د پټې خزانې بابا هوتک د هوتک قبیلې یو متاخر شخص دئ او په هیڅ راز ئې باید هغه منبع ونه بولو چي د هوتکو پراخ قوم ورته منسوب دئ.

ابدالیانو ته د (دراني) لقب لوی احمدشاه بابا ورکړی دئ. تر احمدشاهي عصر وړاندي ئې ټولو منابعو نوم ابدالي یا اودالي راوړی دئ.

الکو، اراکو، الکوزي، اراکوزي:

د روایتي شجرو له مخي الکو د ځیرک په اولاده کي د بارک او پوپل سکنی ورور دئ. ځیرک د ابدال زوی د ترین لمسی د شرخبون کړوسی د سړه بن کوسی او د قیس عبدالرشید کودی دئ. د ژوند زمانه ئې باید د ۷۸۰ هـ ق شاوخوا وبولو ځکه د ورور (پوپل) د ژوند زمانه ئې تاریخونو د ۷۸۰ هـ ق حدودو ښوولي دي[1]. یعني د اتمي هجري پېړۍ پای یا له نن څخه نزدې ٦٥٠ کاله وړاندي. د الکوزیو پښتنو ټاټوبی په مشخصه توګه د احمدشاهي کندهار شمال لوېدیځ ته د ارغنداو ناوه ده. د زابل ولایت په جلدک او په فراه ولایت کي هم یو شمېر الکوزي اوسي خو اصلي مېنه ئې د ارغنداو د رود غاړي دي. د ارغنداو حوزه په

---

(۱) تاریخ مختصر افغانستان: ۲۳۹ مخ – پښتانه د تاریخ په رڼا کښې: ۱۲۷۲ مخ.

تاريخي لحاظ د اراکوزيا سيمه ده. وايي کله چې مقدوني سکندر (تولد ئې ۳۵٦ ق م) له اتيا زرو لښکرو سره د اسيا پر لويه وچه بريد وکړ، دريم داريوش ته ئې ماته ورکړه، د هخامنشي سلطنت پلازمېنه (پايتخت) ئې وسوځله، مخ ئې پر خراسان ونيو، د هرات تر نيولو وروسته ئې د هيلمند ناوه او ورپسې د اراکوزي ناوه د اراکوزيانو له سخت مقاومت وروسته فتح کړه. د ۳۲۹ ق م په دوبي کي ئې د اراکوزي سکندريې ښار د اوسني کندهار په شاوخوا کي جوړ کړ[1]. د اراکوزيا سيمه په ريگويدا کي د (سراسواتي) او په اوستا کي د (هراويتي) په نامه ياده سوې ده[2]. دغه اراکوزيان چي د ارغنداو پر غاړو اوسېدل او له مقدوني سکندر سره ئې (سخت مقاومت) کاوه، څوک ول؟ دا خلک د همدا ننيو الکوزيو

---

(۱) تاريخ مختصر افغانستان: ۴۰ مخ.

(۲) ريگويدا د ويدي سرودونو يو کتاب دئ. ويدي سرودونه له نن څخه نزدې څلورنيم زره کاله وړاندي ويل سوي دي. ويونکي ئې هغه اريايي قبايل ول چي د آمو سيند په شمال کي اوسېدل او خپله مېنه ئې (اريانا ويجه) بلله. (اوېجه اوس لا هم د کندهار په لهجه کي د (سرزمين) په معنا ژوندي او مستعمله کلمه ده). اريايي مدنيت د ويدا په څلورو کتابونو کي منعکس سوی دئ. له دغو څلورو کتابونو څخه د يوه نوم ئې ريگويدا دئ نور درې ئې سام ويد، اتهرواويد، يجورويد نومېږي. ريگويدا ئې تر ټولو قديم دئ.

اوستا بيا د زردشتي مذهب مقدس کتاب دئ چي دوې لويې برخي لري. په لومړۍ برخه کي ئې دغه لاندي کتابونه راغلي دي: يسنا، ويسپرد، ونديداد. او دوهمه برخه ئې دوې څانگې لري: خورده اوستا او يشتونه د (يشت) معنا د (ستايني سرود) ده. که د اوستا لومړۍ او دوهمه برخه په پام کي ونه نيسو، نو په مجموعه کي گويا پنځه کتابه کېږي: يسنا، ويسپرد، ونديداد، يشت او خورده اوستا. (وگورئ: افغانستان در شاهنامه د ارواښاد احمدعلي کهزاد ليکنه – ۹۳ مخ – کابل – ۱۳۵۵ ش).

اسلاف ول. د الکوزي او اراکوزي په نومونو کي د (لام) او (رې) اوښتون (ابدال) پېښ دئ. (رې) په (لام) اوښتې ده. د دغه راز ابدال نوري بېلګې هم سته لکه: دېوار = دېوال، غربېل = غلبېل، قيطور = قيطول. (د کندهار ښار لوېديځ ته د سرپوزې د غره لوړه څوکه [قيطول] نومېږي). ما ته لا په (رې) او (لام) کي د (لام) بڼه لرغونې ښکاري او په (الکوزي) کلمه کي د پای له خوا (زې) هغه سوفيکس نه بولم چي د نومونو په پای کي ورلوېږي او د (زوی) معنا ورکوي لکه د (بارک) او (محمد) د نامه و پای ته چي ورلوېدلي او (بارکزي) او (محمدزي) ځني جوړ سوي دي يعني د بارک زوی او د محمد زوی، الکوزی او اراکوزی د شخص نوم نه بلکي د هغه جمعيت نوم دئ چي د اراکوزيا اوسېدونکي ول.

اڅک - اڅکزي:

په ابداليو پښتنو کي اڅکزي هغه قبيله ده چي د ژوند ډېري لرغوني لاري چاري، راشه درشه، رسم و رواجونه، دودونه و عادتونه ئې خوندي ساتلي دي. د پښتنو د ايتنيکي څېړنو له پاره دا قوم خورا غني مواد لري. د دوی دنګ دنګ قدونه، پياوړي بدنونه، غښتلي موټي، ګردي مخونه، مست اټڼونه، غېږي او نور ئې هر يو په خپل ذات کي د اريايي توب او لرغونتوب نخښې دي. د دې قوم د خېلونو نومونه هم خورا لرغوني علايم لري. د روايتي شجرو پر بنا اڅک او محمد دوه ورونه دي چي د بارک له اولادې ګڼل کېږي. د بارک د ژوند زمانه د ٧٦٠ هـ ق شاوخوا اټکل سوې ده او په دې

حساب باید د اڅک نیکه وخت تر دې وروسته کلونه وي او تر ۸۰۰ هـ ق وروسته کلونه ئې وبولو. دا خبره مي لا باید دمخه کړې وای چې د یوې قبیلې د جوړښت د پیل له پاره دغه شان دقیقه نېټه یا کال ټاکل پخپله د علم له موازینو سره سر نه خوري. د اڅک د پیدایښت کلونه که د ۸۰۰ هـ ق حدود ومنو نو دا د اسلامي عصر هغه دوران دئ چې اسلامي تفکر د مسلمانانو او په تېره بیا پښتنو د ژوند په ټولو اړخونو کې ژوري ریښې ځغلولې دي. پر ژبه د عربیت ژوره اغېزه مسلطه سوې ده. نومونه ئې عربي، اصطلاحات عربي، هر څه عربي سوي دي. دا خبره د منلو نه ده چې د اسلامي مجد و عظمت په دغسې یوه دوران کې دي د یوه مسلمان قوم نومونه غیر اسلامي یا غیر عربي وي او مسلمان اڅک دي پر خپلو زامنو (ګجن) و (بادین) نومونه کښېږدي، لسمی دې د (څول) کړوسی دې د (سدی)، کوسی دې د (پایک) او کودی دې د (خودک) په نامه ونوموي. تاسي ته به زه د یوه اڅکزي شاعر شجره وړاندي کړم او تاسي به دا ټول غیر عربي نومونه پکښې ووینی. دا شاعر ملا عبدالسلام اشیزی نومېږي او په اولس کې په سلام بابا مشهور دئ. نوموړی د ملا حبش زوی هغه د ملا صمد هغه د ملا برت هغه د جمال هغه د ګلي هغه د غازي هغه د پیرعلي هغه د خودک هغه د پایک هغه د سدي هغه د څول هغه د ګجن هغه د اڅک زوی دئ(۱).
د دې شجرې د پای شپږ نومونه خو په څرګند ډول تر اسلام دمخه

---

(۱) ملا عبدالسلام اغشیزی – د مقدس خان معصوم لیکنه – پښتو اکاډمي، بلوچستان– ۱۹۸۷م.

نومونه دي[۱]. که درې پښته يوه پيړۍ وګڼو نو شپږ پښته دوه سوه کاله کېږي او د دې معنا به دا وي چې د اڅک زېږېدنه بايد لږ تر لږه دوه سوه کاله تر اسلام وړاندې وبولو. روايتي شجرو ته د نېټې ټاکونکو د هغه عمر شپږ سوه کاله کړی دی. په دغه موده کې له يوه فرد څخه د اڅکزو د دومره پراخ اولس جوړېدل تر عقل وتلې خبره ده. ما د يوه اڅکزي شاعر شجره ځکه د بېلګې له پاره راوړه چې د دې قوم پر شجرو زيات باور کېدلای سي. په ابداليو پښتنو کې د اڅکزو قبيله د نسبي اړيکو په خوندي کولو کې تر نورو قبيلو ډېره پابنده ده. په دوی کې د قبيلې پوښتنه اساسي سوال دئ. له نابلده مېلمه څخه تر روغبړ وروسته لومړۍ پوښتنه دا ده چې څوک يې؟ يعني په قوم څوک يې؟

د اڅک د ژوند زمانه ډېره قديمه ده. د شجرو جوړوونکو د کجن او اڅک تر منځ د پيړيو پيړيو فاصله غورځولې ده. ښاغلي دوکتور عبدالرازق پالوال په خپل درانه اثر (د پښتنو نوی پخوانی تاريخ) کې د يوناني آثارو پر بنسټ د (ارڅک) شاهانو په باب (چې مراد ئې اڅک شاهان دي) ډېر لرغوني شواهد او تازه و بکر معلومات ورکړي دي. د دغه درانه او ګران کتاب دوهم ټوک چاپ سوی دئ (۱۹۹۴م) پښتانه د دغه اثر د نورو ټوکونو د خپرېدو لار څاري.

(۱) په وروستيو څو لسيزو کې پر پښتنو کوچنيانو باندې د غير عربي نومونو ايښوول باب سوي دي. زموږ زلمي پښتانه کوښښ کوي پر اولادو باندې پښتو نومونه کښېږدي. دغه تمايل د وروستيو لسيزو محصول دئ.

برېښ - پروټ - ډاسو - اپرېدي:

د اریایانو په لرغونو سرودونو (ویدونو) کي موږ د ارغنداو په ناوه کي د پښي، ډسه، پراوټه او بریسه قبیلو نومونه مومو چي له دوی څخه همدا نن پښي په سیوی او کندهار کي سته، بریسه په یقین سره د برېښ قوم دئ، پروټ د الکوزیو یو ښاخ دئ، د اپرېدیو نوم د اپاریتي په بڼه ثبت دئ او په سلېمانخېلو کي د ډاسو (ډسه) په نامه یو خېل سته[1].

ساک - سهاک - ساکزی - اسحاق زی:

له تاریخي څېړنو څخه ځر ګندېږي چي ساک قبایل د آمو په شاوخوا کي تر میلاد شپږ سوه کاله مخکي اوسېدل. وایي لوی کوروش د سیستان د فتح پر وخت همدغه ساکان د هغوی د ښو خدمتونو له امله (نېک کردار) بللي او نازولي ئې دي. ارواښاد علامه حبیبي لیکي کله چي دغه کوچي ساکان صحرانشین سول د باختر په سیمو او د آمو سیند په جنوب کي له پښت قبیلې سره ګډ سول او د ساکه نوم د دغو قبایلو په نومونو کي ځای سو. لکه په زابل او کابل کي د سهاک او په هیلمند کي د ساګزي په پښتنه قبیله کي همدا نوم سته. له ساکانو څخه عبدالله محمد بن صالح ساګزي په سیستان کي د یعقوب لیث صفار پر خلاف پاڅون وکړ او مات سو (۲۵۹ هـ ق) مشهور انګرېز افغان پوه سراولف کیرو د ګندهارا د ساک واکمنانو په نومونو کي خورا ډېر پښتو مشابهتونه

---

(۱) حبیبي - پوهاند عبدالحی - تاریخ مختصر افغانستان: ۱۰ مخ.

مونډلي دي[۱]. ارواښاد دوست شينواری خو لا ساکان د پښتنو قام په جوړښت کي يو اساسي عنصر ګڼي. د ده په عقيده د پښتانه په خټه کې د (سلم، ساک او سامي) عناصرو بېلګې سته[۲].پوهاند دوکتور زيار صاحب خو د پروفيسور مارګينستيرنه په پيروۍ د پښتنو پرساکي منشاءباندي پنډ کتاب کښلی دئ.

په پښتنو کي د عربي فرهنګ له خپرېدو سره سم خورا ډېري پښتو کلمې په عربي بڼه او وروسته په پاړسي شکل واوښتې لکه صرود (سردسېر)، جروم (ګرمسير)، مستنج (مستنګ)، سجستان (ساګزستان)، سجزي (ساګزي)، قهستان (کوهستان)، مير واعظ (ميرويس)، ضحاک (سهاک)، لهوګرد (لوګر)، فوفلزايي (پوپلزی)، طوخی (توخی)، صدوزی (سدوزی)،ارغستان (ارغسان)، سفيد روان (سپېروان) او نور. په دې ډول له سهاک څخه (ضحاک او اسحق) جوړ سو (لکه له ښرخبون او خرښبون څخه چي ئې شرف الدين او خيرالدين جوړ کړي دي!) او د ساګزو قبيلې نوم په اسحق زايي واوښت. دا لرغونې قبيله چي موږ ئې د موجوديت څرک (۲۵۰۰) کاله وړاندي لرو، د روايتي شجرو د مسخ کوونکو له خوا دوه ځايه سوې ده. يوه برخه ئې د سړه بن په اولاده کي د ابدال له لاري د پنج پای په ګروپ کي شامله سوې او بله يې د سهاک ولد ابراهيم ولد بي بي متو بنت بېټ بللې ده[۳]. که د ابدال زمانه د ۴۴۰ هـ ق شاوخوا ومنو نو د سهاک = اسحق د ژوند عصر بايد د اوومي هجري پېړۍ سر

---

(۱) پورتنی اثر: ۵۸ مخ.

(۲) شينواری – سرمحقق دوست – پښتانه څوک دي؟ – ۱۹ مخ، پېښور – ۱۹۹۸م.

(۳) خلاصة الانساب: ۱۲۶ مخ.

وي او په دې توګه به مو د يوې لرغوني قبيلې د عمر لږ تر لږه اتلس سوه کاله عمر خوړلی وي.

د پنج پای له ګروپ سره د ساکانو يو ځای کول ما ته مصنوعي ښکاري.

پنځم څپرکی

غرزي – غلزي – خلجي – غلجي

په پښتنو کي غلجي قبایل هم د شمېر له مخي او هم په تاریخ کي د خپل ځانګړي نقش له رویه د یادوني وړ موقعیت لري او همدا علت دئ چي ما په دې لیکنه کي هغوی په یوه بېل څپرکي کي راوړل. له دې قبیلې څخه لودیانو د څلرمي هجري پېړۍ په سر کي په ملتان کي د یوې درنې پاچهۍ تاداو کښېښود چي نیمه پېړۍ ئې دوام وکړ او د غزنوي سلطان محمود له خوا په ۴۰۱ هـ ق کي ورانه سوه. تر دې وروسته په هند کي د خلجي (غلجي) شاهانو اوږده دوره پیل کېږي چي پیل ئې په ۱۲۰٦م کي وو او څه دپاسه درې سوه شل کاله ئې دوام وکړ. (د خلجي او غلجي په باب به وروسته وږغېږو). د نهمي هجري پېړۍ په نیمایي کي لودیانو د دوهم ځل لپاره د شاهوخېل لودي سلطان بهلول په لاس د هندوستان په شمال (ډیلي) کي د یوه پرتمین سلطنت بنسټ کښېښود چي تر اتیا کاله عدل وروسته د مغول بابر په لاس ړنګ سو. تر بابر وروسته بیا د دغو قبایلو خپلوانو (سوریانو) د سلطان

العادل سوري شېرشاه په همت پر هند باندي د پښتنو واکمني ټينګه کړه چي د مغول همايون په لاس چپه سوه او تر هغه وروسته بيا وينو چي په کندهار کي د حاجي ميرويس نيکه په قيادت ملي غورځنګ پيل سو (۱۱۱۹ هـ ق) پښتانه ئې واکمنۍ ته ورسول. دا واکمني اته دېرش کاله وروسته د افشار نادر په لاس نسکوره سوه. لکه وړاندي چي مي وويل د دې قبايلو په باب زه ځکه لږ څه په تفصيل بږغېږم چي په روايتي شجرو کي همدوی زياتره د مناقشې وړ ګرځول سوي دي. د دوی په باب ظالمانه قضاوته سوي دي. د پښتنو د روايتونو له مخي د غلجيو ريښه د بېټ نيکه لور بي بي متو ته رسېږي. بي بي متو په غوري حسين[1] واده وه. په مخزن افغاني کي د متو او حسين د واده په باب د مجمع الانساب په حواله يوه افسانه ليکل سوې چي وروسته ئې نورو تاريخونو ته هم لار کړې ده[2]، افسانه داسي ده:

د وليد بن عبدالملک بن مروان د خلافت په وخت د ده سپه

(۱) د فاضل استاد پوهاند رشاد په عقيده دغه نوم "په را وروسته کي حسين سوی دئ. اوسوني (Uswinee) په مونث صورت په سانسکريټ کي هغه لومړي ستوري ته وايي چي د سپوږمۍ په مدار کي واقع دئ او د سپوږمۍ لومړي مزله ته هم وايي" (وګورئ: لودي پښتانه – د عبدالشکور رشاد ليکنه – ۳ مخ – اوله حاشيه – کابل – ۱۳۳۶ش).

(۲) د دغي افسانې تکرارول پر ځينو خواخوږو پښتنو ښه نه لګېږي. ما چي په ډيوه مجله کي په دې باب ليکني کولې (۱۹۹۵ – ۱۹۹۶م) ښاغلي قدرت الله حداد خپله ناخوښي د همدې مجلې د دريم کال په شپږمه ګڼه کي وښووله. زه له دغو خواخوږو څخه بخښنه غواړم خو په دې بحث کي مجبور يم چي افسانه يو وار بيا تکرار کړم ځکه له تکرار پرته ئې نقد ول بې ربطه کېږي.

سالار حجاج بن یوسف ثقفی د خراسان او غورستان د نیولو په نیت له یو لوی لښکر سره راوخوځېد. په غور کي د حجاج په راتگ سره لویه گډوډي راغله. مخوري کورنۍ او د نامه کسان له کور و کلي ووتل په هغو کي د حسین په نامه یو ځوان د وطن پرېښوولو ته مجبور سو. (د حسین د نسب شجره ئې د غور حاکم سلطان بهرام ته رسولې ده او هغه ئې د سلطان معزالدین محمد بن سام غوري له اولادې بللی دئ. وایي چي د څلرم خلیفه حضرت علي کرم الله وجهه له خوا سلطان بهرام ته د غور د حاکم په توگه فرمان صادر سوی وو). په افسانه کي راغلي دي چي حسین نامی د کسي په غره کي د شیخ بیټ نیکه کورنۍ ته پناه وروړه. شیخ بیټ ئې په تندي کي د عالي نسبۍ او نېک فطرتۍ نخښي ولیدلې. په کور کي ئې ځای ورکړ او د کهاله محرم ئې وگاڼه او د زوی په شان چلند ئې ورسره وکړ. څه موده وروسته د حسین او د شیخ بیټ د لور (متو) تر منځ مینه پیدا سوه او د متو د مور و پلار په پټه سره کور و کهول سول. متو حمل واخیست. مور ئې د چارې په فکر کي سوه د پلار سره ئې خبره طرحه کړه او ځني وئې غوښتل چي د هلک و نجلۍ نکاح وتړي. پلار ئې د هلک د اصل و نسب د معلومولو له پاره یو سړی چي (کاغ دوړ) نومېدی د حسین له یوه لیک سره چي د خپلي کورنۍ په نامه ئې کښلی وو، غور ته ولېږه. کاغ دوړ په غور کي د حسین د پلار و نیکه څرک ویوست او تر راتگ وروسته ئې شیخ بیټ ته ډاډ ورکړ چي هلک عالي نسبه شهزاده دئ. شیخ بیټ د خپلي لور و حسین نکاح وتړله. متو ته خدای زوی ورکړ. نیکه

ئې له دې امله چي هلک و نجلۍ د ده بې سلا يو ځای سوي ول، پر ماشوم باندي (غلزوی) نوم کښېښو يعني د غلا زوی. دا نوم وروسته غلزی، غلجی سو[1]. تاريخ سلطاني دې افسانې ته نېټه هم ايښې ده او دا پېښه ئې په پنځه سوه هجري کي ښللې ده[2]. حسين ئې د شهزاده سام غوري زوی ښللی دئ او له غور څخه ئې د هغه د راوتلو علت غور ته د غزنوي لښکرو ورتګ ګڼلی دئ. دا افسانه په مخزن افغاني کي پيل سوه او تر ننه پوري ډېرو کتابو اخيستې ده. زموږ له پياوړو استادانو څخه علامه رشاد رحمه الله عليه هغه (مضحکه وجه تسميه) ښللې ده[3] له دغو يادونو سره سره به زه اوس د دغې افسانې په باب يو شمېر دلايل وړاندي کوم او ګران لوستونکي به وګوري چي دغه افسانوي روايت او (عاميانه اشتقاقونه) څومره له حقيقته ليري دي.

– لومړی دا چي د غوري پاچهانو په هغه لست کي چي علامه حبيبي په خپل کتاب (تاريخ مختصر افغانستان – ۱٦٦مخ) کي راوړی دئ، د سلطان بهرام په نامه څوک نسته. زما په ګومان د دغې افسانې طراحانو د غزنوي شاهانو د لړۍ پر يوه تن (بهرام شاه بن مسعود سوم) باندي ئې د (غوري) لقب ورزيات کړی دئ. دا امکان زه ځکه وارد بولم چي د پښتنو د بني اسرائيليت د نظريې د جوړولو په ترڅ کي ئې هم د اصفيا په اولاده کي د افغنه نوم ورځای

(۱) هروي – نعمت الله – مخزن افغاني: اردو ژباړه – ۴۳۵ مخ.
(۲) تاريخ سلطاني: ٦۹ مخ.
(۳) حيات افغاني: پښتو ژباړه – د تعليقاتو برخه – د پوهاند رشاد صاحب په قلم.

کړی دئ.

- د حضرت علي کرم الله وجهه شهادت په ۴۰ هجري قمري کي پېښ او سلطان معزالدين غوري د شپږمي هجري پېړۍ سړی دئ. د ده په اولاده کي سلطان بهرام نامي؟ ته د حضرت علي کرم الله وجهه له خوا د فرمان صادرېدل له تناقضه ډک روايت دئ. ځکه د حضرت علي د شهادت او د سلطان معزالدين د واکمنۍ تر منځ د شپږو پېړيو واټن پروت دئ. ګويا د اسلام څلرم خليفه تر خپل شهادت شپږ پېړۍ وروسته يو چا ته فرمان صادروي!.

- مخزن افغاني خو د متو او حسين د نکاح کېدلو وخت نه راښيي خو تاريخ سلطاني لکه وړاندي چي مو ولوستل په صراحت سره وايي چي دا پېښه په پنځمه هجري پېړۍ کي سوې ده. په داسي حال کي چي وليد بن عبدالملک په ۹٦ هـ ق کي مړ دئ او د حسين له کوره وتل او د کسي غره ته تلل بايد په لومړۍ هجري پېړۍ کي ښوول سوي واى. متو د قيس لمسۍ ده. قيس په ۴۰ يا ۴۱ هـ ق کي مړ دئ او په دې ډول خو اول د نيکه او لمسۍ تر منځ زماني فاصله (۴۵۰) کاله ده چي د عقل په حکم ممکنه نه ده. بله د حيرانتيا خبره دا ده چي حسين د لومړۍ هجري پېړۍ په پاى کي له کوره وتلی خو واده ئې درې پېړۍ وروسته کړی دئ. نه پوهېږم چي دا مسأله به څرنګه تشريح سي؟

- وايي شيخ بېټ په خپل وخت کي په تقوا او نېکي مشهور وو، د لور په ورکړه کي د نورو پښتنو په شان ډېر محتاط وو. د خېښۍ په وخت کي ورته د اصل و نسب مسألې زيات اهميت

درلود او له همدې امله ئې د حسين غوري د پلار و نيکه د معلومولو له پاره کاغ نومي دوړ ته له کسي غره څخه د غور تر لتو پوري د اوږده سفر ماموريت ورکړ. آيا د دغسي يو شخص څخه دا هيله کېداى سي چي د خپلي کورنۍ لمن دي په خپل لاس پورته کړي او پر لمسي باندي دي د (غل زوى) نوم کښېږدي؟ په پښتنو کي همدا اوس پر ناموس باندي د تېري او ناروا داغ جزا مرګ دئ. آيا دا خبره به د بېټ نيکه په وخت کي چي اسلام او پښتونولي تر نن سل چنده ټينګه وه، د يوه روحاني مقتدا په باب د منلو وړ وي چي خپله لور داسي يوه شخص ته په نکاح ورکړي چي د ده کورنۍ ته ئې پېغور اړولى وي؟ هيڅکله نه.

– د دې افسانې بل تناقض د (کاغ دوړ) مساله ده. که کاغ نامى په رشتيا سره په قوم (دوړ) وو، نو د دوړ قوم لومړى نيکه بايد تر بېټ نيکه دمخه يا ئې همعصر وي. په داسي حال کي چي د روايتي شجرو په روايت خو (دوړ) په (شيتک) کي شامل دي (نوري څانګي ئې تڼي او بنوڅي دي) شيتک د ککي زوى، هغه د کرلاڼ زوى او هغه د بېټ سره په يوه ليکه کي راغلى شخص ښوول سوى دئ. د پورتني روايت له مخي خو لمسي تر نيکه دمخه ژوند کاوه!

د دغو تناقضاتو حل په هغه چا اړه لري چي د غلجيو په باب پر دغه افسانوي روايت باندي ګروهمن وي.

غلجي څوک دي؟

د غلجيو د نامه په توضيح کي نننى پوهان د نوو څېړنو په روڼا

کي ټول په يوه خوله دي او هغه دا چي دا نوم غرزی (کوهزاد) دئ. د غرزي کلمه ورو ورو په غلجي اوښتني ده. د (زې) او (جيم) د اوښتون ډېر مثالونه سته (ژوند – زوند – جوند، ژبه – زبه، جبه، ژرنده – زرنده – جرنده). علامه حبيبي د توماس چک له خولې وايي چي په لرغونې باختري دري ژبه کي (گر – Gar) غره ته وايي او د آمو سيند د لوړي خوا د غرنيو سيمو آريايي اوسېدونکي (غرچه) نومېدل. غرڅه او غرڅني په ننی پښتو کي مروجي کلمې دي او د غره مېړونو ته وايي. غر د يوې لاحقې په توگه د پښتانه له نامه سره تړلې کلمه ده. عربو د غور پښتانه پاچهان (ملوک الجبال) يعني (د غرونو شاهان) بلل. د غزنوي دربار مشهور مديحه ويونکی شاعر ابوالقاسم فردوسي په خپل تاريخي شهکار (شهنامه) کي د زابل په غرو کي د افغانانو د يو مشر او پهلوان اوږد داستان لري. دا مشر (کک کوهزاد) نومېدی، چي په قوي احتمال سره ئې (غرزی کک، غلجی کک) بللای سو. د شهنامې د ملحقاتو روايت داسي دئ:

چنـين گفـت دهقـان دانـش پـژوه
مـر ايـن داسـتان راز پيـشين گـروه
کــه نزديــک زابــل بــسه روزه راه
بيــک ســوی او دشــت خرگــاه بــود
دگــر دشــت، زی هنــدوان راه بــود
نشــسته درآن دشــت بــسيار کــوچ
زاوغــان و لا چــين و کُــرد و بلــوچ

یکـــی قلعــه بــالای آن کــوه بــود
کـه‌آی حـصن و از مـردم انبـوه بـود
مــر آن حــصن را نــام مربــاد بــود
ازو جـــان نـــابخردان شـــاد بـــود
بدژ در یکی بد کنش جای داشت
کـه در رزم بـا اژدهـا پـای داشـت
نـژادش زاوغـان سـپاهش هـزار
همـه نـاوک انـداز و ژوبـین گـزار
بیـالا بلنـد و بــه پیکـر سـتبر
بـه حملـه چـو شیر و بـه پیکـار ببـر
دورانـــش بماننـــد ران پیـــل
گــه رزم جوشــان تــر از رود نیـل
بـه نیرو جـد اکـر دی از کـوه کمـر
گریـــزان ز رزمــش بــدی شـیر نــر
چـو پیکـار جـستی زمـردان مـرد
زمــردان بــه اوردی از گـــرز گـــرد
ورا نـــام بـــودی کـــک کـــوهزاد
بگیتــی بــسی رزم بــودش بــه یــاد
هـزار و صـد و هـژده اش سـال بـود
بـــسی بـــیم ازو در دل زال بـــود[1]

---

(۱) کهزاد – احمدعلي – افغانستان در شاهنامه: ۲۸٦ – ۲۸۹ مخونه، کابل – ۱۳۵۵ش.

د ارواښاد استاد احمدعلي کهزاد په نظر د (مرباد) غر په فراه کي واقع دئ او "که نزدیک زابل بسه روزه راه" داسي تعبیروي چي زابل یوه پراخه سیمه ده او په دې ځای کي له زابل څخه مراد د هیلمند او ارغنداو غاړي دي. نوموړی استاد زیاتوي: "دشت خرگاه عبارت از سرزمین پهناوریست که علی العموم کوچی ها در آن مستقر بودند و خیمه ها و غژدی ها و خرگاه های خود را در آن پهن دشت بر پا می نمودند. راهی که بطرف هندوان رفته بود، امکان دارد که از طرف جنوب در راه قندهار و چمن و کویته جانب (هند) میرفته، ولی امکان دیگر هم موجود است که راه مذکور از طریق قندهار و غزنه به مرکز کابلستان که در آن وقت حصهٔ زیاد آن پیروان هندوئیزم بودند، کشیده شده باشد"[۱].

د (دشت خرگاه) موقعیت موږ ته دا راښیي چي دا دښت د اوسني زابل و غزني له پراخو دښتو سره څرمه پروت وو او تر دا نن پوري لا هم د غلجي کوچیانو کږدۍ پکښې پلني وي. د شهنامې د روایت له مخي (کک کوهزاد) افغان وو. په دې باب موږ یو شمېر نور بیتونه هم لرو چي د کک افغانیت (پښتونوالی) ځني څرگندېږي. فردوسي د رستم نکل کوي او وايي چي نوموړی یوه ورځ (بازرگاه) ته ځي او د لارویانو له خولې د (کک کوهزاد) د غښتلتوب بیان داسي اوري:

---

(۱) هماغه اثر: ۲۸۷ مخ.

یکی گفت ای نامور پهلوان
دل کارزار و خرد را روان
نهنگ دمانست و شیر ژیان
به نیروی او کس نبسته میان
نژادش زاوغان سپاهش بلوچ
ابر دشت خرگاه بگزیده کوچ

کک کوهزاد اژدهای نر است
زگرشسپ و ار سام جنگی تر است

دگر آنکه در کوه با آن دلیر
هزاران جنگی همه همچو شیر
به مردی فزونند هر یک زکک
بود کک زپیکار ایشان سبک
هزاران سواران افغان گروه
زلاچین دلیران ابر گرد کوه

رستم چي دا بیان اوري له خښمه سره تاوېږي او قسم خوري چي د کک چاره به کوي:

ندارم درنگ امشب ایدر زکین
مگر سوی اوغان و خرگه زمین

سوی دشت خرگاه تازیم زود
زافغان و لاچین برآریم دود

زه نه غواړم د شهنامې ټول داستان دلته رانقل کړم. مقصد مي دا دئ چي (کک کوهزاد) د شهنامې په استناد افغان – اوغان وو، د (دشت خرگاه) پښتانه ئې عزیزان ول او په لښکر کي ئې په زرو (زرگونو) افغانان شامل ول. (کک) چي افغان سو نو په یقین سره ویلای سو چي د (کوهزاد) لقب همدغه (غرزی) دئ چي وروسته غلزی – غلجی – خلجی سوی دئ. د (اک – ak) لاحقه په نورو پښتني قومونو کي هم سته لکه ختک، شیتک، هوتک، اڅک، بارک او نور.

د روایتي شجرو له مخي غرزی = غلجی د بیټ نیکه د لور (بي بي متو) زوی گڼل سوی او د ژوند زمانه ئې تر اسلام وروسته ختونه دي په داسي حال کي چي د همدې شخص بیان د شهنامې په استناد تر صدراسلام ډېر وړاندي په فولکلوریکو داستانو کي ځای نیولی دئ او دې خبري ته مو باید پام وي چي فولکلوریک داستانونه که د عقل و درایت ملاتړ وگټي نو بیا د ثقه اسنادو ځای نیولای سي. روایتي شجرو چي د غلجي په اولاد کي د توران، بولر، بارو، بابو، درخی ... نومونه راوړي دي، په خپله د دې شاهدي ورکوي چي دا نومونه تر اسلام ډېر وړاندي لرغوني نومونه دي.

نسبي شجرو غلجي قبایل په (وصلي افاغنه) کي راوستي دي. د دې له پاره چي د دې مطلب اساس ښه څرگند سي، لازمه ده چي پر دغه برخه یو څه ورغېږم.

اصل و وصل:

قبيلې او قومونه د انسانانو لوی لوی جمعيتونه دي او د جوړښت جريان ئې يوه ډېره اوږده زمانه نيسي. چې د پيل ټکی معلومول ئې يو څه مشکل کار دئ. يوه شخص ته د لويو قومونو د مبداء رسول زياتره له علمي معيارو سره سر نه خوري. پښتانه چې خپله نسبي شجره بيانوي، وايي پلانی د پلاني زوی د پلاني لمسی د پلاني کړوسی د پلاني کوسی د پلاني کودی ... او بالاخره د پای ټکی ئې يوې لويي ټولۍ (پوپل، اڅک، اپرېدي، ...) ته رسوي. تر لويي قبيلې پوري د نسب سلسله د افرادو له لاري بشپړېږي. د روايتي شجرو تېروتنه دا ده چې دغه لويي قبيلې يا قومونه ئې د شخص په توګه منلي دي او داسي ئې انګېرلې ده چې ګويا پوپل، خټک، اڅک، اپرېدي ... اشخاص دي په داسي حال کي چې هغه اشخاص نه بلکي د افرادو لويي ايتنيکي مجوعې دي چې ټوله بيا د (پښتون) په نامه په يوه لوی واحد کي د ملي يووالي درجې ته رسېدلي دي. او لکه وړاندي چې مي وويل د دغو لويو ايتنيکي واحدونو جوړېدل د خورا ډېري اوږدې زمانې محصول دئ. د پښتنو په دا اوسنۍ سيمه کي د تاريخي حوادثو له مخي څوک دا اټکل کولای سي چې دلته په خورا لرغونې زمانه کي د انسانانو يوه ټولۍ د (ملي توحيد) يوې داسي مرحلې ته رسېدلې وه چې نوري ټولۍ او جمعيتونه ئې ځان ته راجذبولای او په ځان کي منحلولای سوای. د دغه جذب او انحلال مفهوم په روايتي شجرو کي د (وصل) يا (وصلي) په نامه بيان سوی دئ. وصل او ادغام يوه داسي

عملیه ده چې مثالونه ئې د نړۍ په نورو قومونو کې هم موندل کېږي. د استاد محمدانور نومیالي په عقیده: "... په لرغوني تاریخ کې دلته یو شمېر لومړنۍ قبیلې ډېري وختې د ایتنیکي جوړښت یا تکوین یو پاخه او په ځان پوره قبیلوي نظام ته رسېدلي دي. بیا نو د دغه نظام د انضباطي او انتظامي ارزښتونو له برکته چې په خپل وخت کې ئې زیاتې اجتماعي او اقتصادي ښېګڼې درلودې، په لیري او نژدې ګاونډیتوب کې ئې هر څوک ځان ته راجلبوله او په دوی ورګډېدله. د ظلمونو له مرکز څخه فراره او د شرقي استبداد له دولتو څخه بېزاره پرګنې چې د دوی په ګاونډیتوب کې ئې پناه موندله، د دوی د ژوند لاره ئې غوره کوله"[1]. پر (فراره او بېزاره پرګنو) سربېره له نظامي فتوحاتو سره سم ځیني مهاجم جمعیتونه او افراد هم په نیول سویو سیمو کې د تل له پاره مېشته سوي دي چې د اسلام له خپرېدو وروسته په پښتنو کې د عربي عناصرو منحلېدل ئې ښه مثال کېدلای سي. دغو عناصرو چې اوس د پښتنو ستانه دي، خپله ژبه او کلتور سره له دې چې د مذهبي تقدس ملاتړ هم ورسره ملګری وو له لاسه ورکړی دئ. په کندهار کې یو شمېر سپېڅلي پښتانه همدا نن ځانونه (تاجک) بولي او ځیني ئې (بلوڅ). خو نه د یوه تاجکي زده نه د بل بلوڅي او نه ئې راشه درشه د تاجک و بلوڅ ده.

کله چې څوک په پښتنو کې د (وصل) عملیه ګوري نو ویني چې یو وخت هفتلیان – اپتلان د دې سیمي له بومي اوسېدونکو

---

(۱)نومیالی –محمدانور –د پښتنو د ټولنیز تاریخ مبادي: ۳۰ مخ –مسکو –۱۹۹۰م.

(پکتهانو) سره یو ځای سوي او (ابدالیان و غلجیان) ترې جوړ سوي دي[۱]. بل وخت د سامي توکم ځینو قبیلو خپله بقا له پښتنو سره په یو ځای کېدلو کي موندلې ده او ځانونه ئې پکښې منحل کړي دي او بل وخت بیا د منځنۍ اسیا د پراخو سیمو اوسېدونکو ساکانو خپل هر څه له خپلو ګاونډیو پکتهانو سره ګډ کړي دي. د همدغو طبیعي عملیو د څېړلو په نتیجه کي ننني پوهانو داسي انګېرلې چي د پښتني ټولني د جوړښت مهم توکي (سلیمانیان، ساکان او سامیان) دي[۲]. د سړې سینې خبره دا ده چي د دې ټولو عناصرو نخښي د پښتنو په سره یو موټي ترکیب کي موندل کېدلای سي. لرغونو کتابو او د هغو په پیروۍ ځینو ننیو څېړونکو چي د دغه ادغام او وصل ځیني نخښي په پښتنو کي موندلي دي، د دې پر ځای چي د وصل د عملیې څرنګوالی دي ئې څېړلی وي ټول پښتانه ئې هغو ته منسوب کړي دي. همدا علت دئ چي ځینو څېړونکو پښتانه بني اسرائیل بللي، ځینو تاتار او ځینو منګولیان و...

د (وصل) له طبیعي عملیې څخه د سیاسي واکداریو او ملاحظاتو په ګټه ناروا استفادې هم سوي دي او د دې پر ځای چي دغه عملیې ته د یوې عیني او عادي واقعې په توګه کتل سوي وای، د یوه قوم د تذلیل او د بل د تجلیل له پاره کار ترې اخیستل سوی دئ[۳].

---

(۱) حبیبي – تاریخ مختصر افغانستان: ۷۵ مخ.

(۲) شینواری – دوست – پښتانه څوک دي؟: ٦ – ۳۲ مخونه – پېښور – ۱۹۹۸م.

(۳) د (اصل و وصل) په برخه کي چي ما په ډېوه مجله کي کوم استنتاجونه بیان کړي دي، پر هغو مي نوې کتنه کړې ده چي تاسي وړاندي ولوستل.

مور ته منسوب قومونه تر نورو لرغوني دي:

شرقي ملتونه د قومي لرغونتوب مسالې ته اهميت ورکوي. په دې بحث کې له لرغونتوب څخه زما هدف دا نه دئ چې ګویا لرغوني قومونه پر نالرغونو لوړ دي یا دا د قومونو له پاره یو امتیاز دئ. دا د بشري انکشاف یوه غیر ارادي عملیه ده چې ځیني انساني ټولۍ وړاندي او ځیني وروسته د قوم درجې ته ورسېږي. زما مقصد د ځینو هغو تاریخي حقایقو بیانول دي چې په پخوانیو کتابو کې له پامه اچول سوي ول. له دغو تاریخي حقایقو څخه یو هم د مورني اصالت په دوران کې د قبیلو او قومونو منځ ته راتګ او د مور نامه ته د هغو منسوبېدل دي.

د نړۍ په تاریخ کې داسي شواهد موندلای سو چې د ځینو بشري ټولیو جوړښت د مور په نامه پیل سوی وي او د نامه ریښه ئې د میندو له نومو سره تړلې وي. دا د بشري انکشاف او تکامل هغه پړاو دئ چې د ټولني د اقتصادي او ټولنیزو چارو په سر ته رسولو او پرمختیا کې د ښځو رول تر نارینه زیات وي. کله چې د اقتصادي او اجتماعي ودې له امله په ټولنه کې د نارینه غلبه ټینګه سوه، دلته نو د نسب نوم هم د مور له نامه رابېل او په پلار پوري وتړل سو.

په پښتنو کوچیانو کې نن ورځ لا هم د ورځنیو چارو په تر سره کولو کې د ښځو نقش تر نارینه ډېر دئ. د کډو بارول او اړول، د مېږو پالنه و روزنه، د غوړو و کوچو او وړیو تولیدول او د کوچیاني ژوند نوري اړوندي چاري د ښځو مسئولیتونه او وظایف دي. د بشري و طبیعي حوادثو په وړاندي د قبیلې دفاع د نارینه وو وجایب

دي. په پښتني قبيلو کي چي ځيني ئې د مور يا ښځو نامه ته منسوبې دي، د دې حقيقت ښکارندوی دي چي ګويا د دغو قبيلو د جوړښت پيلامه د بشري تکامل په هغه دوره اړه لري چي په هغې کي د مور يا ښځي نقش تر پلار يا نارينه زيات وو. له قراينو څخه داسي ښکاري چي د دغو قبيلو نومونه د اسلام د مقدس دين تر راتګ ډېر وړاندي په لرغونو زمانو کي وضع سوي دي خو د نامه توضيح و تحليل او پر هغو باندي د نتايجو بنا کول ئې په هغه دوران کي سر ته رسېدلي دي چي په ټولنه کي د نارينه بابايي (غلبه) ټينګه وه. د دغسي غلبې په وخت کي د ښځي د موقف د ټيټېدلو له پاره هر راز جواز سته او دغه علت دئ چي د مور نامه ته منسوبو قبيلو د توهين و سپکاوۍ ډېري څپېړي خوړلي دي. د دې انتساب اغېزه دومره ستره ده چي د پښتو نوميالي شاعر خوشحال خټک (۱۰۲۲ – ۱۱۰۰ هـ ق) له خپلي خانۍ، دبدبې، علمي سويې سره سره ځان حقير ګڼي ځکه چي قبيله ئې (سباکۍ انا) ته منسوبه بلل سوې ده. دی وايي:

که د واړو پښــتنو راته تسليم دی
زه خو بيا د سباکۍ انا خښتک يم

په پښتنو کي له متيزيو پر ته نور خېلونه هم سته چي د ښځو نامه ته منسوب دي. د خښي ابن کند ابن خرښبون په اولاده کي د کمال نامي دوې ښځي وې چي دواړو ته يې (انۍ) ويله. مشره انۍ او کشره انۍ. د يوسفزو دوه مشهور خېلونه مشرانزي او کشرانزي

همدې دوو ښځو ته منسوب دي[۱] په ملېزیو کې د اکوزیو دوه ښاخه (راڼي زي او کورا) د میندو په نامه (راڼۍ او کورا) مشهور دي (راڼي زي په اتمانخېلو ګډېږي). د اپرېدو زخه خېل (زخۍ انا) ته منسوب دي[۲].

په پښتني قبیلو کې د لرغونیت اندازه د دوی د نومونو له څرنګوالي څخه هم اټکلېدلای سي. استاد نومیالی هغه قومونه چې د نامه "له کلماتو څخه ئې هیڅ تاریخي دلالت نه راوزي" د جامد قبیلوي نوم او هغه چې د نامه له کلماتو څخه یې "د نسبي سلسلې تاریخي دلالت ... څرګندېږي" د مشتق قبیلوي نوم په نامه بللي دي[۳]. په جامدو نومو کې کاکړ، هوتک، ځاځي، ماکو، اندړ، وردګ او نور راتلای سي او په مشتق نومو کې محمدزي، علي خېل، احمدزي او نور یادولای سو. د جامدو نومو قومونه تر مشتقو لرغوني دي. ژبنی دلیل ئې دا دئ چې په نامه کې ئې د اسلامي نومو او عربي ژبي اغېزه نه لیدله کېږي او "د ټولنپوهني له پلوه ئې دلیل دا دئ چې دا د هغې دورې نسبي نومونه دي چې هغه وخت لا د میراث مؤسسه نه ده غښتلې سوې او هیڅ داسي اړتیا نسته چې خلک د (زي) او (خېل) غوندي مشتقي لاحقې په خپلو نسبي نومونو کې زیاتي کړي او د پلار د خوا تناسلي رابطه د میراث په خاطر ژوندۍ وساتي".

---

(۱) حافظ – رحمت خان – خلاصة الانساب: ۱۱۲ مخ.
(۲) د هجري یاد: د مقالو مجموعه – ۱۰۹ مخ.
(۳) نومیالی – د پښتنو د ټولنیز تاریخ مبادي: ۴۷ مخ.

خلجي او غلجي:

له دريمي او څلرمي هجري پيړۍ را په هيسته په زياترو ليکلو آثارو کي د (خلجي) په بڼه د (غلجي) قوم ناسم تلفظ او ليکنه ليدله کېږي او د دغه ناسم تلفظ پر بنسټ د دغه قوم په باب داسي نظريات څرګند سوي دي چي ګويا (خلجيان) له لويه سره تورکي الاصل قبايل دي او زابلستان ته تر لېږدېدلو وروسته ئې د دغه ځای له اوسېدونکو سره د ګډ ژوند په نتيجه کي خپله ژبه و کلتور له لاسه ورکړی او (غلجيان) سوي دي. خلجيانو د اوومي پيړۍ له پيل څخه په هندوستان کي درنه امپراتوري جوړه کړې وه چي څه دپاسه درې نيم سوه کاله ئې دوام موندلی وو. د دغه درنې پاچهۍ په باب کورنيو او بهرنيو څېړونکو ښايسته ډېري ليکني کړي دي او په ځينو کي ئې د دوی تورکي والي ته اشارې هم سته. زموږ مشرانو ليکوالو په خپلو مستندو څېړونکو سره دا خبره سپينه کړې ده چي (خلجيان) او (غلجيان) يو قوم او د تورکي والي نسبت ئې ناسم دئ. زه به په دې برخه کي د ارواښاد علامه حبيبي د هغې څېړني لنډيز او ترجمه تيمناً رانقل کړم چي زما سره ئې همدا اوس انګرېزي متن سته او (Khaljies are Afghans) نومېږي[۱]. تر کومه ځايه چي ما ته معلومه ده ارواښاد علامه په دې برخه کي د (اصل خلجيان افغاني، رفع اشتباه دربارۀ ايشان) په نامه يوه څېړنه لري چي په ۱۳۴۹ش کال په تهران کي چاپ

---

(۱) د دغي ليکني کاپي ما ته ښاغلي سليمي کندهاري راکړې ده چي ورڅخه ممنون يم. د دې رسالې د دوهم چاپ پر وخت سليمي صاحب وفات سوی دئ (هوتک).

سوې ده[۱]. دغه راز ئې په (پښتو و لویکان غزنه) او (د پښتو ادبیاتو تاریخ – دوهم ټوک) کې هم پر دغه موضوع باندې رڼا اچولې ده.

اروابناد علامه حبیبي په نوموړې مقاله کې لیکي: "په ۱۹۳۹م کال د انډین هسټري کانګرس په غونډه کې یوه وینا وال څرګنده کړه چې خلجیان تورکان نه وه د ده څېړنه د کانګرس په خپرونو کې چاپ سوې هم وه. تر ده دمخه اډوارډ توماس (Edward Thomas) په خپله مقاله کې چې (د ډیلي د پښتنو پاچهانو پبلیک) نومېږي او په ۱۸۷۱م کې ئې په لندن کې خپره کړې وه ویلي وو چې له ۱۱۹۳م څخه تر ۱۵۵۴م پوري د ډیلي سلطانان افغان پښتانه پاچهان ول. سرولزلي هیګ (Sir Wolseley Haig) هم د کمبرج هسټري آف انډیا په دریم ټوک – چاپ – ۱۹۲۸م کې د (تورک و افغانان په هندوستان کې) تر نامه لاندي ویلي چې خلجیان افغانانو ته منسوب دي او زیاتوي چې دوی هغه تورکان ول چې افغاني دود و عادت ئې اخیستی وو او د افغانستان د ګرمسېر په سیمه کې اوسېدل[۲]. اروابناد د طبقات ناصري د مؤلف قاضي منهاج سراج له خولې وایي: "له ٦۰۰ هجري را وروسته څه دپاسه پنځلسو سترو خلجیو واکمنانو پر هندوستان واکمني چلوله او په شمالي هند او د بنګال د شمال په لوړو سیمو کې ئې

(۱) خپل – هارون – آفریده های مهجور علامه حبیبي – ۳۲ مخ – کابل – ۱۳٦۷ش.
(۲) تر دې وروسته چې د خلجیانو په باب د اروابناد حبیبي خبره رانقلېږي، لوستونکي دې پوه وي دا د هغې مقالې محتویات دي چې وړاندي مې یاده کړه.

خراساني او اسلامي ثقافت خپراوه. خلجيان يو ځل بيا له ٦٨٩ څخه تر ۷۲۰ هـ ق پورې د ډيلي واکمنان سول. دا واکمنان د افغانستان غلجيان ول".

اروانښاد حبيبي د محمدقاسم فرشته هغه حکم ته د شک په سترګه ګوري چې د طبقات اکبري د مولف نظام الدين احمد بخشي هروي له خولې ئې بيان کړی او ويلي ئې دي چې خلجيان د چنګېزخان د زوم خليج خان (قليچ خان – م. هـ) اولاده ده او ليکي: "له تاريخي اسنادو څخه څرګندېږي چې خلجيان يا غلجيان تر چنګېز درې پېړۍ وړاندي په زابلستان کي اوسېدل. د حدودالعالم ناڅرګند مولف په ۳۷۲هـ کي وايي چې په غزنه او شاوخوا کي ئې ... د خلج تَرکان (Taraks of Khalj) اوسي. دوی کوچي خلک دي او د پسو ډېري رمې لري. د خلج د دغو تَرکانو يو زيات شمېر په بلخ، تخارستان او ګوزګانان کي هم ليدل سوي دي ... منهاج سراج يو ځل بيا ثابتوي چې خلجيانو تر چنګېز او د هغه تر زوم ډېر دمخه پر هندوستان باندي واکمني کوله او د امپراتورۍ حدود ئې د شمالي بنګال تر لوړو سيمو پوري رسېدل. د ده د کتاب شلم فصل په بشپړه توګه د دغو خلکو بيان ته وقف سوی دئ. دی زياتوي چې خلجيان غزني ته نژدې په ګرمسېر او غور کي اوسېدل، مګر د دوی د تورکوالي په باب ئې هيڅ نه دي ويلي. له بلي خوا دی نور تورکي واکمنان په واضح ډول د تورک اولاده بولي".

اروانښاد حبيبي زياتوي: "خلج چې د خطاطانو له خوا د خَلُخ

په شکل اړول سوی دئ، د (حدودالعالم) تر ترتيبولو ډېر وړاندي د جغرافيه ليکونکو په منځ کي يوه ښه پېژندل سوې کلمه وه. ابن خرداذبه (۲۳۰ – ۲۳۴هـ) هم د (خلجيه) په باب ږغېږي. دی دا خبره مني چي د خَلج (Khalj) او خَلُخ (Khallukh) تر منځ توپير سته او ورپسې زياتوي: د خرلخ (خلخ) د ژمي د موسم تورکي اوسېدونکي طراز (Taraz) ته نژدې دي. دوی ته ورڅرمه د خلج (خلجيه) څرځايونه پراته دي. دغه بيان ثابتوي چي د هغه وخت د خلج کوچي قبايل له نني عادت سره سم د کال په ساړه موسم کي تودو سيمو ته لېږدېدل. ابن خرداذبه دغه سيمي جرميه بللي دي (بلاذري او منهاج سراج ئې جروم بولي). ابن خرداذبه ليکي چي د دوی ژمني څرځايونه د اکسوس سيند پر دې غاړه پراته دي. ځيني کوچي قبايل اوس هم دغو سيمو ته ځي".

علامه حبيبي د يوه بل جغرافيه ليکونکي، ابراهيم ابن محمد اصطخري (۳۴۰ هـ حدود) له خولې ليکي: "خلج د اتراکو يوه څانگه (Clan) ده. (اتراک په غالب گومان سره د تَرَک Tarak جمع ده)[(۱)] ... دوی د پسونو لويي رمې لري او ژبه و پوښاک ئې تورکو ته ورته دي". علامه زياتوي چي خلج و افغان تل يو ځای سره ياد سوي او د دوی سيمه، ريښه او نژاد هم مشترک ښودل سوی دئ. د عبدالجبار عتبي زوی ابو نصر محمد (۴۱۴هـ) د سبکتگين د فتوحاتو په ترڅ کي ليکي: "افغان او خلج د

---

(۱) د غربي ژبي د اصولو له مخي اتراک د افلاک پر وزن د ترک (د لومړي او دوهم زور) جمع کېدلای سي.

سبکتگین امر ومانه او اکثراً د ده له لښکرو سره مله ول".

ابن الاثیر هم دغه پېښه په عین شکل بیان کړې ده. علامه حبیبي په خپله مقاله کي دا هم وايي: "په دې ډول خلجیان او غلجیان د هغو تورکانو یا (غز) اولاده نه ده چي په اسلامي دوره کي خراسان ته راغلي دي، بلکي د آرین نژاد هغه هفتالیتس دي چي د سپینو هونانو په نامه مشهور او په تخارستان او زابل کي اوسېدل. د دوی اخلاف د زابل اوسني غلجي قبایل (کوچي – کوشي) دي". اروابښاد علامه وروسته د غلجي، د بدخشان د سیمي په ژبه کي د غلچه – غرچه کلمات څېړي او په دري ادب کي د هغو لرغوني مثالونه راوړي او ورپسې زیاتوي: "محمد کاشغري (۴٦٦ هـ) چي په خپله هم تورک وو، وايي: په ترکمنو غزانو کي څلېرویشت قبیلې سته خو دوې خلجیه قبیلې چي د تورکانو په شان ښکاري، تورک نه دي. دغه تورکي تاریخ پوه له تورکو سره د خلج د نامه له ګډولو څخه ډډه کوي ... منهاج سراج چي د خراسان اوسېدونکی او د دغي سیمي او دغه راز په هند کي د تورکي واکمنانو په چارو ښه پوره خبره دئ، تل تورکان د تورک په نامه او خلجیه د خلجیانو په نامه یادوي". هندوستانی مورخ ضیاء برنی (۷۵۸هـ) په خپل کتاب تاریخ فېروزشاهي په یوه بېل فصل کي وايي: "... کله چي ملک جلال الدین خلجی د ډېلي پر تخت کښېنوست، پر خلکو درنه تمامه سوه. ځکه چي خلجیان تورکان نه ول". اروابښاد لوی استاد حبیبي وروسته د خوشحال خان هغه بیت راوړي چي د هند په پاچهانو کي ئې سلطان جلال الدین (د ولایت غلجی) بللی

دئ:

بیا سلطان جلال الدین پر سریر کښېناست
چي په اصـــــــل کي غلـــجی د ولایت و

(پښتنو د خیبر په ها سیمه د ولایت په نامه بلله). او ورپسې د تورک او تَرک د دوو کلمو تر منځ د اشتباه موضوع څېړي او لیکي: "خلجیان پښتو ویونکي تَرک (Tarak) وو نه تورک (Turk) د دغو دوو کلمو تر منځ مغالطه د اسلامي دورې له پیل څخه راشروع سوه".

لکه لوی استاد چي اشاره کړې، زما(هوتک) په نظر هم څرنګه چي په عربي الفبې کي (Tarak) او (Turk) دواړه د (ترک) په شکل لیکل کېږي. د اِعراب نه سته والي د دغو دوو کلمو تر منځ مغالطه پېښه کړې ده او ورپسې نو د خلجیانو د تورک والي خبري رامنځته سوي دي. د لوی استاد د لیکني له مخي "د بکران زوی محمد په ٦٠٠ هجري قمري کي لیکي "تَرک (Taraks) خلجیان له خَلُخ (Khalukh) څخه زابلستان ته وکوچېدل. دوی د غزنین په اوارو دښتو کي میشته سول. د تودې هوا له امله ئې رنګونه واوښتل. ژبه ئې هم بدله سوه..."

پورتنی رانقل سوی روایت د محمد بن نجیب بکران دئ چي په خپل اثر جهان نامه کي ئې راوړی دئ. جهان نامه ئې په ٦٠٥ هجري کي کښلې ده[1] د جهان نامې دغه روایت د ځینو افغاني څېړونکو پر لیکنو هم اثر کړی دئ چا ئې په تایید چا ئې په تردید

---

(١) تړی – دوکتور حبیب الله – پښتانه – ٨١ مخ – پېښور – ١٩٩٩م.

کي ليکني کړي دي له هغو څخه يو هم اروابناد مير محمدصديق فرهنګ دئ. نوموړی په خپل وروستي کتاب (افغانستان در پنج قرن اخير) د غلجيو په بحث کي ليکي: "يک تعداد از ايشان (پشتونها – م. هوتک) در سدهٔ دوازدهم ميلادی در جزء اردوی سلطان محمد غوری به ان سرزمين (هند – هوتک) داخل شده در آنجا اقامت اختيار نمودند". او ورپسې زياتوي: "در اين زمان يکی از سران ايشان بنام جلال الدين در سال ۱۲۹۰م بالقب فيروزشاه بر تخت بادشاهی دهلی جلوس نمود و سلسلهٔ را که در تاريخ بنام خلجيان معروف است، بنياد نهاد"[۱]. له دې عبارتو څخه داسي ښکاري چي د اروابناد فرهنګ په نظر خلجيان (پښتانه) دي. د خلجي کلمې تر تحليل وروسته نوموړی وايي: "... امابعد در ضمن شرح تهاجمات مسلمانان به هند، کلمهٔ خلجی ملازم کلمهٔ افغان ګرديد". تر دې ځايه د اروابناد فرهنګ خبري ظاهراً سمي ښکاري خو وروسته ډېره ناسمه نتيجه څني راباسي. دی ليکي: "پس از سقوط دولت خلجی در دهلی و شعبهٔ ديګر آن در مالوه اين کلمه در هند از رواج افتاد و به جای آن در خراسان در قبيله ای بنام غلجی ظهور کرد که يکی از شاخه های مهم ملت پشتون يا افغان بود"[۲]. (پر کلماتو تاکيد زما دئ. م. هوتک). د اروابناد فرهنګ په نظر د غلجي قبيله په هند کي د خلجيانو د سلطنت تر ړنګېدو

(۱) فرهنګ – مير محمدصديق – افغانستان در پنج قرن اخير – اول جلد – ۳۷ – ۳۸ مخونه.

(۲) هماغه اثر: ۳۸ مخ.

وروسته (۱۳۱٦م) په خراسان! کي منځته راغلې ده. وروسته نو نوموړی مرحوم د غلجیو د نامه په باب د (غلزوی) افسانوي وجه تسمیه رانقلوي او لیکي: "حکایت بالا به اغلب احتمال بطور کنایه بیانگر این واقعیت تاریخی است که غلجی ها یک شاخهٔ دخیل پشتون ها می باشند یعنی شاخه ای که در بدو امر جزء ملت دیگر بوده اما در اثر آمیزش با پشتونها زبان و رسوم آنها را فرا گرفته و در آن جذب شده اس"[1] (پر کلماتو تاکید زما دئ – م. هوتک).
د نقل پر وروستۍ برخه باندي د محمد بن نجیب بکران د جهان نامې اغېزه پرته ده. خو دا چي د غلجیو (دخیلوالی) ئې یو تاریخي واقعیت بللی او په لومړي سر کي ئې دا قبیله د یوه بل ملت جزء بللې ده په یو څه شننه ارزي. دی وایي د غلجیو قبیله د خلجیانو د دولت تر سقوط وروسته په خراسان کي منځ ته راغله. له (خراسان) څخه د ده مطلب د غزني شاوخوا سیمي دي ځکه دې خبري ته ئې په ٦۴ مخ کي هم اشاره کړې ده. ګویا د خلجیو د سلطنت د ړنګېدو پر وخت د غزني په شاوخوا کي پښتون اولس موجود وو. دغو خلجیو له هغو سره تر ګډون وروسته د هغوی ژبه او دودونه زده کړل او په هغوی کي جذب سول. پوښتنه دا ده چي په دغه اولس کي د پښتون قام کومي قبیلې موجودي وې؟ د دغي پوښتني جواب زموږ یوه درانه استاد دوکتور حبیب الله تږي ورکړی دئ چي وروسته به ئې ولولی. اروابناد فرهنګ تاریخي حقایق د کلماتو په پوښ کي سره ژوولي او تحریف کړي دي.

---

(۱) هماغه اثر: ۳۸ مخ.

حقیقت دا دئ چي د هند خلجي واکمنان همدغه غلجي پښتانه ول چي له خپلي پلرنۍ سیمي (نننی افغانستان) څخه هند ته تللي او هورې ئې درنه پاچهي جوړه کړې وه. نه دا چي غلجي پښتانه د خلجیانو تر سلطنت وروسته په خراسان کي منځ ته راغلل. ما ته داسي ځرګنده سوه چي ارواښاد فرهنګ د خلجیو او غلجیو تر منځ د تساوي نخښه ایښې او منلې ئې ده خو و دغه مساوات ته ئې معکوسه معادله تړلې ده او همدغه ځای دئ چي لوستونکي د پښتنو په باب د ده پر خلوص نیت باندي شکمن کوي.

لکه وړاندي چي مو اشاره ورته وکړه د جهان نامې هغه حکم ته چي وايي "خلجیان اصلاً تورکان ول زابلستان ته ولېږدېدل. هلته مېشته سول او خپله ژبه او عادات ئې کسب کړل او پښتانه غلجیان ترې جوړ شول"، ښاغلي پوهاند دوکتور تږي صاحب ډېره معقول او پر ځای جواب ورکړی دئ. دی لیکي: "... د خلجیانو د مهاجرت او په زابلستان کي د هغوی د منحلېدو پېښه طبعاً له ٦٥٠ هجري نه پخوا شوې ده (ځکه جهان نامه په همدې کال لیکل سوې ده – هوتک). د جهان نامې له متن نه دا هم په صراحت ښکاري چي د دغو مهاجرو څېره او ژبه د جهان نامې د لیکني له وخت نه پخوا بدله شوې او ژبه يې هم له دې نه وړاندي بله شوې وه ... که څوک د جهان نامې خبره مني هغه به ضرور دا هم مني چي ترک خلجیان د شپږمې پېړۍ له اواخرو نه ډېر پخوا زابلستان ته لېږدېدلي دي ... او کوم څېړونکي چي وايي ترکي خلجیان د زابلستان په ځايي خلکو کي منحل شوي او په نهایت کي په پښتنو

غلجيان بدل شوي دي هغوی په حقيقت کي دا خبره تصديقوي چي لږ تر لږه د دوهمي او دريمي هجري پېړۍ په حدودو کي د زابلستان ځايي اوسېدونکي پښتانه وو ... له بلي خوا بيا (دغه کسان) وايي چي پښتنو په ۱۴ او ۱۵ پېړۍ کي د غزني سطح مرتفع اشغال کړه". پوهاند تړی صاحب د دغو دوو خبرو تر بيانولو وروسته وايي: "له دې دوو خبرو نه يوه هرومرو غلطه ده. خو دا چي کومه يې غلطه ده؟ د دې سپينول هغه چا ته ور په غاړه دي چي وايي ترک خلجيان د زابلستان په ځايي خلکو کي منحل شوي او پښتانه غلځيان ترې جوړ شوي دي"[1].

*****

زما په نظر د پښتنو د اصل و نسب د هغوی د قبيلو او قومونو او دغه راز د هغوی د روايتي شجرو په باب د وروستيو کلونو څېړنو چي زما ليکنه ئې يوه کړۍ ده دغو څو موضوعګانو ته د پای ټکي ايښي دي:

– د پښتنو د ساميت نظريه پر علمي اساس ولاړه نظريه نه ده. پښتانه اريايي الاصل قوم دئ. که د سامي نژاد ځيني ګروپونه او افراد د تاريخ په بېلابېلو پړاوونو کي ورسره يو ځای سوي او پکښي منحل سوي وي، وي به.

– له قيس عبدالرشيد سره د پښتنو تړل افسانوي روايت دئ او د منلو نه دئ. په روايتي شجرو کي چي د (کيس) کومه يادونه سوې ده هغه بايد له کسي غر، کاسي قوم او په غور کي په دغه نامه

(۱) تړی – پوهاند دوکتور حبيب الله – پښتانه: ۸۱ – ۸۴ مخونه.

د یوې درې له موجودیت سره په ارتباط کې مطالعه سي، نه دا چې له هغه ځخه د یوه عبراني نوم په توګه د پښتنو د بني اسرائیلیت د توجیه له پاره کار واخیستل سي.

– د غلجیو د نامه په باب جوړه سوې افسانه نه د منلو وړ ده، نه د تکرارولو.

– خلجي او غلجي د یوه قوم دوه نومونه دي او سره بېلول ئې نه د منلو وړ دي، نه د تکرارولو.

– پښتون، افغان، پټان، روهیله د یوه ایتنیکي واحد بېلابېل نومونه دي چې افغان ئې اوس په پراخه معنی د افغانستان د ټولو اتباعو د ملي هویت له پاره منل سوی دئ او پر پښتنو سربېره نور ټول هغه قومونه چې د افغانستان په جغرافیوي او سیاسي قلمرو کي اوسي، د افغان په نامه یادېږي.

– پښتانه یوازي د بېټ، سړه بن او غرغښت اولاده نه ده. په پښتنو کي ځیني دومره لوی قومونه سته چې په یوازي سر د دغو درو واړو نیکونو تر مجموعي اولاد زیات بلل کېږي چې موږ ئې مصداق په (پورته اسمان، کښته سلیمان) یا (چې پیدا دي ګدا نه کړه، نو دي ځله پښتانه کړه؟) متل وشمه خبرو کي وینو.

– د پښتنو ژبه (پښتو) د هندو اروپایي ژبو له شرقي ښاخه د اوستا په ګروپ پوري تړلې ده.

دا موضوعات اوس د یوه داسي حقیقت په توګه منل سوي دي چې د ختیځ او لوېدیځ پوهان ورباندي متفق الرایه دي او د تردید ټکی پکښې نهویني.

له پیاوړي استاد محمدمعصوم هوتک سره زما د وړدې پېژندګلوۍ څو یادونه

په ۱۳۴۵هـ ش کال کي زه د کابل د هغه وخت د دارالمعلمین په ۱۲ ټولګي کي زده کوونکی وم، په هغه وختو کي به د ۱۲ ټولګۍ زده کوونکو د مملکت مختلفو ولایتونو ته د علمي سیر په توګه سفرونه درلودل چي د همدې لړۍ په سلسله کي یوه ورځ د مازدیګر پر مهال زموږ ښوونځۍ، یعني د کابل دارالمعلمین ته یو سرویس موټر داخل سو، چي په هغه کي د کندهار د میرویس نیکه د لیسې د ۱۲ ټولګۍ زده کوونکي سپاره وه، مختلف کندهاري ځوان زده کوونکي د موټر څخه راکښته سول د شپې تېرولو دپاره زموږ په ښوونځۍ کښي ورته ځای برابر سوی وو، څرنګه چي په دغه وختو او کلونو کښي په روشنفکري کړیو کښي د سیاست میدان خورا تود وو ځکه نو زموږ د ښوونځۍ زده کوونکو د میرویس نیکه د لیسې د ۱۲ ټولګۍ له زده کوونکو سره د معرفۍ او ملاقات په خاطر د نظریو د تبادلې په وخت کي د یو بل سره تاوده بحثونه شروع کړه چي د شپې تر ډېره وخته ئې دوام وکړ، د دغه تودو خبرو او بحثونو په جریان کي یو ښایسته، نری، جګ د ډډ آواز لرونکی ځوان په ډېره خوږه او زړه وړونکې لهجه په خبرو کي برخه اخیستله چي د هر چا توجه ئې جلبوله زه هم د ده خبرو ته ډېر ځیر وم او پر ما ئې خاص تأثیر ښندی، ځکه مي څنګ ته د ده د ټولګیوالو له یو تن څخه پوښتنه وکړه چي دغه ځوان څه نومېږي؟ هغه راته وویل چي

معصوم جان نومېږي، د هماغي ورځي څخه تر اوسه پوري زه او زما ټول انډيوالان او دوستان دی د معصوم جان په نامه يادوو. که څه هم د ده د علمي تحقيقاتو، څېړنو، ليکنو او ډېرو علمي هلو ځلو له کبله ده ته د وطن د فرهنګيانو، ادبي ټولنو او علمي کدرونو له خوا څخه د علامه رشاد بابا د ځای ناستي افتخار وربخښل سوی دئ خو زه ئې په دغه څو ټکو کي تر آخره پوري د معصوم جان په نامه يادوم، ځکه دغه نوم زما په مغزو او زړه کي يو راز خاص ځای لري چي پر ثبت ئې ۴۵ کاله تېر سوي دي او تر دغه ګړيه تکرار سوی او تکرارېږي.

د ميرويس ليسې دغه ګروپ فقط دغه يوه شپه زموږ سره وو، وخت ئې ډېر لنډ وو ځکه دوی د مزارشريف ښار د خپل سير علمي له پاره ټاکلی وو او په دا سبا سهار ئې وختي د تګ اراده درلوده. زه او معصوم جان په دغه شپه يوازي يو د بل سره معرفي سولو، ما ورته وويل چي د رخصتيو په شپو ورځو کي به په کندهار کي سره ووينو. د ژمي د موسم په رارسېدو سره زموږ رخصتي شروع سوه، په دغه وختو کي په کندهار کي د تفريح او وخت تېرېدو دپاره پښتونستان او ميرويس هوټلونه ډېر ښه ځايونه وه، هلته به مود ده د خوږو، علمي او زړه وړونکو خبرو څخه په خوند اخيستلو هره ورځ د يو بل سره ناسته ولاړه کوله، خبرو ئې د مقناطيس غوندي جاذبه قوه درلوده، هر څوک ئې د جذب تر تأثير لاندي راتلی.

زه د ۱۲ ټولګۍ څخه تر فارغېدو وروسته د ساينس پوهنځۍ ته بريالی سوم او معصوم جان د کانکور په ازموينه کي په ډېرو ښو نمرو سره په خپله خوښه د پولتخنيک پوهنځۍ ته بريالی سو. د تحصيل په دوران کي به مو هر وخت سره ليدل د يو بل د حال او احوال څخه خبرېدلو. معصوم جان تر اوسه د (۳۰) چاپ سوو علمي او تحقيقاتي

آثارو او (۸) ناچاپ سوو آثارو په وړاندي کولو سره هر چا ته ثابته کړې ده چي د فوق العاده علمي استعداد درلودونکی دئ خدای ﷻ دي ئې زموږ څخه نه زوالوي. په دې حاضره ليکنه کي زه د ده پر علمي فعاليت باندي نه ږغېږم بلکي غواړم د ده د تېر شخصي ژوند د مختلفو برخو په شاوخوا کي، هغه څه چي ما ليدلی يا اورېدلی دئ څه ناڅه وليکم.

زموږ د تحصيل په دوران کي به په مختلفو وختونو کي ډول ډول مجلسونه او ميټنگونه جوړېدل کوم وخت چي به ده يا شعر لوستی او يا به ئې بيانيه ورکوله ټول گډون وال به که د مخالف يا موافق نظر درلودونکي وه په آرام او سکون حالت کي به ئې د ده خبرو ته غوږ نيولی وو. په دغه ډول مجلسونو کي معمولاً ډېر غالمغال وي خو د ده د خپل خاص آواز او فوق العاده فصاحت درلودلو له کبله ئې ټول تر خپل تأثير لاندي راوستل، د تحصيل دغه لړۍ يو دوه کاله روانه وه چي د ډېري بدقسمتۍ له مخي ورته د سږو شديده ناروغي پېښه سوه، ښه ډېره موده په علي آباد روغتون کي بستري سو او پسله هغه تر دوامداره تداوۍ لاندي ونيول سو، پسله څه وخته چي ئې صورت څه ناڅه صحت پيدا کړ، د تحصيل د دوام په خاطر ئې مربوطه پوهنځۍ ته مراجعه وکړه متأسفانه هغوی د ده د مريضۍ د ورځو د غيابت په خاطر د پوهنځۍ څخه خارج کړی وو، هر ډول هلي ځلي ئې بې نتيجې سوې، هيڅوک ئې په درد ونه خوړی.

پسله هغه بيرته کندهار ته را ستون سو، بېکارۍ هيڅ خوند نه ورکاوه او د تحصيل تنده ئې هم نه وه ماته سوې نو ئې د کندهار د عالي دارالمعلمين په ۱۳ ټولگي کي ځان شامل کړ او په عالي درجې سره د ۱۴ ټولگۍ تر برياليي کېدو وروسته د کندهار په مشرقي لېسه کي د ښوونکي په حيث مقرر سو، دا چي څنگه ښوونکی وو، څرنگه تدريس

ئې کاوه، د هغه وخت شاګردان ئې چې اوس به ليري او نژدې وجود ولري، ښه ترا قضاوت کولای سي او زه هم د ده د فوق العاده موثر تدريس نژدې شاهد يم، ځکه په دغه وخت کي زه هم په دغه لېسه کي ښوونکی وم.

معصوم جان د مېلو او باندارو سره هم ډېره مينه درلوده، د (۱۳۵۰هـ ش) نېټې څخه کال دوولس مياشتي هره جمعه زموږ مېلو دوام درلود چي معصوم جان پکښي خاص رول لوباوه. څرنګه چي زما کور په صحرا (زنګاوات) کي وو او د ښوونکي په صفت مي وظيفه په ښار کي وه، د لوی او کوچني اخترونو د رخصتيو شپې او ورځي به مي په صحرا کي له خپلي کورنۍ او دوستانو سره تېرولې، په دغه ورځو کي به زما ټول انډيوالان زموږ کور، زنګاوات ته راتلل دوې يا درې شپې او ورځي به ئې تېرولې، زما يو اکا وو چي انډيوالانو "خان صاحب" باله، زه چي به صحرا ته ولاړم اکا به مي راته ويل: معلمه! انډيوالان دي ولي وځنډېدل؟ زما اکا ښوونځی نه وه لوستې خو د مطالعې څښتن وو. په مجلس کي به ئې له ټولو انډيوالانو سره جدي بحثونه کول . ده مرحوم به په مباحثوکي تل د بحث د دوام په خاطرمخالف موقف نيوی. په ساعتو ساعتو به د شپې تر آخره جر و بحث روان وو، اکا به مي راته ويل: معلمه! د انډيوالانو دي چنداني مزه نسته. يوازي هغه يو چي تاسي ئې معصوم جان بولئ، په يو څه پوهېږي.

د اخترو په دغو رخصتيو کي به ځيني ورځي چمنانو او د ډورۍ رود ته تللو، هغه وخت چمنان د اوبو ډک وه او ډورۍ به هم ډکه بهېدله د ښکار مرغان لکه هيلۍ او نور ډېر وه، معصوم جان ښکاري هم وو، هيلۍ به ئې پر مځکه ناستي نه ويشتلې بلکي د الوتلو په وخت کي به ئې په هوا کي ويشتلې او ښکار ئې خطا نه درلوده ...

معصوم جان د قرآن کریم په تلاوت کي ښه قاري وو، قبله گاه صاحب دې خدای وبخښي، دی به ئې له ځانه سره چي کوچنی وو مېلو ته بېوی هلته به ئې په نمونوي ډول قرائت په وایه او د ده په دغه ښه لحن او تجوید به ئې فخر کاوه، ځرنگه چي ما په کوچنیوالي کي د ده سره بلدیت نه درلود خو د مؤثقو ژوندیو روایتونو څخه راته ځرگنده سوې ده چي دی په رشتیا سره هم یو ښه تکړه قاري وو او اوس هم دئ.

د پوهنتون د رخصتیو په شپو کي به ټول کندهاري محصلین په گډه سره په یوه سرویس موټر کي د کابل څخه کندهار ته راتلل، ځرنگه چي لاره اوږده وه چا به کیسې کولې، چا به خوب کاوه او چا به غزلي ویلي چي د اولي پلا دپاره مي د معصوم جان په خواږه او ډډ آواز کي غزل واورېدل او دا راته ځرگنده سوه چي دی په موسیقي کي هم وارد دئ.

دغه د خوشحالۍ شپې و ورځي مو د (۵۸ – ۱۳۵۷) تر کلونو پوري په خوند تېري کړې. تر دې وروسته له بده مرغه په ټول وطن کي د اړودوړ حالت راشروع سو او تر اوسه پوري روان دئ معلومه نه ده چي تر څه وخته به نور هم دوام ولري، په هر صورت خپل اصلي مطلب ته به راسم.

په دغه کړکجن حالت کي خارج او داخل ته مهاجرتونه شروع سول څو د ډول ډول فشارونو، تهدیدونو، بندي گریو ... څخه ځان وساتي چي معصوم جان هم په دې خاطر کابل ته مهاجر سو، هلته ئې په زیاتو اقتصادي مشکلاتو کي ژوند تېراوه، خو چا ته ئې د طمع په خاطر غاړه نه کېږوله. ځرنگه چي په انگلیسي ژبه کي ئې ښه مهارت درلودی د وخت د اطلاعاتو و کلتور په وزارت کي ئې د فارسي او انگلیسي ژبو څخه خبرونه په پښتو ژبه ترجمه کول، د څه وخت دپاره ئې دغه وظیفه

سر ته ورسوله. خو د دولت له خوا د جلب و احضار مسئلې هيڅوک پر آرامه نه پرېښوول. سره له دې چې مربوطه څانګي سخت ضرورت هم ورته درلودی، خو سربېره پر دغه ضرورت ئې د ده سره ډېره ناځواني وکړه غير مستحقو کسانو ته ئې د جلب او احضار د معافيت کارتونه ورکړل خو ده ته ئې ور نه کړ. د هغه وخت مقاماتو د خپلي دولتي و سياسي حلقې څخه وتلي کسان عسکرۍ ته سوقول او په دې ډول ئې ګويا د مرګ پُلي ته ورنږدې کول، ځکه د هغه وخت عسکري ٪۹۰ د مرګ په معنی وه. ده د دغه جبر څخه د خلاصېدو په خاطر د دوهم ځل دپاره د عالي تحصيلاتو دپاره د کابل په پوهنتون کي د کانکور ازموينه ورکړه په دغه ازموينه کي د ټول هيواد په سطحه کي عمومي اول نمره سو خو د وخت حق تلفو چارواکو د ده پر ځای په راډيو کي بل نفر د کانکور د عمومي اول نمره په صفت اعلان کړ، څه وخت چي ده د مربوطه څانګي سره تماس ونيوی او ورته وئې ويل چي زما نمرې تر دغه نفر چي تاسو د کانکور د عمومي اول نمره په صفت اعلان کړ، ډېري دي، دا مو په کوم اساس اعلان کړ؟ هغوی ويل چي موږ به معلومات وکړو، چي تر ننه پوري ئې دغه معلومات نه دئ کړی.

په پوهنتون کي ئې د ادبياتو پوهنځۍ په خپله خوښه غوره کړه او په اعلی درجې سره ئې پای ته ورسوله. د تحصيل په جريان کي د محصلۍ کارت په درلودلو سره د عسکرۍ د جلب څخه هم معاف وو. د سهار څخه به تر مازيګر پوري په پوهنځۍ کي وو د ماښام له خوا ئې هماغه له فارسي او انګليسي څخه په پښتو ترجمه کوله او د بخور و نمير ژوند ئې مخ ته بېوی، د بې عزتۍ او بې غيرتۍ د ژوند پر ځای ئې د خپلو مُتهو په زور ډول ډول فشارونه او تکليفونه پر ځان قبلول ابرومندانه ژوند ئې تېراوه. د پوهنځۍ څخه تر فارغېدو وروسته د

پوهنتون د علمي شورا د فیصلې له مخې په کدر کې ونیول سو خو د ځینو مشخصو کړیو د مخالفت له امله ئې دغه استحقاق هم ورنه کړه سو. ده گومان کاوه چي د تحصیل تر بشیړېدو وروسته به ئې په ژوند کي څه ناڅه اسانتیاوي رامنځته سي خو برعکس د ژوند مشکلات ئې ورځ تر بلي ډېرېدل. دې شرایطو د خارجي هیوادونو مهاجرت ته مجبور کړ، د کاناډا تر هېواده ئې ورساوه او اوس هلته مېشت دئ. خدای ﷻ دې هلته جوړ او روغ ولري څو خپلي دغه ډول علمي او تحقیقاتي هلي ځلي، چي دی په بوخت دئ تر داغه لا هم پراخي کړي چي وړانگي ئې له هغه ځای څخه د افغانستان د ادب او فرهنگ د ډگر د لاروښانه کېدو سبب وگرځي، ژوند دې اوږد وي نوم دې ئې تل پاته وي.

په درنښت

حاجي اخترمحمد معلم

کندهار

۱۳۸۹/۱۲/۲۵ش

د ليکوال چاپ او ناچاپ آثار

چاپ سوي اثار :

۱. سرمني او ښکي – شعري مجموعه – ۱۳٦۹ل = ۱۹۹۰ع، کراچي.
۲. پاشلي ويناوي – د مولوي صالح محمد هوتک – سريزه او حاشيې – ۱۳٦۹ل = ۱۹۹۰ع، کراچي.
۳. د ميرزا حنان بارکزي دېوان – سريزه، سمون او لغتنامه او خطاطي – ۱۳۷۰ل = ۱۹۹۱ع، کراچي.
۴. پوخ کاڼی – پټه خزانه يو واقعيت دئ – ۱۳۷۵ ل = ۱۹۹٦ ع، ټورنټو.
۵. احمدشاهي کندهار – لومړی ټوک، ۱۳۷۵ل = ۱۹۹٦ع، ټورنټو.
٦. ميرزا عبدالودود هوتک – ۱۳۷۷ ل = ۱۹۹۸ ع، صحاف نشراتي مؤسسه.
۷. پښتني قبيلې او روايتي شجرې – ۱۳۷۹ ش = ۲۰۰۰ ع، د افغانستان د کلتوري ودې ټولنه، جرمني.
۸. ښکارا او کندهار – ۱۳۸۲ل = ۲۰۰۳ع، صحاف نشراتي مؤسسه.
۹. درنه کورنۍ (د علامه حبيب الله کندهاري کورنۍ) ۱۳۸۳ ل = ۲۰۰۳ع، د علامه حبيبي د څېړنو مرکز.
۱۰. د پولادي امير تر سيوري لاندي، د فرانک مارتين ليکنه، پښتو ژباړه، ۱۳۸۳ل – د افغانستان د کلتوري ودې ټولنه، جرمني.

۱۱. بحرالعلوم د دوست محمد خټک – لومړی ټوک، (سریزه، سمون او حواشي) ۱۳۸۳ل = ۲۰۰۴ ع، صحاف نشراتي مؤسسه.
۱۲. روڼې شپې – شعري مجموعه – ۱۳۸۴ش = ۲۰۰۵ع، صحاف نشراتي مؤسسه.
۱۳. سل بګړۍ یو پوړنی – د هوتکو ملي، روحاني، علمي ادبي او ټولنیزي ځېرې – ۱۳۸۴ د افغانستان د کلتوري ودې ټولنه، جرمني.
۱۴. شین سترګي مستخدمین په افغانستان کي. څو قسطه په ګوربت مجله کي. په کتابي بڼه ۱۳۸۵ل، صحاف نشراتي مؤسسه.
۱۵. احمدشاهي کندهار – دوهم ټوک، ۱۳۸۴ ل = ۲۰۰۵ ع، علامه رشاد خپرندویه ټولنه/ کندهار.
۱٦. د علامه رشاد د کندهار یادابښتونه، (ترتیب، سمون او لمنلیکونه) ۱۳۸٦ل = ۲۰۰۷ ع، د افغانستان د کلتوري ودې ټولنه، جرمني.
۱۷. د عبدالروف بېنوا میرویس نیکه، (سریزه او لمنلیکونه) چاپ: ۱۳۸۴ل = ۲۰۰۵ ع، د افغانستان د کلتوري ودې ټولنه، جرمني.
۱۸. پر معیاري ژبه د معیار په ژبه یوه څېړنه، ۱۳۸۵ل = ۲۰۰٦ ع، علامه رشاد خپرندویه ټولنه/ کندهار.
۱۹. د سید جمال الدین افغان تتمة البیان فی تاریخ افغان، د پښتو ژباړي (د محمد رفیق حبیبي په قلم) ترتیب، سمون او لمنلیکونه – ۱۳۸۵ل = ۲۰۰٦ ع، د افغانستان د کلتوري ودې ټولنه، جرمني.
۲۰. کندهاري وروڼه (کندهاري سرداران)، ۱۳۸۷ش = ۲۰۰۹ع، علامه رشاد خپرندویه ټولنه/کندهار.
۲۱. پښتو! ستا میني بودا پیست ته بوتلم، ۱۳۸۷ش = ۲۰۰۸ع، علامه رشاد خپرندویه ټولنه/ کندهار.
۲۲. احمدشاهي شهنامه، د متن سمونه، سریزه او لمنلیکونه – پېژندنه او تعلیقات د علامه رشاد، ۱۳۸۷ش = ۲۰۰۸ع، علامه رشاد اکاډیمي، کندهار.

۲۳. د شمس الدین کاکړ دېوان، سریزه او لغتنامه، ۱۳۸۸ش = ۲۰۰۹ع، صحاف نشراتي مؤسسه.
۲۴. د میرزا حنان بارکزي دېوان (بشپړ کلام)، سریزه، سمون او لغتنامه، ۱۳۸۸ش = ۲۰۰۹ع، صحاف نشراتي مؤسسه.
۲۵. د لوی احمدشاه بابا دېوان (مشهور په دېوان هرا)، ترتیب او مقابله، ۱۳۸۸ش = ۲۰۰۹ع، صحاف نشراتي مؤسسه.
۲۶. له (Erinn Banting) کاناډايي مېرمني سره د (Afghanistan) نومي کتاب په لیکلو کي مرسته او همکاري، (Crabtree Publishing Co)، کاناډا، ۲۰۰۳ع. دا کتاب په دریو برخو (Culture, Land, People) کي خپور سو، خو پر مطالبو باندي يې په ملګروملتو کي د افغانستان د هماغه وخت استازي مشورو تر دې اندازې پوري سیوری واچاوه، چي د لوی احمدشاه بابا عکس لا هم پکښې چاپ نه سو او کتاب زما (هوتک) د مشورو او لاربنوونو پر خلاف چاپ سو.
۲۷. ادیب شیخ، ۱۳۸۸ل، د کندهار د اطلاعاتو او کلتور ریاست
۲۸. کچکول (د مقالو لومړی برخه)، ۱۳۸۹ل، د کندهار د اطلاعاتو او کلتور ریاست
۲۹. کچکول (د مقالو دوهمه برخه)، ۱۳۸۹ل، د کندهار د اطلاعاتو او کلتور ریاست
۳۰. له کندهاره تر اټکه، ۱۳۸۹ل، علامه رشاد خپرندویه ټولنه/کندهار
۳۱. پښتني قبیلې او روایتي ریښې، ۱۳۹۰ل (دوهم چاپ – د اضافاتو سره)، علامه رشاد خپرندویه ټولنه/ کندهار

ناچاپ اثار :

۱. د هوتکو نومیالي (دوهم ټوک).
۲. د بې ادبه ادب څېړنه.

۳. پرتلیز کلیز، د هجري قمري او عیسوي سنو اړونه او رااړونه.
۴. د غره او د وره (ژوند پېښې).
۵. کچکول، د مقالو مجموعه – ۶ ټوکه.
۶. د افغانستان انتالوجي (۱۰۰۰ مخه) ټایپ سوې نسخه یې د بیهقي کتاب چاپولو په مؤسسه کې خوندي وه. او س یې حال نه لرم.
۷. د مخلص کندهاري د کلام لغوي زېرمه
۸. د علامه رشاد جغرافیایي یاداښتونه – سریزه، ترتیب او کمپوز.
۹. پښتو متون سمېدل غواړي.